

Poštnina plačana v gotovini.

LITERARNO-KVLTVRNA REVIIA.

LETO
II.

Avtorji: I. Albrecht • A. Aškerc • M. Bambič • J. Baukart • Frid. Benkovič
F. Berneker • dr. A. Bilimovič • B. Borko • dr. F. Derganc • dr. Drag. Domjanič
Giz. Franzl • J. Gaberski • E. Gangl • M. Gaspari • O. Gaspari • Cv. Golar
Pavel Golia • Igo Gruden • Ivan Hribar • M. Javornik • E. Justin • Marij
Kogoj • dr. V. Korun • dr. Ivan Lah • Ivo Lah • Lela Ljubič • M. Maleš
F. Milčinski • J. Nardin • Zdr. Ocvirk • P. Pehani • R. Peterlin-Petruška
Al. Pikel • Makso Pirnat • N. Pirnat • J. Plestenjak • J. Polak • R. Rehar
J. Samec • M. Samsa • M. Simončič • H. Smrekar • G. Sterniša • J. Suchy
K. Špur-Muropoljska • M. Šubic • I. Tavčar • I. Tomc • F. Tratnik • J. Vandot
Ela Var • I. Vavpotič • dr. F. Zbašnik • I. Zorman • A. Žerjav

KNJIGA
.2.

Vsak trgovec, obrtnik, gospodar, gospodinja poseti

XII • LJUBLJANSKI VELESEJEM

4.–13. JUNIJA 1932

Zakaj?

Ker nudi največji pregled vseh potrebščin v gospodarstvu, orientacijo cen blaga, **polovično vožnjo na železnici**, popust na parobrodih.

700 razstavljalcev, 40.000 m² razstavišča.

Izdelki celokupne industrije, pohištvo, uradna razstava Poljske republike, higienska razstava, razstava perutnine in kuncev, tujsko-prometna razstava, razstava Prijateljev prirode v stanovanju.

Legitimacije po Din 30— se dobe pri vseh večjih denarnih zavodih, župnih, in občinskih uradih, večjih postajah Dravske banovine in biljetarnah „Putnika“. Prenosišča preskrbljena.

Denar

je zakonito menjažno, kupčijsko sredstvo. — Njegovo zbirališče in razhodišče so denarni zavodi. Ti so posredovalci med bogatimi in revnimi, so regulatorji denarnega prometa, so podporniki domačega gospodarstva, obrti, trgovine in industrije.

Zato ne odteguj denarja denarnim zavodom! Ne dvigaj ga po nepotrebnem! Ne kupuj stvari, ki jih nujno ne rabiš! Ne zapravljaj denarja iz strahu, da bi izgubil veljavo! Ne drži denarja doma in ne skrivaj ga!

Z vsem tem škoduješ sebi in drugim. Zgubo imaš na obrestih in podpiraš gospodarsko krizo, ki tepe tudi tebe.

Dinar veljave ne bo izgubil. Inflacije ne bo! Bodi torej pameten! Ne daj se begati! Varčuj in nalagaj denar v denarne zavode.

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA v Ljubljani izplačuje nove vloge, naložene od 15. maja letos naprej, brez zadržka in v vsakem znesku ter jih obrestuje po običajni obrestni meri

Original last umetn. ateljeja A. Kos

Fran Tratnik: Poprsje (Ljubljana 1932.)

Iz »Vagabundove pratike«

Ivan Albrecht, Zapuže

I.

Vse je minilo. Za mano leži
leha, še vedno le pusta ledina.
Kam naj se nagnem, ko se zmračí
in polje ovije somračna sivina?

Strah me je mraka, večerov in dni.
Kam razbežalo se moje je delo?
V nade samotne že mraz me skeli:
Kdaj bo rodilo, kar nekdanj je cvelo?

Morda nikoli. No, saj sem mlad!
V čašo natočim najslajšega vina,
v laži kristalen postavim ti grad
in tvojim sinovom bom brat, domovina!

II.

Resnično, bratje, kadar pade zagrinjalo
in našo težo rod bodoči bo presodil,
resnično, bratje, se mi je ondan sanjalo,
da v sodbi nagli pravo bo pogodil.

Preveč je sence in za solnce narodni junaki,
za sonce mi plebejci in prostaki
borimo se. Na koncu lačnim sonca malo
in solnca morda nič ne bo ostalo.

Tako sem v sanjah gledal paradiž.
Z nevoljnim smehom je naredil križ
nekdo čez naše dni, češ: »Plehka, gnila,
le sreča, da je doba ta minila!

Tantal

Jan Baukart, Ljutomer

O Tantal, ljubljeneec Bogov, zdaj druga
si našel. Na življenja solnčni cesti
razume mračne tvoje vse bolesi,
tvoj divji glad njegov je verni sluga.

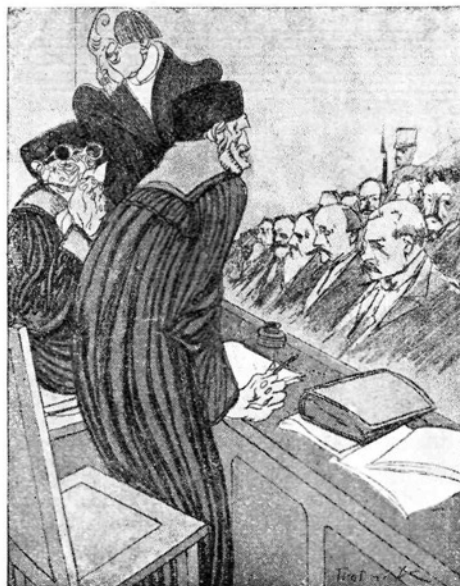
Ovija tebe grehov črna struga,
velijo divne jabolka prelesti:
Odtргaj! — Že ga v svoji zreš posesti,
plaši pa tebe se, ko sever juga.

Jaz ga držim v drhtečih rokah svojih,
dehteče jabolko ko živo slast.
Pogled sam želje mi rodi v nebrojih.

Jaz ga držim, si vžigam temno strast
in si želim obupov, Tantal, tvojih:
Jaz ga držim — pa saj ni moja last!

»Zagrebski proces«. (Praga, 1909.)

»Zagrebski proces«. (Praga, 1909.)

»Karte«. (Praga, 1909.)

»Iz jetnišnice«. (Praga, 1910.)

»Pepelníčná sra« (Praga, 1908.)

Namišljeni mrtvec«. (Praga, 1908.)

»Berači«. (Praga, 1908.)

»Vdova«. (Praga, 1909.)

Goreča zarja na zapadu,
pred njo, pred njo bel dim —
tam vlak odhaja
in moje dekline z njim.

Goreča zarja na zapadu,
tu mrak in mraz —
tam moje dekline zginja
in tu, in tu sem jaz.

Univ. prof. dr. Aleksander Bilimović, Ljubljana:

Vpliv svetovne krize na narodno-gospodarski in finančni položaj Jugoslavije¹

Na svetu divja huda gospodarska kriza. Resni časi zahtevajo, da resno in objektivno, sine ira et studio, presodimo položaj, ki je nastal v zvezi s to krizo tudi v Jugoslaviji.

Svetovno krizo lahko datiramo od l. 1929., ko je v akutni obliki izbruhnila v Zed. državah Sev. Amerike. Jugoslavija je do zadnjega časa gledala to krizo bolj iz daljave. Sedaj, zlasti od druge polovice lanskega leta, se je pokazal njen vpliv tudi na celotnem jugoslovanskem narodnem gospodarstvu. Napačno bi bilo zato iskati vzroka sedanje krize v Jugoslaviji sami, v kakih napakah jugoslovanske ekonomske politike. Obežnem pa tudi ni pričakovati hitrega izboljšanja, ker v državah, v katerih se je rodila in razvila kriza, traja le ta še naprej. Morda stojimo še pred nadaljnjim poslabšanjem, kateremu bo le pozneje sledila ozdravitev. Pripraviti se moramo torej na daljšo dobo. Le tedaj bomo vztrajali in preboleli to težko, od zunaj došlo gospodarsko bolezen.

Sodobna svetovna kriza je deloma konjunktornega značaja ter se je rodila na ta-le način:

Za časa vojne so v gospodarstvih nastale različne praznine, pomanjkanje

raznega blaga, zlasti kmetijskih pridelkov. Po vojni se je produkcija lotila naloge izpopolniti te praznine, odstraniti to pomanjkanje; tako v kmetijstvu kakor v industriji se je pri tem poslužila modernega tehničnega napredka in je v par letih močno povečala svoj obseg. Pri tem pa se je zgodilo to, kar se je že večkrat godilo v prejšnjih poveljih dobah (kriza na Angleškem po Napoleonovih vojnah, kriza l. 1773. po prusko-francoski vojni), namreč produkcija se ni ustavila ob pravem času, na pravi meri, ampak je šla preko mere, čemur je pripomogla tudi živahna spekulacija, posebno v Ameriki. Rezultat tega je bil hiperprodukcija, padec cen, borzni krah, panika, skrčenje produkcije, brezposelnost.

Toda, ako bi ta kriza bila samo navadna konjunktorna kriza, bi se že davno končala. Dejansko pa je komplicirana s strukturno krizo. Zato ni minila tako hitro, kakor se je to zgodilo z analognimi drugimi krizami. Strukturni momenti, ki komplicirajo sodobno krizo, so deloma notranji (endogeni), deloma pa vnanji (eksogeni). Notranji so predvsem hitre in velike tehnične izpremembe, h katerim se mora polagoma prilagajati.

¹ Predavanje v društvu „Soča“ dne 23. aprila 1932.

goditi gospodarstvo (traktorji in druge tehnične iznajdbe v kmetijstvu; tekoči trak, conveyor in celokupna moderna racionalizacija v industriji), dalje pa globoke izpremembe gospodarskega ustroja, in sicer: monopolni položaj na blagovnem industrijskem trgu (karteli), monopolni položaj na delovnem trgu (delavski sindikati), močno vmešavanje države v gospodarsko življenje. Vse to je zmanjšalo in celo paraliziralo tisto avtomatično akomodacijo, ki je v prejšnjih dobah sama od sebe, včasih zelo kruto in neusmiljeno, likvidirala krize. Sedaj se vsled disakomodacije vleče bolezni naprej, postaja kronična in izpodkopava kakor vsako kronično obolenje bolniku moči.

Vzporedno s tem delujejo še vnani vzroki. Na gospodarskem polju se nadaljuje tista vojna, ki se je vodila na bojiščih. Reparacije so bile nespretno določene in raztegnjene na desetletja, vsled česar je že druga generacija — mladi hitlerovci — odpovedala njih plačilo. Stare entente več ni: Sovjetska Rusija stoji ob strani Nemčije, ki se je poslužuje v svoje svrhe, gospodarska solidarnost drugih držav je zelo dvomljiva. Tudi politični odnošaji med njimi so precej napeti, kar nervira gospodarske kroge. Slednjič se čuti povsod strupeno rovarjenje III. internacionale, proti kateremu se resno nihče ne bori iz različnih razlogov, med katerimi igra žalibog precejšnjo vlogo tudi načelo »pecunia non olet«.

Kriza se je pričela v Ameriki, ker se je tam največ razmahnila povojna produkcija. Predvsem se je pokazala agrarna nadprodukcija in padec cen agrarnih pridelkov. Potem se je nadprodukcija prenesla tudi v industrijo ter so padle cene tudi industrijskih proizvo-

dov. Povečale so se zaloge raznih vrst blaga; napram l. 1926. so se l. 1931. pomnožile zaloge: bombaža za 120%, pšenice za 159%, kave za 250%, bakra za 570%, cinka pa za 700%. Zapuščajo se kmetije, zapirajo se tovarne, nezaslišano raste število brezposelnih, ki se računa sedaj na vsem svetu na 21 mil. Socialni odnošaji so napeti. Z leve in desne strani vstajajo ekstremni elementi. Vznemirjeni kapitali postajajo nomadi, ki se selijo iz ene dežele v drugo, iščejo sigurnega zavetja. Ker je bilo poslovanje bank že davno zelo nepremišljeno (ameriške, angleške in francoske banke so oddale milijarde nemškim bankam, ki so jih investirale v tovarne, deloma pa dale naprej sovjetom), ker se je radi tega likvidnost bank zelo znižala, so se pričeli bančni polomi. S tem je izginilo vsako zaupanje do bank, izbruhnila je tako zvana »kriza zaupanja«.

Nadaljnja etapa je bila valutna kriza. Angleška banka, ki je še l. 1925. konsolidirala funt šterlingov, ustavila je oktobra meseca l. 1931. njegovo zamenjavo. Močna dolarska valuta se je zamajala, ko so evropske banke jele likvidirati dolarske devize in izvažati iz Amerike zlato. Iz Anglije in Nemčije so tekli kapitali v Švico, Nizozemsko, posebno pa na Francosko. Ko so Nemčija in nekatere druge države zahtevale od svojih državljanov deklaracijo njihovega dobroimetja v inozemstvu, so se kapitali skrivali dalje. Stranke so dvigale svoje vloge in shranile bankovce v safe, ko pa se je pojavilo nezaupanje napram bankovcem, so jele iskati in kupovati zlato. Na Francoskem, kjer se zamenjajo le večje vsote od 215.000 fr. naprej, kar odgovarja približno 14 kg suhega zlata, so se majhni kapitalisti

zedinjali, dobivali tako palico zlata in jo nesli zlatarju, da jo prežaga v manjše kose. Banke so pričele prodajati posebne palice 100%nega zlata po 1 kg, kar stane ok. 15.300 fr. ali ok. 37.000 Din. Posebno priljubljeni so postali zlatniki po 20 in 10 dolarjev, ki so se prodajali z ažio do 6 %. Vse to je še bolj pritislo na cene in rušilo kredit. Posledica je bila strmi padec blagovnih cen, tečajev delnic in državnih papirjev. Valute so bile omajane. Rešitev iščejo v različnih valutnih in deviznih prepovedih. Zopet se potniki preiskujejo na mejah, kakor da bi nosili ukradeni denar. Mednarodna plačila so skoro onemogočena. To še več otežkoča mednarodno trgovino, ki je že itak zmanjšana vsled visokih carin. Namesto Panevrope sta nastali dve dvanajsterici z visokim carinskim zidovjem obdanih narodno-gospodarskih trdnjav, v katerih se ljudje dušijo kot v obleganih mestih.

Takšna je sodobna svetovna konjunktorno-strukturna kriza. Vsi iščejo leka zoper to krizo, nihče pa noče odstraniti pogojev, ki so očevidni vzroki krize. Znani nacionalni ekonom Josip Schumpeter je zaključil svoje predavanje o »The present depression: a tentative diagnosis«, ki ga je imel v »American Economic Association«, z značilnimi besedami: »težava leži v dejstvu, da nočejo naši pacienti sprejeti tega, kar bi jim mi mogli svetovati«.

S to kratko sliko svetovne krize je prav za prav že povedano, v čim se izraža gospodarska kriza tudi v Jugoslaviji. Kajti Jugoslavija le z neko zakasnitvijo in dosedaj v bolj omiljeni obliki preživlja isto, kar so preživele in še preživljajo večje in bolj prizadete države. Toda poskusimo na kratko skicirati tudi kvantitativno stran vpliva svetovne

krize na jugoslovansko gospodarstvo, v kolikor to dovoljujejo podatki, ki so na razpolago.

Najbolj jasno se je pokazala kriza v padcu blagovnih cen. Cene so jele padati v drugi polovici 1929. in so do konca l. 1931. padle v primeri s cenami l. 1926. povprečno več kakor za tretjino. S tem so se cene ne samo vrnile na predvojni nivo, ampak so padle celo nekoliko pod ta nivo. Kupna moč zlata se je torej zopet vrnila na predvojno višino in ga je celo malo prekoračila. Pri tem pa so cene poljskih pridelkov, zlasti pa produktov živinoreje, padle pod predvojni nivo, dočim so cene industrijskih izdelkov še najmanj za 10 % višje od predvojnih. To so tiste »škarje« cen, v katerih se izraža agrarna kriza.

Toda tudi cene industrijskih proizvodov so močno padle. Ker pa so se produkcijski stroški manj izpremenili, je postala tudi industrija nerentabilna in celo po nizkih cenah nima odjemalcev. Položaj industrije se je posebno poslabšal od l. 1931. Cela vrsta podjetij je ustavila obrat. V zvezi s tem je padlo število zaposlenih delavcev. Po statistiki borz dela je doseglo število brezposelnih l. 1931. že ok. 15.000, dejansko pa je bilo veliko večje. Število zavarovanih delavcev, ki je še l. 1930. polagoma raslo, je leta 1931. padlo za 11.000 v mesecih minimalne zaposlitve in več kakor za 100.000 v mesecih maksimalne zaposlitve (od 765 na 649 tisoč). Te številke približno izražajo brezposelnost stalnih in sezijskih delavcev. V vrsti krajev je beda brezposelnih vpijoča, dasi ni dvoma, da je v splošnem brezposelnost v Jugoslaviji vsled prevladujočih majhnih lastnih kmetij in manj razvite industrije manjša kakor v bolj industrializiranih državah. Dosedaj mi-

lejša oblika krize se vidi tudi iz tega, da se je število konkurzov v l. 1930. in 1931. celo zmanjšalo (1929 — 1063, 1930 — 608, 1931 — 534). Le v začetku l. 1932. se je pokazal porast števila konkurzov.

Vendar so kljub temu tečaji delnic industrijskih in drugih podjetij močno padli. Do konca l. 1931. so v primeri z l. 1926. padli povprečno za 22%, pri lesni industriji celo za 40 %. Toda še te številke ne odgovarjajo dejanskemu stanju, ker se razen delnic Narodne banke in Privilegirane agrarne banke druge delnice ne kotirajo na borzi. Ta padec je v precejšnji meri rezultat vpliva tujih borz, na katerih so celo najsolidnejši dividendni papirji izgubili veliko večji del svoje vrednosti. Tečaji državnih papirjev so tudi močno padli, pač pa manj kakor tečaji privatnih efektov. Vendar so tečaji državnih obveznic toliko pod nominalo, da je njihova rentabilnost (na pr. vojne škode, Blairovih posojil in dr.) dosegla 12—14 %. Tudi tu opazujemo večji padec na inozemskih borzah, iz česar se vidi, odkod prihaja besa. Tako se notira po polomu Kreugerjevega koncerna 7%ni Blair v New Yorku po 30, dočim se v Jugoslaviji kupuje po 47 do 48.

V zvezi s krizo stagnira tako notranja kakor zunanja trgovina. Promet na notranjih produktih borzah je od l. 1928. do l. 1931. padel od 1½ milijarde na 400 milijonov dinarjev. Na ta padec je vplival tudi žitni monopol. Tudi českovni promet poštne hranilnice, ki je nekak barometer gospodarske konjunkturo in je rastel do inkl. l. 1930., je l. 1931. zabeležil padec od 65 na 63, t. j. za 2 milijardi dinarjev.

Zunanja trgovina od leta do leta pada. Trgovinska bilanca je sicer za malenkost aktivna (l. 1931. + ok. 700 tis.

Din), toda se ta aktiviteta vzdržuje le z zmanjšanjem uvoza (l. 1929. 7½ in l. 1931. ok. 5 milijard Din). Izvoz je namreč padel od ok. 8. milijard v letu 1929. na ok. 5 milijard v l. 1931. Zlasti je padel izvoz lesa, produktov živinoreje, koruze. Izvoz pšenice je večji vsled ugodne letine in žitnega monopola z visokimi doplačili s strani države. Radi tega kakor tudi radi organizacijskih in trgovskih težkoč in marsikaterih napak je ta monopol, ki je do zadnje izpremembe veljal tudi za notranjo trgovino, stal državo precej denarja. Jugoslovanski izvoz posebno otežkoča novejši ekstremni agrarni protekcionizem večine evropskih držav. Vsi hočejo uvažati v Jugoslavijo produkte svoje industrije, nočejo pa dovoliti uvoza jugoslovanskih agrarnih pridelkov. To sili Jugoslavijo, neodvisno od drugih razlogov, da izvaja restorzijsko zaščitno politiko.

Kakor v drugih državah, se je tudi v Jugoslaviji pojavila kriza zaupanja. Jeseni lanskega leta, posebno po ukinitvi zlatega standarda na Angleškem, so pričeli vlagatelji dvigati svoje vloge pri bankah in hranilnicah. Z redkimi častnimi izjemami niso banke, čeprav so vkljub izgubam na efektihi bile aktivne, mogle ustreči zahtevam vlagateljev. Taká blagajniška nelikvidnost je zelo kompromitirala večino bank in jim preti z nadaljnjimi težavami. Kajti, ako postaja banka mišlovka, v katero lahko prideš, nazaj pa ne moreš, potem noben ne bo nesel v tako banko svojih prihrankov in svoje gotovine. Ni pravilno torej dolžiti le vlagatelje, da ne zaupajo bankam. Krive so tudi banke, ki so že davno kršile staro klasično pravilo, da pri kratkoročni pasivi mora biti tudi aktiva kratkoročna. Banke pa so del vlog plasirale v dejansko dolgoročna posojila, drugi

del pa naložile v delnice industrijskih, trgovskih podjetij, v gozdne komplekse, hiše in dr., kar nikakor ne odgovarja značaju depozitnih bank. Dokler so vloge rasle, se to ni čutilo. Ko pa so vlagatelji jeli dvigati vloge, so banke uvedle moratorij *via facti*. Sedaj pa dovljuje čl. 5 novega zakona o zaščiti kmetov in uveljavljanju nekaterih določb izvršilnega zakona v interesih vlagateljev podelitev pravnega individualnega moratorija. Prva hrvat. štedionica je bila prva, ki se je poslužila takega moratorija. Nacionalni ekonom mora ob tej priliki pripomniti, da imajo slični preklici splošnih civilno-pravnih norm vedno nadaljnje neugodne posledice. Objektivizete radi pa je treba reči, da je drugod v tem oziru še slabše: v Nemčiji, Avstriji itd. sanirajo države polomljene banke kar naravnost na račun davkoplačevalcev.

Sedaj pogledjmo, kako je vplivala kriza na jugoslovanski denar in položaj emisijske banke. V začetku samem je treba reči, da je bila legalna stabilizacija dinarja, izvedena z Zakonom o denarju z dne 11. maja 1931. in Zakonom o Narodni banki z dne 17. junija istega leta, takoj po izvedbi izpostavljena težki preizkušnji. Od tega časa so strmoglavile številne valute z angleškim funtom na čelu. Dinar pa se dosedaj dobro drži. Po zakonu o denarju je enak 26,5 miligramov zlata, njegova zlata pariteta napram švicarskemu franku znaša torej 9'12 šv. fr. za 100 Din. Nekaj dni je dinar padal pod 9, nato se je zopet dvignil na 9 (v zadnjih dneh je padel na 8'95), razlika napram pariteti je torej neznatna. Res, da je s pravilnikom o trgovini z valutami in devizami odpravljena svoboda zamenjave novčanic, ki jo je uvedel zakon o denarju (in sicer za zneske

od Din 250.000 naprej). Istotako je odpravljena svoboda izvoza deviz in valut. Toda kritje novčanic dosedaj odgovarja predpisom, ki zahtevajo kritje 25% novčanic in obveznosti, plačljivih na vid, z zlatom oziroma 35% z zlatom in devizami. Dejansko je bilo na dan 15. aprila 1932. prvo kritje enako 32'86% in drugo 36'53%. Zaloga deviz se je zmanjšala od momenta, ko je bila izvedena legalna stabilizacija, zaloga zlata pa je zrastle, ker je Narodna banka po vzoru drugih emisijskih bank zamenjala en del deviz za zlato. Skupno kritje je nekoliko padlo od tega časa, ker je znašalo takrat 41%. Uprav ta odtok deviz je bil vzrok temu, da je finančni minister ukinil svobodo izvoza valut in deviz.

Jasno je, da ob taki krizi ne more biti položaj valute lahek. Težko je tudi prerokovati, kaj bo dalje kriza prinesla v tem oziru. Toda dosedaj ni posebnih razlogov za pesimizem. Vlada sama ne namerava ukiniti sedanjega valutnega standarda. V tem smislu se je finančni minister odločno izrazil. Celo brez te izjave, je samo ob sebi umevno, da bo, dokler bo Francija obdržala zlati standard, tudi Jugoslavija, ki je izvedla denarno reformo po francoskem vzorcu in s francoskim stabilizacijskim posojilom v znesku 1025 mil. franc. fr., zastavila vse sile, da obdrži dinar na njegovi sedanji višini. Ali pa bo država tudi mogla obdržati dinar na sedanji višini? Dosedaj je bil vkljub vsem finančnim težkočam državni budžet v ravnovesju in država ni posegala radi kritja izdatkov po emisiji papirnatega denarja, razen začasnega avansa od Narodne banke v znesku 500 mil. Din, torej v mejah zakonitega 600 milijonskega avansa. Vrzel, ki je nastala vsled Hooverovega moratorija in pomenila za Jugoslavijo izgubo

okroglo 900 milijonov Din, je bila krita z redukcijo budžeta za l. 1931.—32. za 900 milijonov Din, od teh je 200 milijonov znašala redukcija uradniških plač. Vsled krize so padli državni dohodki za 11 mesecev proračunskega leta 1931.—1932. več kakor za $1\frac{1}{2}$ milijardo Din, izgubo je prinesel tudi žitni monopol. Vendar pa premaga dosedaj država vse te velike težave s štednjo, celo z odlaganjem marsikaterih plačil, ne stopa pa na pot inflacije. Novi proračun za leto 1932.—1933., ki ga je sprejelo narodno predstavništvo, je zmanjšan v sorazmernosti z zmanjšanimi dohodki do zneska 11'3 milijarde Din napram 13'7 milijarde Din, kolikor je znašal s poznejšimi izrednimi krediti predhodni proračun. Proračun je torej prikrajšan za $2\frac{1}{2}$ milijarde Din. Zmanjšani so stvarni in personalni izdatki, uradniške plače so vnovič znižane za 5—11%, kar pomeni težki prikršek uradniških budžetov, ki ga bosta čutili tudi trgovina in obrt. Ker pa znaša vključ vsem tem občutnim redukcijam izdatkov fiskalno breme z banovinskimi in občinskimi dajatvami vred okroglo 600 Din na 1 prebivalca, se zmanjšujeta zemljarina in trošarina. Takšni koraki so podvzeti, da se ohrani budžetno ravnovesje in s tem prepreči nevarnost inflacije. Tega ne smemo podcenjevati, ker predstavlja ravnovesje državnega budžeta v sedanji dobi velikanovskih državnih deficitov (bogate Zedinjene države Severne Amerike imajo 2 milijardi dolarjev ali ok. 120 milijard Din primanjkljaja, Nemčija 1'2 milijarde mark ali 16 milijard Din primanjkljaja itd.) veliko redkost. Omeniti pa je treba, da prete državnemu budžetu z novo nevarnostjo grozne poplave, ki so v letošnji spomladi uničile cele vasi v najbolj rodovitnem kraju države.

Tudi drugi pogoj, od katerega je odvisna stabilnost valute, in sicer plačilna bilanca, ne preti z nevarnostjo, ako ostane trgovinska bilanca vsaj toliko aktivna, kolikor je bila v preteklem letu. Res, da je bil v prvih treh mesecih l. 1931. saldo zunanje trgovine nekaj pasiven, toda pasiviteta je letos manjša kakor je bila v prvem četrtletju lanskega leta.

Zato niso opravičeni pesimistični glasovi o neizogibno preteči inflaciji. Vsled teh glasov so ljudje tako zbegani, da kupujejo stavbišča, hiše in dr., le da bi zamenjali dinarje za realne dobrine. Ni mogoče nič ugovarjati proti taki spekulaciji à la hausse; je celo koristna, ker daje v promet tezavrirani denar, dviga cene in s tem prav za prav zmanjšuje krizo. Bolj nevarni pa so tisti, ki se trudi, da bi vendar prišlo do inflacije, ki bi razveljavila njihove dolgove. Tudi nekateri pridobitni krogi so za inflacijo, ki naj jim prinese dvig cen. To pa je mnenje, katerega napačnost je bila neštokrat dokazana. Inflacija je slična injekciji morfija, ki spočetka morfinista poživlji, nato pa povzroča še težji kolaps. Inflacija dvigne cene produktov, zato pa poveča tudi produkcijske stroške in povzroči še hujšo krizo. Za delavca in vse druge, ki živijo od denarnih dohodkov, pomeni inflacija zmanjšanje njihovih realnih dohodkov, ker rastejo plače bolj počasi kakor se razveljavlja denar. Državi pa prinaša inflacija razsul njenih financ, posebno ako ima država obveznosti napram inozemstvu. Zato ima finančni minister prav, ko je v svojem ekspoziciji rekel: »čuvanje dinara je naša imperativna potreba«. Ako bi nastala nova inflacija, tedaj bi bile zastonj vse težke žrtve, ki jih je prinesla država za to, da stabilizira valuto.

Ako pa ni inflacija noben lek proti krizi, pa govori sedaj veliko ljudi o tem, da ni sedanja kriza kriza v okvirju sodobnega kapitalističnega ustroja, ampak kriza tega ustroja samega. Ti ljudje vidijo lek v tem, da naj se namesto svobodnega tržnega kapitalističnega breznačrtnega gospodarstva uvede vezano skupno načrtno gospodarstvo. Posebno navdušuje za tako načrtno gospodarstvo vzorec sovjetskega gospodarstva s Stalinovo »pjatiljetko«. Vprašanje o načrtnem gospodarstvu je veliko vprašanje zase, ki bi nas preveč oddalilo od glavnega predmeta tega mojega predavanja. Omenim samo, da 1. ni sodobno gospodarstvo že davno nobeno čisto svobodno tržno individualistično gospodarstvo, temveč je dualistično, v katerem sta v gotovem proporcu združeni svobodno individualistično in vezano skupno gospodarstvo in 2. ako ne nastanejo kake komplikacije, na pr. kaki večji politični zapletljaji ali kake resne socialne perturbacije, bo ta dualistični ustroj sam, mogoče s povečanjem doze skupnosti, mogoče pa narobe s povečanjem gospodarske svobode, prebrodil krizo prej, kakor se izkristalizira kaka jasna in izvedljiva oblika monističnega, t. j. čistega skupnega načrtnega gospodarstva. Na vsak način želim Jugoslaviji iz vsega srca, da bi jo obvarovala usoda od načrtnega gospodarstva po Lenin-Tročki-Stalinovem vzorcu. Moramo biti na jasnem glede tega, da izključuje celo v najidealnejši svoji obliki dosledno izvedeno načrtno gospodarstvo vsako osebno svobodo in pomeni popolno birokratizacijo gospodarstva.

Namesto hipnoze načrtnega gospodarstva, kakor tudi namesto fantaziranja o inflaciji, je bolj pametno podvzeti konkretne realne korake, ki bi

pomagali prebroditi krizo. Videli smo, da se kriza ni rodila v Jugoslaviji, ampak je prišla odzunaj. Zato tudi ne more Jugoslavija sama odpraviti krize. Mora jo preboleti in vsa naloga obstoji v tem, da jo preboli z najmanjšimi težkočami, da pomaga tistemu, ki radi krize največ trpi, in da donese svoje narodno gospodarstvo neporušeno do časa, kadar se gospodarski proces okrene na boljše.

Ker je v pomoč najbolj prizadetim kmetovalcem že marsikaj storjeno, je na vrsti bolj energična organizacija pomoči naraščajočemu številu brezposelnih industrijskih delavcev. Ne smemo pozabiti, da je beda brezposelne delavske družine, ki nima niti lastne hiše, niti njive, niti vrta, še težja nego beda kmetijske družine celo ob najhujši agrarni krizi.

Druga naloga je izboljšati na osnovi sodobnega pravnega in gospodarskega reda organizacijo gospodarstva. To je skupna naloga konzumentov, zadrug, pridobitnih krogov, samoupravnih in državnih upravnih organov. Kajti jugoslovansko narodno gospodarstvo trpi veliko na svoji neorganiziranosti. Če prodaja kmet koruzo v Donavski banovini po 50 do 60 Din meterski stot, v pasivnih krajih pa jo kupujejo po 130 do 150 Din, tako da prihaja v Dalmacijo preko Trsta argentinska koruza, ker je cenejša; če prodaja vinogradnik liter vina po 1 do 2 Din, v gostilni pa se plačuje to vino po 10 do 14 Din; če prodaja kmet 1 kg žive teže govede po 2 do 4 Din, pri mesarjih pa stane meso po 10 do 16 Din; če dobiva seljak za svoj denar, naložen pri banki ali hranilnici, 5%, sam pa plačuje, ako ga potrebuje, 20% — je vse to rezultat domače neorganiziranosti. Da se to odpravi, ni potrebno

načrtno gospodarstvo, potrebna je navadna boljša organizacija in več živahne konkurence.

V splošnem se more reči, da, če bi gospodarstvo preveval večji duh zdrave konkurence, bi bila kriza, ne samo kot konjunkturna, marveč tudi kot strukturna kriza, prej premagana kakor z različnimi umetnimi gospodarskimi zdravili, pa naj jih iščejo še tako številne gospodarske konference. Tudi v gospodarstvu je najmogočnejši zdravnik vis medicatrix naturae. Preživljamo sedaj dobo socialno orientiranega neomerkantilizma. Ne pozabimo pa, da je dobi starega merkantilizma sledila doba, kadar so ljudje, siti ukrepov, predpisov,

carinskih barjer, trgovinskih prepovedi in sličnega, proglasili kot rešitev geslo: »pas trop gouverner«.

Ob zaključku naj dodam: *Vsako narodno gospodarstvo, vsaka država in vsak narod prenese vihar svetovne krize tem lažje, čim manj se pokaže v času te krize razcepljenega na sovražne dele in skupine, čim popolnejše se strne v enotno narodno celoto. Pri komur bo vlada la solidarnost in sicer: vodoravna solidarnost, t. j. solidarnost med posameznimi plemeni in deli naroda, ter navpična solidarnost, t. j. solidarnost med posameznimi socialnimi razredi — tega ne zlomi niti najhujša gospodarska kriza.*

Spomini na Kreka

(Posvečeni slovenski mladini.)

I.

Z novim letom 1901. sem začel na Dunaju izdajati radikalni list »Jug«, dijaško revijo. Bil je to v glavnem radikalizem resnice v naivnem in nezrelem prepričanju, da se ljudje prepirajo samo zato, ker ne poznajo resnice. List je svoje prepričanje ostro podčrtal s tem, da se je postavil na nevtrarno, nadstrankarsko politično stališče ter z brezobzirno bojevitostjo pobijal zmote obeh političnih strank. Mladi slovenski radikalizem ni bil kar nič po vseči »Slovenskemu Narodu«, zvezanemu tedaj z negatom in nemškutarjem baronom Schweglom. Zato ga je razkričal za »klerikalca«. Nasprotno je zavaroval »Slovenec« svoje ljudi s sumničanjem »liberalca«. Pozneje sta prevzela radikalno nalogo dr. B. Ferjančič, sin državnega poslanca, in dr. G. Žerjav, reorganizira-

la sta v radikalnem duhu dunajsko akademsko društvo »Slovenija«.

Klerikalec in liberalec obenem? Kajpada bi bila ta sijajna »coincidentia okkositionum« do srca razveselila starega Heraklita, meni pa je bilo hudo. Dobro sem poznal domačo strankarsko zaigranost, ki mi je s takim protislovnim podtikanjem onemogočila in zaprla povratek v domovino. M. Malovrh, urednik »Slovenskega Naroda«, se je čutil posebno užaljenega, ogorčeno mi je zapahnil vrata v liberalno trdnjavo in obljubil posebno maščevanje. Zato sem sklenil ostati v tujini in se kot zdravnik posvetiti klinični karijeri. A l. 1906. sem prejel od primarija dr. E. Šlajmera po posredovanju prof. dr. I. Plečnika laskavo ponudbo asistentskega mesta na kirurgičnem oddelku v Ljubljani. Težka je bila odločitev. Pregovorili so me prijatelji: Kaj ti pa morejo? Živel boš zase in samo za svoj poklic, a v politiko se ne bodeš mešal.

Dr. Fr. Derganc

V Ljubljani sem zahajal v kavarno »Union«, ki mi je bila najbolj priročna in zračna. Nekega večera je prišla večja družba v živahnem razgovoru in prisedla k moji mizi, kjer sem sam prebiral časopise. Med gosti sem opazil tudi dr. Kreka, poznal sem ga že izza dijaških let. Znanec iz družbe me je pozdravil in se šepetaje obrnil k dr. Kreku. Ta pa vstane, stopi k meni z običajno viržinko v ustih in me dobrosrčno pogleda skozi naočnike:

»Pozdravljeni, novi ljubljanski doktor! Saj Vas že poznam. Presneto radikalni in bojeviti ste bili gospodje okoli »Juga«. Tako je prav, korajžnih fantov nam je treba.« Krekova prijaznost me je spravila v nemalo zadrego, ker sem čutil v njem še vedno nasprotnika po »Jugovem« napadu. A kar otrpnil sem in razorožen omahnil, ko je sedel poleg mene kakor star in dober znanec ter mi začel tožiti, kako inteligenca pri Slovencih prestrastno sili v strankarsko politiko, a zanemarja kulturno-socialno delo, zlasti na zdravstvenem polju. Krekova osebnost me je hipoma osvojila, postal sem prost in zgovoren. Imel sem marsikaj povedati, ker sem se vedno zanimal za socialno medicino in že poznal zdravstvene nedostatke v Ljubljani, kakor sem jih kesneje l. 1908. opisal v »Slovenu« pod naslovom »Naše javno zdravstvo«. Med ostalim sem navedel pretresljiv doživljaj iz svojih otroških let, ko sem spremljal svojega deda, po božnega moža, k zapuščenim bolnikom. Sredi vročega poletja sva obiskala hromo bolnico. Vsi domači so bili odšli na polje, a revica je sama stokala na postelji, polna črnih muh, ki se jim ohromela ni mogla braniti. Svoje pripovedovanje sem sklenil:

»Najprej potrebujemo kmetskih hišalnic, da ne bodo reveži in berači umirali brez postrežbe, preganjani od hleva do hleva.« Moj predlog je dr. Kreku izredno ugajal. Umolknil je za čas in se zamislil, potem pa dejal odločno:

»Na vsak način moramo prirediti tečaj za bolniško postrežbo na kmetih. Gospod doktor, napravite načrt in stopite z mojim naročilom h g. prof. dr. Jos. Grudnu«. Prvi tak tečaj se je vršil od 10. avgusta do 8. septembra 1908. v Ljubljani.

Poslej sem se večkrat sestajal z dr. Krekom v zanimivih razgovorih socialno-filozofske vsebine. Na ulici me je ustavil in takoj načel kak problem. Zdel se mi je pravi »peripatetični« filozof, ki je otresal drevo spoznanja kar mimo grede na potu, v kavarni, vlaku itd. Vselej me je tudi povabil na dom, v kako družbo, na Prtovč ali Sv. Jošta, žal, pa zaradi prezaposlenosti v bolnici in praksi ni bilo časa. Med vojno je tudi večkrat interveniral pri meni kot vojaškemu zdravniku v zadevah ranjencev.

Tako sem imel do Krekove smrti priložnost, iz bližine in neposredno opazovati njegovo osebnost. Zpomnil sem si mnogo prizorov in misli. Polagoma se mi razvija iz njih njegov dušni obraz. Seveda je v njem mnogo subjektivnega, ker po psihološkem zakonu posameznik nikoli ne more dobesedno določiti, koliko je prejel iz zaznave objektivnega in koliko ji je sam pridal iz lastnih, istočasno se obujajočih predstav. Zrno smisla ostane, besede pa se razlete kot pleve.

II.

Ob imenu dr. Janeza Ev. Kreka se vedno spomnim angleškega psihologa Al. Baina in njegove definicije velikega moža: velik mož, to je več mož

v enem. Tudi Krek je bil sintetičen duh, ki je kakor močna solnčna luč združeval v sebi ves slovanski spektrum, vse posebnosti vzhodnih in zapadnih slovanskih narodov. Že kot dijak je bil »slovanski revolucionarec« in strokovnjak za slovanske zadeve. Hranil je svojo kipečo, z ognjem krščeno dušo iz zakladov vseh slovanskih jezikov in kultur, v prvi vrsti Čehov in Rusov. Zato pa nima nobena stranka, niti posamezen narod pravice, proglašati Kreka za svojo izključno last. Krek je bil vseslovanska last, enako slovenska, jugoslovanska in slovanska.

Analiza njegove duše nam odkriva na prvem mestu značilno in bistveno svojstvo vseh velikih Slovanov: vseobsežno sozavest, sočutnost in sozvočnost, kakor nas zadivlja v osebnostih pansofa Komenskega, religioznega realista Masaryka, poljskih mesijanistov, Dostojevskega, Tolstega, zlasti Solovjeva. Struna njegove dobre in rahločutne duše je sozvenevala v globoki religiozni sozvesti s celim stvarstvom, pred vsem pa s tisto najvišjo silo, katere volja se nam razodeva v razvoju in zakonih vesoljstva. S posebno tenčino pa je bila uglašena na bolečino njegovih malih in ponižanih, duševno in telesno trpečih bratov. Njegova bolečina je presegala vsako drugo, ker njegovo srce ni trpelo le zase, marveč za vse.

Na drugem mestu nas osuplja v analizi specifična odlika zapadnih Slovanov: delavna in borbena reaktivnost. Organizirana delavnost in borbenost se združuje v Krekovi duši z globoko religiozno, a pasivno vzhodno občutljivostjo v organično popolnost čutnodejavnega refleksa. Sam pa se je najrajši poglobljal v neizčrpni vir vse aktivnosti, v mislečo sočuvstvenost

kongenialnega ruskega filozofa Vladimirja Sergejeviča Solovjeva (1853—1900). Solovjev mu je veljal za največjega filozofa vseh narodov, ki je prvi prodril do glavne in osnovne skrivnosti človeške duše, v dejstvo njegove edinstva z vsemirjem, kakor ga individualno vsi doživljamo v sozvesti sočutja in usmiljenja, ljubezni in dobrote. To dejstvo sodoživljanja je označeval Solovjev sam z besedo religija (zvezanost). Religija ni torej nikaka subjektivna, mistična utvara, ampak osnovno psihološko in prirodoslovno dejstvo, ki ga vsakdo med nami doživlja vsak trenutek v dožemanju zunanjega sveta. Prirode ne zaznavamo s kako abstraktno logiko, ampak samo z osnovno sposobnostjo duševne resonance in skupnosti z vsemirjem. In kaj je naš spoznavni pradošaj resnice? Samo soglasje, resonanca naše duše s stvarstvom. Tako je religija (podzavestna in zavestna zvezanost z vsemirjem) skupni, enotni vir naše logike, etike in estetike. Religija se torej ne omejuje na edini odnošaj do božanstva, z enako ljubeznijo objema tudi dela njegovih rok, prirodo in duha. Monizem stvaritelja obsega dualizem stvarstva. Enako dosledno in globoko umeva religijo tudi Masaryk. V religiji je mistična samo beseda, nje bistvo in jedro je empirično ugotovljivo dejstvo. Krščanstvo kot vera ljubezni, sočutja in sozvesti je najprirodnejša religija. Slovanska duša ni slučajno religiozna. V njeni pobožnosti se izraža najgloblja sorodnost z ruskoslovansko dušo. To empirično znanstveno pojmovanje religije (sozvesti, kozmične resonance) je specifično slovansko, ne najdemo ga pri nobenem drugem kulturnem narodu in evropskem filozofu.

Tega se je Krek prav živo zavedal in je bil zato ponosen na svoje slovanstvo, ki je tako harmonično spajalo pasivno in kontemplativno čuvstvenost z delavno in borbeno reaktivnostjo. Ker pa je površni pozornosti dostopna samo zunanja dejavnost, vidijo nekateri tudi v Kreku predvsem političnega, socialnega in združnega organizatorja.

Tako sem se zmotil tudi jaz, ko me je Krek nekoč nenadoma in nekako razburjeno nagovoril sredi »Zmajskega mostu«:

»Rabim mladega, energičnega in delavnega človeka. Gospod doktor, ali ne bi hoteli Vi sprejeti mandata za deželni zbor?«

Spoštljivo sem se oprostil:

»Iz simpatije do Vaše osebe, do Vašega socialnega in združnega dela rad sodelujem literarno in s predavanji, v aktivno politiko pa mi ni mogoče. Ustanovite najprej slovensko ali jugoslovensko radikalno stranko. Zapisal sem se radikalizmu. *Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni*. Za vsak uspeh je potrebno dvoje: idealna volja in materialna moč, ki je odvisna od zunanjih, tujih činiteljev. Človek je odgovoren samo za svojo pošteno voljo. Ako ni bilo uspeha, ni to nobena sramota. Sicer pa ne vem, kje je več časti, ali v osamljenosti in svobodi, ali v odvisnosti od mase. Dalje pa nimam kakor sem se bridko prepričal, za politiko nobene zunanje, ne notranje sposobnosti. Masi imponira samo velika, masivna prikazen in gromoven glas. Pravi politični instinkt bi se bil naslonil na kako obstoječo stranko in skozi njo prodiral do svojega ideala, a se ne kot »outsider« zameril na vse strani.«

Po teh besedah me Krek nikoli ni več pregovarjal k aktivni politiki.

III.

V narodnovzgojnem pogledu se nam godi velika škoda, ker nimamo še reprezentativne, vsem Slovanom namenjene Krekove monografije. Pač nima vsak velik mož tako požrtvovalnega bratranca kakor Ivan Cankar.

V razvoju Krekove duše razlikujemo tri dobe. Prva doba obsega mladostno (dijaško) zorenje v obliki izključnega Slovanstva. V drugi dobi se je odločil za duhovnika-organizatorja.

Tretja doba se je začela v času balkanske vojne 1912.—1913., ko se je v Kreku po hudem notranjem trpljenju izvršila metamorfoza v smeri mladostnih idealov slovanstva. Pomirjenega v novem ravnotežju in v novi duševni strukturi, polnega novih načrtov in misli sem ga dobil že na obisku dne 25. marca 1914. Sprejel me je s starim solničnim smehljajem in vedrim humorjem, lastnim vsem suverenim, nad vsakdanjo gradobijo vzvišenim duhovom.

»Vidite, šola življenja traja do smrti. Upam, da sem zdaj napravil zadnji rigoroz — iz eksperimentalne psihologije. Izsledek? *Maledictus homo, qui confidit in homine!* Take hudobije pa je sposoben samo izrodek moderne inteligence. Ljudstvo je dobro in nedolžno, pokorno vsakomur, ki ga zna sugestivno voditi. Takšna čreda, kakršen pastir. Zato moramo razlikovati dva duševna tipa človeka, dobri in zlobni tip.

Razvoj obeh tipov sem si razložil na prav preprost, naravnost mehaničen način. Duševni razvoj odločuje zunanje socialno-prirodno okolje, negativno ali pozitivno. Negativno: neugodno podnebje, pomanjkanje živil. Primer: severna ledena doba. Pozitivno okolje: ugodno, subtropsko podnebje, rajsko izobilje vsega. Primer: južna medledena doba.

Negativno okolje je vsililo dobremu, sozvestnemu, kolektivnemu pračloveku živalsko, zverinsko borbo za obstanek. V borbi za golo življenje in vsakdanji grižljaj je nastal zverinski egoizem, individualizem. Ako se je ta borba v negativnem okolju ponavljala skozi tisočletja, je pračloveška sozvest in dobrota shirala in razvila se je stalna in dedna duševna struktura egoizma.

Kaj se je zgodilo, če se je okolje nenadoma izpremenilo in postalo pozitivno, na pr. v medledenih dobah, ali pa, če je zverinska, egoistična tolpa zašla v pozitivno okolje juga? Egoistični značaj se ni mogel čez noč izpremeniti. Egoistična tolpa je zagospodovala nad dobro, sozvestno in jo zasušnjila. Z organizacijo egoistične vzgoje se je zlobni, egoistični tip človeka utrdil in razširil, postal gospodnja plast primitivne družbe.

Pridružil se je razvoj razuma s spominom odnošajnih (abstraktnih) predstav. Egoist je takoj spoznal v zvijači, v razumu odlično orožje v borbi za obstanek, pozneje v borbi za nadmoč, nadvlado in izkoriščanje. Tako se je polagoma razvil egoistični, individualistični racionalizem, filozofija evropskega zapada in zapadne kulture. Zlobni, osvajačni tip se je udomačil na zapadu, v pozitivnem okolju podnebnih in kulturnih ugodnosti. Siromašni vzhod z neugodnim podnebjem ga ni mikal, tako je ostala na vzhodu nekulturna slovanska masa sama na stopnji pračloveške dobrote in sozvesti. Kulturni zapad se je egoistično individualiziral in izgubil pod vplivom nove gospodnje plasti prirodno dobroto in sozvest, sposobnost sočutja in usmiljenja. Tekom stoletij je avtomatično nastala sedanja ekonomska kriza: v sočutni sozvesti otopeli individui so

z nenasitnim, slepim egoizmom nagrabili in nakopičili vse kulturne dobrine v rokah neznatne manjšine, velikanska večina ljudske mase je ostala siromašna in objekt izkoriščanja.

Tako se je nujno razvilo napeto nasprotje med evropejskim zapadom in vzhodom, nasprotje med dobrim tipom sozvesti in usmiljenja in zlobnim tipom egoistične samozvesti, brutalnega nadčloveka. Glejte, ves misticizem je spuhel in slovanska sozvest je izgubila vso mistično meglico, pred nami leži golo razvojno dejstvo kakor empirično dejstvo vsakdanje psihološke sozvesti. In baš to izkustveno, suhoparno dejstvo — ne misticizem! — daje slovanstvu isto strašno, zmagovito silo pred katero se trese sozvestno izčrpani zapad. Socialni razvoj si je pač prihranil slovanstvo za zadnjo in historično rezervo. Vzhodno morje sozvesti narašča in se pripravlja, da preplavi z usmiljenjem in dobroto zapadni individualizem in racionalizem. In mi, »barbarski« Slovinci in Jugoslovani smo srečni, ker smo prvi valovi tega vzhodnega usmiljenega morja, ki je pljusnilo na zapad in zapisalo na steno prestrašenega zapada: Mene Tekel Ufarsin! To je naše empirično slovanstvo brez fraze in misticizma. Dialektični zapad bi Slovanom rad podtaknil megleni misticizem kot sugestivno narkozo njih neodoljive moči.

V tej misli me potrjujejo tudi moja opazovanja in izkustva iz balkanske vojne. Dotlej sta vodila srednjeevropsko politiko dva koncepta: h a b s b u r š k i in h o h e n z o l l e r n s k i. V tekmi dveh dinastij je poizkušal Habsburg ostvariti lastno Srednjo Evropo ob Donavi v obliki federativne države, ki naj bi združila večino zapadnih in balkanskih Slo-

vanov. Proti hohenzollernskemu pan-germanizmu, ki si je hotel osvojiti in podrediti tudi Avstrijo, so hoteli habsburški ideologi postaviti slovansko, trialistično Avstrijo. V balkanski vojni pa se je zgodilo nekaj usodnega, zmagal je zapadni, pangermanski instinkt nadčloveka in pokopal idejo slovanske Srednje Evrope. Pangermanizem je izključil Slované in jih nehote prisilil k lastni politiki. Profilaktično pa je poizkusil paralizirati samostojno slovansko politiko po starem političnem geslu: *divide et impera!* In sicer razkrojiti Slované nacionalno in versko. Nacionalni razkroj so započeli pangermanski agenti z gesli Velike Slovenije (s kajkavskimi Hrvati), Velike Hrvatske (s Slovenci kot planinskimi Hrvati), Velike Srbije in Velike Bolgarije. Z infernalno mržnjo so se vrgli zlasti na junaško in viteško Srbijo. Kalkulirali so tako: ako se nam posreči uničiti Srbijo, pionirja in predstražo prodirajočega slovanstva, odsekamo Rusiji desno roko in jo izoliramo v Aziji. To pa dosežemo samo z idejo Velike Srbije, s katero se Srbi za večno osovražijo pri vseh južnih in severnih Slovanih, osovrito pri Rusiji. Ako se ne posreči, bo sladka vsaj osveta, da smo izločili Srbe kot politični faktor v bodočnosti. V verskem oziru je hotel pangermanizem ovekovečiti razkol in za vsako ceno preprečiti zedinjenje z vzhodnim krščanstvom, ker se ž njim ne bi ojačilo samo zapadno krščanstvo. S temi spletkami je hotel pangermanizem zastrepiti čisto, slovansko kri, dobesedno zastrepiti s pomočjo tuje, nečiste krvi. Slovanska kri prenaša mešanje z vsako drugo, zlasti mongolsko krvjo, hemolitično pa deluje pritok židovske in mediteranske, materialistične in trgovske krvi. Prepričan sem, da zdravi srbski instinkt ne

podleže tuji sugestiji Velike Srbije in nam v bližnji bodočnosti realizira Veliko Jugoslavijo.

Prepričan sem tudi, da onemogočijo višji interesi človeštva pangermansko intrigo proti zedinjenju krščanstva. Sodelovati pa moramo tudi mi sami in *najprej izvesti popolno ločitev cerkve (vere) in države (politike) za zapadno in vzhodno krščanstvo*. Kristusovo kraljestvo je duhovno, ni politično in od tega sveta. Bog ni odvisen od omejenih človeških pojmov. Krščanstvo je produkt razvoja in sodelovanja, ki se ne ustavi pri nas. Glavni del sotrudnega razvoja se izvrši stoprav v bodočnosti. Zapadno krščanstvo zaupa preveč političnim in materialnim oporam, ki se izpreminjajo nestalno od dne do dne, preveč zaupa površnim koreninam dialektičnega rasionalizma. V času viharjev se obdrži deblo krščanstva samo s pomočjo globokih, religioznih korenin slovanske duše.

Pomislite samo, da čaka siromašno, preobljudeno Italijo strahovit socialen potres. Podcenjevat pa tudi ne smemo brezbožnih organizacij. Kaj bo ž njim, kdor se zameri ljudstvu in se kompromitira s kakim nesocialnim prijateljstvom? Politična suverenost bi zanesla Vatikan v političen vrtinec, iz katerega ne bi bilo nobene rešitve. Kje naj bi papeštvo potem iskalo zavetja? Stara, vkošenjena tradicija še dovoljuje italijanski kolegij. Ali nemški, francoski ali španski kolegij? Politično nemogoče. Kdor ni sovražnik krščanstva in komur začasna moč in ugodnost ni več ko krščanstvo, kdor misli le za ped naprej, mu v strahu zastaja srce. Zpomnite si, gospod doktor, edina rešitev zapadnega krščanstva je v zedinjenju z vzhodnim krščanstvom. In glejte, spet je filozofija, spet je Solovjev in resnica, pri kateri

moramo začeti. Predpogoj zedinjenja pa je ločitev obojega krščanstva od države in politike. Zahtevati moramo popolno in enako svobodo vseh konfesij, ker uspeva resnica le v svobodni tekmi. Zedinjenje samo se izvrši v dveh fazah: 1. v prvi fazi se združijo samo teološki znanstveniki v organiziranem sodelovanju in iskanju resnice (skupni časopisi, kongresi); 2. po ugotovljeni resnici, kar pa se zgodi šele po dolgotrajnem skupnem naporu, se združita obe svobodni cerkvi organsko, zvežeta se kot avtonomna organa, vsak ohrani svoje bogo- služje, v višjo enoto s skupnim vodstvom. Ne bodimo sovražniki krščanstva, vase in v trenutek zapičeni egoisti. Ne zlorablajmo svoje sugestivne moči nad ljudstvom, ne vodimo ga po zagatah in ovinkih trenutne koristi, marveč po široki cesti historične nujnosti.

Naposled živimo v času podivjanega materializma. V borbi za nadmoč zmaguje samo večja in jačja masa (materija). In tukaj je zopet Bog na strani malega slovenskega, oziroma jugoslovanskega naroda. Kdo razpolaga danes z večjo maso za vojsko in industrijo nego zedinjeno slovanstvo? Ali kako naj to povemo v sedanjih razmerah narodu? Pan- germanizem vidi samo eno nevarnost: uni- jo s l o v a n s t v a. Lahko delo ima politik v svobodni državi. A pri nas? Molčati mora o svojih strateških ciljih in se taktično zvijati skozi Scilo in Ka- ribdo. Zdaj razumete, zakaj straši v me- ni slovanski duh v »kratkem habsbur- škem plaščku«. Borbi za obstanek slu- žijo za orožje vsa duhovna in gmotna sredstva. V borbi za obstanek naroda se nikoli ne zgodi, da bi slovanski du- hovnik žrtvoval njegovo ekzistenco ka- kemu sredstvu ali pa da bi kako sred- stvo preraslo svoj prirodni smoter. Po-

tem pa prihajajo še takozvani prijatelji, uganjajo prav neumno in nevedno po- tuho, hujskajo ljudstvo in oblast proti njegovim taktičnim potezam, ki jih je napravil z gnusom, prisiljen po logiki do- godkov. In vpijejo: fej hinavca, mlačne- ga duhovnika! Gospod doktor, terreant vestigia, samo v strankarsko politiko ne! Ker je danes premalo poštenih ljudi in prijateljev.«

Kakor utrujen se je Krek sesedel v pletenem naslanjaču, a meni se je za- zdelo, da gledam pred seboj orla v klet- ki ali leva na verigi. V občutju osamlje- nosti ga je obšla hipna potreba notra- njega olajšanja, zaupno mi je začel pri- povedovati intimnosti svojega življenja, zlasti pa filozofsko premišljeno izbiro poklica. Omenil je tudi, da snuje novo koncentracijo in organizacijo slovenske intelligence. Zmotno je bilo, da je začel graditi hišo v zraku, s streho strankar- ske politike. Zdaj mora začeti iznova pri temelju, pri duši. Nova organizacija naj vzgoji novo inteligenco z novo, do- bro in sozvestno slovansko dušo. Zato pa ni treba nič drugega, nego da začnejo mladi ljudje z ljubeznijo študirati slo- vansko zgodovino in kulturo, slovanske filozofe, splošno psihologijo, sociologijo in ekonomijo. Slovane razdvaja samo iz medsebojne nevednosti izvirajoča neso- zavest. Po njegovi želji sem napisal čla- nek »Historično stališče slovenstva v družini narodov«, ki je izšel v zadnji številki dijaške »Zore« tiste dni, ko se je začela svetovna vojna pangermaniz- ma proti slovanstvu, kakor sta takoj v začetku napovedala nemški državni kancler Bethmann-Hollweg in zunanji minister Jagow.

*

Isto leto, le šest mesecev pozneje, sredi jeseni 1914. me je presenetil Krek s sledečo novico:

»Ruska zmaga na Marni, habemus Jugoslaviam! Gospod doktor, svetovna vojna je odločena, pa naj traja še tako dolgo, pangermanizem leži na tleh. Zmagala je naša matuška Rusija«. Nisem razumel, kar je Krek posnel iz moje osuplosti. Imel je vedno zanesljive informacije in zaupno mi je pojasnil:

»Začetkom septembra so kazaki zmagovito zasedli Vzhodno Prusijo. V paničnem strahu in begu so zapustili junkerji svojo domovino in drevili proti Berlinu: kazaki so za nami, jutri odneso Berlin na svojih kopitih! V Berlinu je nastala nepopisna zmeda. Nemško vrhovno vojno poveljstvo je nemudoma predstavilo več polkov s francoske fronte v Vzhodno Prusijo, tako da je zarežala opasna vrzel v nemških vrstah. Bistri in duhoviti Francozi so to praznino vsled vzhodnega ruskega pritiska takoj opazili in navdušeno vdrli v bok in za hrbet nemškim armadam. Le nenaden nemški beg in umik je preprečil, da niso Francozi zajeli in obkrožili cele nemške armade.« Trpko in ironično je pristavil Krek:

»Zdaj sem radoveden, kdo prizna ruskim Slovanom to odločilno zmago na Marni? In kako hvaležno jo nagrade Angleži?« Nato pa je odhitel s potrjeno dušo na delo, poln vere, upanja in ljubezni. Takoj je začel zbirati in organizirati Slovence za Jugoslavijo, l. 1915. je kot apostol svobode in Jugoslavije prehodil južne kraje, l. 1916. pa Češko. Leta 1916. je napisal za nemško knjigo »Kroaten und Slowenen« slovenski del. V uvodu je ugotovil nemški izdajatelj dr. K. Nötzel:

1. da germanska kultura ne more več biti vzor slovanski;

2. da izvira nemško nasprotstvo iz neke slabe historične navade, ki jo je treba iztrebiti;

3. da se enakopravna germanska in slovanska kultura najizvrstneje dopolnjujeta in zahtevata višjo kulturno sintezo;

4. da je bistvo slovanskega problema etično ker »naši slovanski sosedi hočejo, da zavlada bratstvo med ljudmi.«

V maju 1917. tik pred otvoritvijo avstrijskega parlamenta in proglašom jugoslovanske »majske deklaracije« je napisal Krek propadajoči Avstriji zadnje svarilo v »Süddeutsche Monatshefte«, opozarjajoč, da so Srbi jadranski narod in da je samo od prijateljstva s Srbi odvisna bodočnost monarhije.

IV.

Pomladi 1917. je Krekovo delo za svobodo in Jugoslavijo doseglo svoj višek. Vozil se je noč in dan, prirejal shode in konference. Tudi splošni položaj se je zamotaval z novimi dogodki. Ruska revolucija pa mu je naravnost razviharila dušo. Revolucija in socializem, to so bili že njegovi mladostni problemi. Kako je bil srečen, da je mogel vsaj za trenutek pokramljati o njih. To je bil tedaj njegov edini oddih, edina zabava.

»Vse gre po sreči, pravični Bog je na naši strani«, mi je zadovoljno vzkliknil v prazničnem razpoloženju, »kar po vrsti jih podira kakor kosec na sorški senožeti. Zdaj je padel ruski cezaropazizem, kmalu sledita še druga in zadnja dva stebra reakcije: hohenzollernski pangermanizem in avstrijski klerikalizem. Na stežaj nam odpre svoboda svoja vrata po vojni. Samo, samo, ali jo bomo znali prav porabiti in izrabiti? Da

ne pozabim, celo Jugoslavijo že imamo, izhaja že od lanske jeseni v slovenskem jeziku v Petrogradu. Kakor sem zvedel, jo izdaja slovenski žurnalist Tuma. To so naši fantje! Pa tudi na Dunaju delajo dobro.« Navedel je ob tej priliki več imen, posebno je pohvalil dr. I. Prijatelja in rekel:

»To je marljiv, učen in dalekoviden mož. Zasluži, da pride kdaj na kako vodilno mesto.« Nato je spet preskočil na Rusijo:

»Mala Francija se je pomirila in konsolidirala v dobrem desetletju po revoluciji. V ogromni Rusiji bo treba več desetletij. Revolucija je zdaj notranja ruska zadeva, ne smemo se vmešavati vanjo. To morajo Rusi zdaj opraviti sami med seboj. Ali poznate našo kmetstvo vero, da se o mladičih sploh ne sme govoriti, dokler se godijo v gnezd? Drugeče pride kača in jih sne.

Strašno trpljenje in beda pride nad Rusijo. V orjaški senci začasno onemogle matuške Rusije bomo zmrzovali in trpeli tudi mi. Kdo nas bo ščitil na mirovni konferenci namesto Rusije, kdo polagal račun za rusko zmago na Marni?

Zato pa mora naša duša trpeče brate objeti s tem večjo ljubeznijo, misliti nanje brez prestanka in moliti za matuško Rusijo, da izide srečna in zdrava iz požara revolucije. Nič se ne bojte, Rusi so prestali brez nesreče še hujše krize. Spomnite se le 250 letne tatarske okupacije! Izčiščena, prerrojena in ojačena vstane Rusija iz tega ognja kakor Feniks, simbolična ptica starega bizantinskega carstva. In mi moramo že zdaj svatovsko pripravljati svoje duše za tisto veličastno slovansko vstajenje!

Zdaj šele čutim, kako nujno potrebna je II. izdaja mojega »Socializma«. Vsi socialisti smo bili doslej polovičarji.

Tudi Marx bi se danes začudil, da hodi samo po eni nogi, da mu manjka glavne polovice. Vprašajte marksista o zadnjem smotru socialnega pokreta. Odgovori: revolucija in diktatura proletarijata. Ne, brate, to je samo sredstvo za uresničenje zadnjega smotra. Potem pa umolkne vsak marksist z izgovorom: ne vem! Ali pa: aktivirana diktatura si sama najde smoter. Ali še: znanstvena sociologija še ni toliko napredovala, ni še zrela za odgovor. Jaz pa pravim: gorje mu, kogar prehití socialna oblast! Ako dobiš vso moč v roke, pa nimaš podrobnega načrta. Kdo bo zidal hišo s slepim poizkušanjem? Podroben načrt do zadnjega žeblja se mora napraviti že prej z miselnim eksperimentom, z eksperimentalno logiko. Vidite, ta glavna polovica manjka tudi mojemu »Socializmu«. Kako se naj mase trajno navdušujejo za nečloveške žrtve, ako ne vedo, zakaj? Vsaka revolucija poteka v dveh fazah. Prva faza revolucionarne jeze in osvete povzroči slepo eksplozijo nevolje in nasilno reakcijo iz neznosnosti trpljenja. V drugi fazi pomirjenja zahteva masa konkretnega in nazornega smotra. Nekaj novih misli za II. izdajo »Socializma« že imam, na pr.:

Socialni smoter je osebna svoboda in enakopravno uživanje vseh dušnih in gmotnih dobrin. Jamstvo svobode je individualna in omejena lastnina: torej individualna in omejena kapitalizacija, individualizacija proletarijata. Država je svobodna organizacija sodelovanja. Svobodno si voli organ (vodstvo) za regulacijo sodelovanja. Človek je individualno-socialno bitje. Motor sodelovanja bodi intelektualni egoizem, ki ga močna in stroga eksekutiva omejuje in regulira. Lastno delo brez izkoriščanja sočloveka bodi edini

vir lastnine. Bodoča svetovna politična borba bo ekonomska. Ta pa zahteva racionalno organizacijo producentov in konsumentov. Za koga naj delavec producira, če ni konsumenta s kupno močjo? Domači, notranji trg pa je prvi. Temelja državne uprave sta statistični in evgenični urad za regulacijo konsumma, produkcije in populacije.

Marksizem se bo razvijal do konca po isti dialektični metodi (teza = anti-teza = sinteza), po kateri je Marx nadomestil Hegelov idealizem s protislovnim materializmom. Sedaj je prišel po dialektični metodi na vrsto zopet idealizem. Z enako razvojno nujnostjo nadomesti sedanjo stopnjo historičnega materializma sinteza idealizma in materializma v obliki prastarega empiričnega dualizma duha in materije. Dualizem z nadmočjo duha. Dialektični razvoj pospešita dva činitelja: asketična vzgoja nove ruske inteligence in avtonomna dinamika duha. Nova ruska inteligenca bodočnosti vzrase v največji stiski in bedi, navadi se resno in pravilno ocenjevati materialno uživanje. Avtomatično se razvije v njeni duši nov stoicizem, prirodno svež in preprost, nekako asketičen idealizem v zavestnem nasprotju s perverznim okusom in mehkužno modrostjo zapada. V potencirani jačini oživi stari duh slavjanofilskega idealizma, slovanske sozvesti in sočutnosti, ljubezni in bratstva. V avtonomni dinamiki pa zaniha polarni duh v protislovje idealizma. Po Marxovem dialektičnem principu je namreč idealizem na vrsti.

Ta živi in dejavni, sozavestni in so-trudni idealizem sname z naših tilnikov jarem zapadnega kapitalizma in otvori človeštvu možnosti boljšega in lepšega življenja na osnovi sledečih načel:

1. Avtonomna svoboda vseh narodov ter osebna svoboda in odgovornost vsakogar je najvišja človeška dobrina.

2. Splošna dolžnost dela je nerazdružno zvezana s splošno pravico ekzistencije: država jamči vsakemu državljanu prvo prirodno pravico do nekega minimalnega standarda življenja.

3. Individualna in omejena lastnina je jamstvo osebne svobode.

4. Državna in zadružna (korporativna) socializacija vseh večjih podjetij, kakor jo že pripravljajo državni monopoli in privatni koncerni, onemogoči za vedno individualistično izkoriščanje sočloveka za individualni dobiček.

5. Močna in efektivna internacionalna organizacija vzdržuje pod egido zedinjenega slovanstva pravičen red med narodi in jih vzgaja v duhu ljubezni in resnice.

Nova doba nas čaka po vojni. Vstopiti moramo vanjo z novo, v dobroti in sozvesti prerojeno dušo. Ločitev cerkve in države, ločitev pa tudi znanosti (kulturnega dela) in politike. Nepolitično kulturno delo ustvarja in združuje, strankarska politika pa samo razdira in razdvaja. Zato mi je všeč, kar pišete o Bergsonu, da misel, načeto 1914, v klerikalni »Zori«, nadaljujete v liberalnem »Ljubljanskem Zvonu«.

Dobro je povedana najvišja resnica o resnici sami, da spoznavanje resnice ni individualno delo. Res, noben individuj ne more sam iz sebe spoznati resnice. Resnica ni monopol nobene osebe ali individualistične organizacije. Resnica je kolektiven, v sotrudnem delu raščoč in napredujoč produkt. To nam najlepše dokazuje zgodovina krščanstva. Krščanstva si ni izmislila nobena človeška oseba. Poglejte samo v prve čase, kako so se posvetovali in borili sveti

možje za vsako besedo in črko, kako je iz tega sotrudnega dela raslo in naprež dovalo krščanstvo! V kaki srditi borbi se je dvignilo vse krščanstvo, ako mu je hotel kak domišljav krivoverec vsiliti svoje individualno prepričanje za splošno in nezmotljivo resnico! Torej prav: najprej svobodna organizacija znanosti in resnice!»

Krek je ideal in simbol sozavestnega Slovana, Krek je neposredni, dušni

oče Jugoslavije. V ozadju vseh njegovih besed in spisov slišimo skrivnostno biti in brneti isti akord, ki je spremljal vsa njegova čuvstva in misli. Isti akord večne pravezi, s katero je zvezal Bog prirodo in človeško dušo, po kateri se preliva priroda v dušo in duša v prirodo. V istem akordu slišimo tudi utripati osrednje srce, iz katerega izvira v večni resonanci in sozavesti vsa ljubezen in simpatija, vsa vera in resnica.

Mesečina

Dragutin M. Domjanić, Zagreb

Mesečina, kak si tiha, bela,
puna tebe noć je ova cela.

V senjah samih dol je i daljina,
sada duša z dušom se spomina.

Negde bleđa tak diši rezeda.
Negdo zreda kak, da pripoveda:

»Steza k srcu najde i po noći.
Kaj je drago, ni pozabit moći.

Žarke rože najlepše su v cvetu,
tak je ljubav najslajše na svetu.«

Puna željah noć je ova cela.
Sladko senja mesečina bela...

E. Justin: Vejica, orig. lesorez

Tudi . . .

Tudi tebe ljubim,
oj, klobuk širok,
tudi tebe iščem
vsepovsod.

Gizela Franzl, Vrhnika

Saj z najljubšo glavo
v stiku si;
kadar vaju vidim,
srce se smeji!

Ko grem tiho mimo,
v srce me boli,
daleč sta za mene
ta klobuk in ti.

Memento

I. Gaberski, Celje

Prelestni so zvoki. Veseli nasmehi;
lahke besede in šala ljudi.
Življenje prešerno... Za vrtom po lehi
svojo minuloost metuljček lovi.

Živahna je družba in srce veselo;
naše omizje je kólo in raj.
Naj pada na glavo nam listje že velo,
toda mladost se nam vrača nazaj.

Iz spominov in razgledov.

Poznal sem mladeniča, ki je pred več kot štiridesetimi leti (1887) sprejel vase prvo iskro sokolskega ognja, ki je takrat zagorel in se razblestel v nekem mestecu na jugu današnje Dravske banovine (v Novem mestu). Takrat so v tem mestecu osnovali sokolsko društvo, da na eni strani izpodrežejo korenine nemškutarskemu hrastiču, ki je začel po slovenski zemlji sipati svoje želode, na drugi strani pa da utrdijo, dvignejo in proširijo nacionalno zavest, ki je še ponižno spala v duši naroda; tretje in glavno: da zberejo pod sokolskim imenom mlade dečke vseh slojev in poklicev k telesnim vežbam, ki so posredovale jačanje značaja in oblikovale smelost duha in vedrost srca. Rdeče sokolske srajce so žarele po mestu in po okolicah kakor krvavordeči oklepi ponosnih vitezov, ki so jim na širokih klobukih vihrala sokolska peresa, a ki so jim sipale na pot bele roke devojk bujno pisane in dehtečega cvetja...

In trideset in devet let je od tedaj (1893), ko je oni isti mladenič nosil po ljubljanskih ulicah v svečani povorki trobojno zastavo, ki je pod njo prihitela na sokolski zlet v belo naše mesto množica naroda od tam, koder se danes vijejo črni prapori. To ni bila še sokolska zastava, a v nje trožarne plamene se je zapletal zanos razburjenega in navdušenega srca, ki je slutilo nekaj lepega, nekaj velikega in nekaj mogočnega, a vendar vsega tega še ni moglo doumeti in vsrkati vase kot bistveni del lastnega notranjega življenja! Bilo je to novo, to sokolsko, to veliko in to nedopovedljivo prelepo, preveliko, premo-

gočno, da bi moglo z vso silo in močjo v tesno celico drobnega, mladega srca!

In trideset let je in nekaj čez, ko je taisti mladič prvič stopil v dom Sokola Praškega (1896), kjer je v večerni uri, tako lepi, tihi, glasni, preprosti in slovesni, mrgolelo moških vzbočenih grudi, ki so se dvigale in padale kot srebrni valovi živega jezera. Široko je mladič odpiral oči; zastrmel se je v alegorične slike na galeriji, a v tesno celico mladega, drobnega srca še vedno ni moglo to čudovito življenje, pregibajoče se tako blizu njega, a vendar tako daleč od njega!

In trideset let bo od tedaj (1903), ko je mladič dorastel v mladega moža in so ga pregrnili valovi sokolskega življenja nekje v globeli, koder stoji rudarsko mesto, danes zasenčeno s tujo trikoloro.

»Kaj hoče to Sokolstvo od mene?« je kakor v omotici vzklikalo razburjeno srce. Vsi živci, napeti kot drhteče strune na goslih, so drgetali od začudenja, vzhičenja, neizvestnosti in strašnega nemira. Mozeg je izpreletavala zona. Bil je v duši strah, ker se je v prsih nekaj rušilo, in bila je nepopisna sreča, ker je v onih istih prsih nastajalo nekaj novega, kar je več kot lepota in več kot bogastvo, kar se ne da povedati in ne oceniti z besedo.

*

Rodila se je nova duša, nastajal je nov človek!

Imeli smo sedem gnezd, ki so jih znosile skupaj žuljave roke delavca — trpina: po kamenu in osatu razpostavljen na gnezda, ki so iz njih švigali visoki kresovi, glasno kličeč v vso okolico: Živimo, živimo, živimo! —

A v srce, v tesno, skromno svetišče notranjega sveta tega mladega moža še vedno ni mogla ogromna moč zbujačega se spoznanja. Misli so bile razplete ne v širino, namesto da bi se bile zlile v jedro spoznanja: da nosi človek svojo ceno, svoje bogastvo in svoj svet sam v sebi, da mora biti človek najprej svoj, ako hoče biti last vseh. Zberi misli! Strni jih kakor žarke v solncu, da se iz njega izlije ogrevajoča svetloba!

In ko je ob nas klilo iz puste zemlje novo življenje, ko nas je bilo z vsakim dnem več, ko smo čutili, da drug brez drugega ne moremo živeti, da smo drug drugemu potrebni, da smo drug na drugega navezani kakor bratje zarotniki, ki gradimo vsem in vsakemu novo domovanje na ruševinah starega sveta prevar, izkoriščanja, telesne bede in duševnega robstva — tedaj smo vedno in povsod imeli enega stalnega spremljevalca: bajonet!

To je bilo zunanje spremstvo, ki je n. pr. preprečilo, da nismo v jugoslovenskem Celju smeli stopiti na svoja tla. To dejstvo se vidi danes tako, kakor bi mati zaprla svojemu sinu vrata očetove hiše: Pogini pred pragom, pes! —

A notranje naše spremstvo je bila visoka misel sokolskega bratstva, ki je stalo v dušah ponosno vzravnano kakor jambor na bojnem brodu, ki zmagovito prevaža našo zastavo v vse predele sveta in ki zaman do njega bruhajo morski valovi.

Notranje spremstvo je bila globoka zavest skupnosti, ki je ni mogla pretrgati in uničiti nobena moč. »Kaj hoče od mene Sokolstvo?« izprašuje mladi mož samega sebe. Zavest skupnosti odgovarja: »Tebe samega hoče, vsega te hoče imeti, da se v njem razživiš, da te ono razda med vse, ki so s teboj v isti

bratski zajednici, da ti, ki si svoj, postaneš last vseh — ne le formalno, po društveni legitimaciji, nego resnično darovan vsem s svojim značajem, s svojo tvornostjo in s svojo voljo.«

Notranje spremstvo je bilo veselje do dela in življenja: do dela, ki ga poštenost nosi in zmernost v uživanju dviga v vrednosti; do življenja, ki je pena, prazen zvok in gluha noč, ako ne bleste v daljavi in v višavah zvezde neskončno daljnih idealov lepote, ki jo komaj slutimo, in zdravja, ki mu komaj poganja jo klice za vseobčo narodovo žetev.

Notranje spremstvo je bilo nezaдушljivo prepričanje, da pride dan in ura, ko padejo vse meje med brati in sestrami ene krvi in enega jezika, da se odpre svobodna pot združenja vse velike slovanske rodovine — samo hoteti je treba, žrtvovati je treba, življenju notranjosti poedinca dati življenje zunanjosti. Vsak naj živi v sebi in iz sebe nazven, kakor iz skale vre studenec, ki mu leži izvor nekje v neizčrpanosti.

Mladi mož ob taki razprostranosti in ob takem kipenju novega nacionalnega in človeškega življenja sklanja glavo, premišljuje, od kod je tolika moč, ki tako od temelja preokrene vse miselnje in čuvstvovanje človeka, kakor bi na usihajočem drevesu pognale rast sveže mladike, ki pijejo svojo življenjsko moč iz čudotvornih sokov novega, še nepoznanega in nedoumelega življenja. Življenje se more roditi samo iz življenja!

Živimo!

*

Kako enostavno je to priznanje, a kako globoka tajnost leži v njem! Ali ni srce, svetišče notranjega sveta, skromna ta celica, še dovolj proširjeno in odprto v globino, da bi vase zajelo in v

sebi predelalo skrivnost, vzvišenost in sveobsežnost takega sokolskega življenja?

In mož, v tej šoli življenja stoječ od mladih nog in hrepeneč po odkritju

kakor sedmero pečatov leže na knjigi življenja...

Kam se razliva pogled v daljave? Saj življenju ni konca, le z večnostjo označujemo to, kjer omahne moč v tajnosti prodirajoče duševnosti.

M. Šubic:
Dr. M. Tyrš

skrivnosti vse do današnjega dne, ko se prikazuje že večerna zarja, piše obsodbo samemu sebi, rekoč, da je premalo služil lepoti, premalo se izživil v razprostranosti sokolskega bratstva, zato ga obremenjuje teža nerešenih vprašanj, ki

Obzorja se širijo v neskončno daljlo; in preden jih doseže ptica sokol, za tone v nedoglednosti, se zopet vrne nad domače gnezdo, da si umiri od viharjev razčešljana krila in se ponovno požene novim zarjam nasproti! Tako hrumi na

šega življenja razviharjena moč od luči
do luči, nikdar upokojena, nikoli zado-
ščena v težnji za svetlobo in vzori!

In vendar: kako srečen je stari mož,
da tudi njega suče ta vrtinec v kolobarju
ustaljenih nazorov in ga vznáša v višave
nedosežnosti, v daljave nedoglednosti!

Tam nekje stoji zlata tehtnica, kjer se
ceni vrednost čistih značajev in pozitiv-
na delavnost bodočih naših pokolenj.

To tehtnico drži v mirni roki Miro-
slav Tyrš. Iznad ledij se mu dviga oblak,
siv oblak, od solncea ožarjen!

To so Tyrševi Sokoli!

Pesem

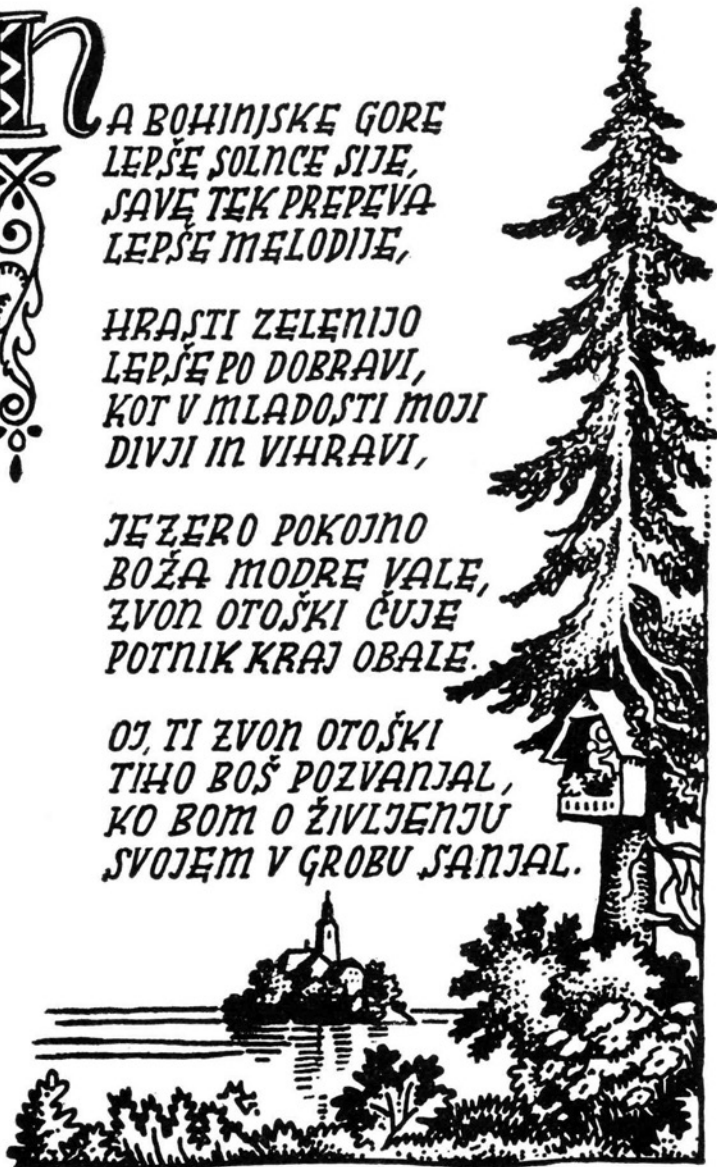
M. Gaspari, Ljubljana

NA BOHINJSKE GORE
LEPŠE SOLNCE SIJE,
SAVE TEK PREPEVA
LEPŠE MELODIJE,

HRAŠTI ZELENIJO
LEPŠE PO DOBRAMI,
KOT V MLADOSTI MOJI
DIVJI IN VIHRAVI,

JEZERO POKOJNO
BOŽA MODRE VALE,
ZVON OTOŠKI ČUJE
POTNIK KRAJ OBALE.

OJ, TI ZVON OTOŠKI
TIHO BOŠ POZVANJAL,
KO BOM O ŽIVLJENJU
SVOJEM V GROBU SANJAL.

Žito klije . . .

Cvetko Golar, Ljutomer

Žito klije, žito klije
iz razmočene prsti,
skoz meglic srebrno sito
tiho, tiho dež rosi.

Iz kali se žito vije
kakor dete iz plenice —
v belih zarjah jutro sije
skozi log in pesem ptic.

Enajst

Pavel Golia, Ljubljana

Enajst udarcev preleti
kakor enajst pošasti prazne ulice.
Samo oči postave, ostre kakor sulice
bdé nad pokojem te noči.

Meščan si je že prej uravnovesil
nebrzdano naturo v slamnem ognju
svoje erotične brezdarnosti.
Zdaj drema kraj družice zveste.
Blažilno dé to tiho uro
njegovemu telesu
počivanje v zatohli varnosti.
A neke nerazločne slutnje
ga plašijo in spanje mu rahljajo —
kot da je ves ta molk in mir, ki polni ceste
samo prihuljena pripravljenost
pred grozno vstajo.

V pričakovanju

Igo Gruden, Ljubljana

Najina tiha, razdihana soba
vsa je zapredena v nočno sinjino.
Blíže sva bogu: kot roža iz groba
svetá
siješ mi v noč skozi sinjo tišino.

V zvezde pripeta z obokov nad svetom
lije svetloba v zavesah ubranih.
Žena, prisluhni: pod čudežnim cvetom
srcá
sprošča se sèn tvojih rádosti vdanih.

Kaj prisluškujeva nema pred vrati?
Tih najin gost je kot črešnjeva pena.
Blizu smo bogu: in kakor med brati
domá
misel med nami je v molku sproščena.

(Gospod senator Ivan Hribar izda III. knjigo svojih spominov. Na našo prošnjo dovolil nam je, da priobčimo iz te knjige take odlomek:)

Sam ne vem kako, ali to vem, da mi je spoznanje o nenaravnem in nevzdržnem položaju, v katerem je naš narod živel, začelo prihajati že v zgodnji mladosti. V menzeški šoli sem pač ves pouk sprejemal z radoznalostjo, ki mi je bila menda prirojena. Tudi pouk v nemščini. Smatral sem pač po svoji otroški pameti, da to mora vse tako biti.

Ko sem po svojem prihodu v Ljubljano videl, kako nas hočejo kar vtopiti v nemščino, jelo mi je pa polagoma prihajati spoznanje. Zlasti, ko sem videl, kako učitelji dajo prednost gosposkim, često mnogo manj nadarjenim učencem, pred nami s kmetov. Samo zato, ker so prišli že z znanjem nemščine v šolo. In jel se je v meni porajati odpor. Zakaj naj bi zaradi tega bili boljši! Ta odpor izražal se je najbolj v tem, da sem se najbolj veselil onih ur, ko so nam prizanašali z nemščino. Besede, ki nam jih je govoril katehet in pa razlage učiteljeve ob slovenskih urah vsrkaval sem z naslado. Prvo, kar se mi je pristudilo, bila je nemška molitev pred začetkom in ob koncu ure. Potem mi je vzbujalo jezo, kadar je učitelj pri slovenščini kak stavek ponovil po nemško, češ da ga bodo »sastopili« tudi tisti, ki slovenski ne znajo. Kar v glavo mi ni šlo, da bi mogel kdo biti med nami, ki slovenski ne zna. Zlasti, ker sem vedel, da so vsi gosposki součenci z nami čisto dobro slovensko govorili.

V četrtem razredu osnovnih šol je že v meni vse kar drhtelo za slovenščino. Deloma je bilo to posledica vedno

bolj in bolj porajajočega se spoznanja, deloma pobuda, ki sem jo semtertje slučajno vjel. Tako sem na priliko imel neznanjsko spoštovanje do obilne prikazni rdečeličnega kanonika Savaschnigga, ki je hodil nadzorovat pouk. A ko je nekoč nek repetent po njegovem odhodu vrgel med nas pripomnjo, da je nemškutar, bilo je takoj po tem spoštovanju. Sam še nisem dobro vedel, kaj beseda »nemškutar« pomeni, a slutil sem, da nekaj nelepega, in jel sem ga sovražiti. Dasi je bil duhovnik, katere mi je materin pouk slikal vse za svete može.

Odpor proti njemu je postal tak, da ga, ko sem ga slučajno srečaval, nisem pozdravljal več.

Na gimnazijo sem vstopil že kot klubovalen Slovenec. Zaveden v pravi pomenu besede postal sem v drugi šoli. Storile so to iskrice, ki so se utrinjale semtertje iz predavanj profesorja *dr. Karla Melzerja*. Veliko jih sicer ni bilo, a kar jih je bilo, so vžigale. Naenkrat sem se zavedel sramotnega zapostavljanja našega jezika in robskega položaja našega naroda. Krožki, ki so nastajali med dijaki in so družili enako misleče, bili so že z večine v znamenju tega splošno prodirajočega spoznanja. Oni, ki smo čutneje stali višje, storili smo vse, da se to spoznanje, kolikor le dá, poglobi.

In čudno: kakor mi je skrb očeta in matere, ko sem videl, kako se siromaka trudita za nas otroke, budila željo, da kmalu odrastem in jima pomagam, tako in morebiti še bolj sem čutil dolžnost, da se, kakor hitro mi bo moč goče, postavim v službo naroda. Srčneje še želje nisem imel, ko stopiti v boj za njegove pravice.

Značilno in poučno je, da je ravno ljubezen do materinega jezika, ki je naravna posledica ljubezni do matere, bila ona gonilna sila, ki me je gnala k takemu duševnemu razpoloženju. Če se ta okoliščina prav premisli, postati mora vsakomur jasno, da je ravno ta movens bil izhodišče za ves idealizem, ki je prevleval rodoljubna srca one dobe, ko nam je tuji, pod pokroviteljstvom državne uprave stoječi živelj, krojil pravico. Ljubezen do jezika budila je ljubezen do naroda, to je, ljubezen do one velike rodbine, ki so jej duševna vez bili isti izražaji medsebojnega sporazumevanja. Takšno sporazumevanje more naravno v vsej tej jezikovni rodbini privedi do soglasnosti misli in čutil; le-to pa do stremljenja k istemu smotru. Prav tako, ko v ožji rodbini.

Jasno je tedaj, da so na čisto napačni poti tisti politiki, ki pravijo, da »jezikovno vprašanje nikakor ni identično z narodnimi« in se znašajo nad onimi tekmeči, ki jim je »jezik vse in so na želodec pozabili«. Pač je res, da ima tudi želodec svoj način izražanja; kadar je lačen, namreč kruli. To pa pri vseh ljudeh širom zemeljske oble enako. Ali imajo pa zato res vsi ljudje že v vsem enake težnje in potrebe? Jaz pravim, da ne in sem trdno prepričan, da mi bo v tem pritrdilo ne le vse razsodno razumništvo, temveč tudi vsakdo, ki ga je narava obdarila z zdravo pametjo in se je znal izogniti njenemu zasenčenju po zgrešenih predpostavah in krivih naukih. Želodčarjem gre sibirizstvo: habeant sibi! Jaz se opiram in sem se opiral na jezikovno gonilno silo, ki ustvarja iz rodbin narode in med njimi sorodstva.

Spoznanje takih sorodstev prišlo mi je najpreje ob že omenjenih zgodovinskih predavanjih profesorja *Karla Melzerja*, zlasti pa ob njegovih, rodoljubnega ognja polnih ganotjih, kadar smo ga — mali paglavci — pripravili do tega, da nam je med zgodovinsko uro govoril o *Vodniku* in *Prešernu* ter nam s tem podžigal v srcih narodno zavest. Njegove besede vplivale so na nas, ko indukcija električnega toka. — Kasneje mi je pobuda profesorja *Adolfa Weichselmahn*a odprla pogled v obljubljeni deželo Slovanstva. — Srečen sem, da morem po posebni prijaznosti ravnatelja klasične gimnazije ljubljanske, gosпода *dr. Janka Lokarja*, tema dvema možema s priobčitvijo njunih slik postaviti v tej knjigi skromen spomenik.

Ves šolski pouk je bil usmerjen v to, da nam predoči slavo in moč nemškega naroda. Že iz dobe rimskega imperija pa vse do naših dni. Ta pouk je imel ustvarjati renegate ali — če to ne — vsaj narodno mlačne Slovence. Ljudi, katerim naj tuji sijaj tem živeje prikljiče pred oči žalostno sliko domačega siromaštva in tako že v kali zamori vsako samozavest. Imeli smo zapustiti šole s prepričanjem, da sami zase ničesar ne zmoremo in da nekaj pomenimo le ob kar najtesnejšem naslonu na državo, v kateri so imeli prvo in odločilno besedo našemu rodu sovražni življi.

Za tiste, ki so se zadovoljevali z obzorjem, katero jim je stopalo pred oči s stolpa svetoš Stefanske cerkve na Dunaju, za to res ni bilo nič zapeljivega in vzpodbudljivega navduševati se za naše beraštvo. Upadel jim je pogum, ki ga more imeti le človek, ki se zaveda svojega ponosa. In kje in na kaj naj ima ponos berač? On je vesel, da ga puste živeti. Če tudi le ob pičli in slabi hrani za trdno delo. In še to takisto, da mora

pri vsakem grizljaju čutiti, da mu izka-
zujejo milost.

Na srečo je meni pogled že v zgod-
nji mladosti zdrknil daleč venkaj čez
meje slovenske domovine, in kmalu na-
to tudi čez meje države. K slovanskim
bratom! In zaznal sem, kako smo si je-
zikovno blizu, kar mi je dalo gotovost,
da izviramo vsi iz ene velike, skoro če-
trt sveta zaseljujoče rodbine. Jezikovno
sorodstvo mora pa naravno imeti izvor
v krvnem sorodstvu. In zgodaj so se mi
odprle oči, koliko to za nas uboge, tla-
čane, celo v ožji domovini zapostavlje-
ne in od priseljencev zaničevane Slo-
vence pomeni. Sami — tako sem si več-
krat ob tistem premišljevanju dejal — pač
ne pomenimo mnogo. *A če se nasloni-
mo na svoje brate, moremo postati moč,
pred katero bodo celo mogotci imeli spo-
štovanje.*

Na ta način miselno podgotovljen
stopil sem leta 1876. na slovenska tla,
poln želje po delu za blagor svojcev
in naroda. Vse je tedaj kar kipelo v me-
ni. Vsaka krivica, ki jo je nad sloven-
skim narodom zakrivil avstrijski uprav-
ni sistem, me je bolešno zadela. Cini-
zem, s kakršnim so sprejemali na urad-
nih mestih proteste proti krivičnemu
ravnanju, vzbujalo mi je besno sovra-
štvo do sistemskih biričev. To tembolj,
ker sem vedel, da imamo poleg prirod-
nega, za vse ljudi enakega, tudi ustavno
pravo na svoji strani. In kar doumeti
nisem mogel, kako da poslanci našega
naroda ob takem stanju stvari v zako-
nodajnih zborih nastopajo tako boječe.
Prav ko berači, kadar prihajajo s klo-
bukom v roki s tresočim glasom prosit
miloščine.

To me je — ker se mi je kmalu po-
nudila prilika za javno delo — nagnilo
na stran onih, ki so bili za *radikalno tak-*

tiko. Dejal sem si, da — kakor v zaseb-
nem življenju — tudi pri javnem delu le
odločnost in pogum moreta roditi uspe-
he. Pač si nisem prav nič prikrival, da je
pot, ki jo nastopam, trnjeva in da se
bo marsikako želo zapičilo v moja sto-
pala. Toda to me ni motilo. Saj sem ve-
del, da bodo uspehi po takem naporu
tem zadovoljivejši. In o uspehih nisem
ni enkrat podvomil. *Imel sem trdno ve-
ro, da krepka volja vse premaga.* Pa
tudi trdno prepričanje, da taka volja,
dosledno zastopana in s krepko neustop-
nostjo podprta, končno tudi pri najtr-
dovratnejšem protivniku mora vzbuditi
spoštovanje. Tem bolj na popriščih, kjer
se križajo kopja za uveljavljanje ustav-
no zajamčenih pravic.

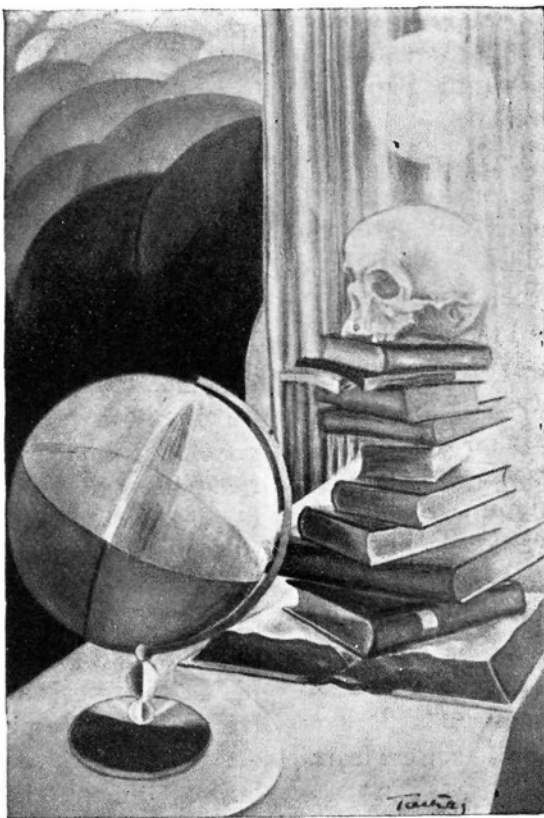
Seveda me je podžigala pri tem ona
mladostna sila, ki se krepko zanaša in
svojo moč in odklanja vse dvome in
bojazljivostna trzanja. Saj meščarstvo
ni še nikdar vedlo k zmagam. Dejal sem
si toraj, da je odkrit in odločen boj za
narodove pravice, pa naj bi končal tudi
s porazom, še vedno častnejši, ko kle-
čeplazenje okolo oholih oblastnikov.
Saj znajo le ti tako dejanje često izpre-
meniti v nečasten način rešitve, ki zado-
volji prosilca, ne da bi oni, za kogar
je prosil, za to le izvedel, nikari že od
tega kaj imel.

Največ in najkrepkejšega poguma
pa mi je dajal ponos, da sem član ve-
like slovanske rodbine. Ne rečem, da bi
me tudi kdaj ne bil oslepljeval tuji si-
jaj. Že bogati in sijajni Dunaj napravil
je name mogočen utis. A le dokler se
nisem spomnil velikega — kakor sem si
dejal — neizmernega in nepremagljive-
ga Slovanstva. Ta spomin pa mi je vse-
lej pričaral pred oči svetel grad v obla-
ke. Da namreč Slovani — če se krepko
dela lotimo in se v tem složimo — av-

strijsko državo lahko izpremenimo v slovansko.

Zato pa, kakor to izpričuje vse mo- je javno delo, *nisem zamudil nobene pri- like, da povzdignem glas za pravice slo- venskega jezika*. Krepko in dosledno sem se oglašal v tem smislu. Začel sem pa to svoje delo takoj po vstopu v občins- ski svet ljubljanski, nadaljeval sem je po izvolitvi v deželni zbor in končal še le, ko sem stopil v politično zatišje. Bil sem v tem boju neomajljiv. Pač je skušala elastika mojo gorečnost zavreti, ko sem v občinskem svetu predlagal resolucijo, naj se vlada pozove, da jezikovni pouk na realki preuredi tako, da bodo Nemci ravno tako primorani učiti se slovenšči- ne, kakor so primorani Slovenci, da se uče nemščine. Vsa ploha tako zvanih

»dvornosvetniških« dokazovanj, da je taka zahteva neumestna in protizakoni- ta, me ni omajala. Pred očmi mi je bilo namreč sramotno dejstvo, da doteda- nje stanje pomeni neznansko žaljenje slovenskega naroda. Poleg tega pa, da je v svojih posledicah skrajno nemoral- no. Saj sem vedel, da temeljem protek- cijskega sistema, ki je v tem oziru vla- dal, večina onih gospodskih učencev, ka- terim je bilo dovoljeno, da se hodijo med slovenskimi urami izprehajati — dasi brez znanja ali pa s prisleparjenimi spričevali o znanju slovenščine — zav- zame kedaj najboljše službe v deželi. Moj predlog je bil sprejet in od takrat se boj, ki je tedaj veljal le razširjenju slovenskega pouka na gimnazijah, tudi za poslovenjenje realk ni polegel več.

Tavčar Josip:
Tihožitje, olje

Nisem dolgo premišljal, kaj bi postavil med temi akvareli na prvo mesto. Nekaj rdečega, bodečega. Namreč Baedeker. Morda se Vam bo zdelo to ponesrečeno. Tudi meni se je zdel Baedeker velikokrat ponesrečen, ko mi je ponesrečil marsikako srečno in sveto občutje, bodisi ob dalmatinskih skalah, ali ob gondolah, ali pri svetem Marku ali v florentinskih galerijah ali na kupoli sv. Petra ali v katakombah. Saj priznavam njegov izredno veliki praktični pomen za poletne tujce Angleže in druge, ki ne znajo sami gledati in jim gre zlasti za udobno stanovanje in poceni pijačo, ampak. —

No, naj namesto prijaznih, jasnih besed rajši citiram, kaj pravi o Baedekerju morda najduhovitejši sodobni štenkar na svetu, Giovanni Papini v »Besednjaku divjega moža.«

»Podjetni nemški knjigarnar, ki je obvladoval in določal evropski in ameriški umetnostni ukus 19. stoletja mnogo bolj nego Stendhal, Ruskin, Taine, Winkelmann, Goethe. Njegove zvezdice, — ki jih je troje kot pri konjaku, pri posebnih znamenitostih, — so bile zvezde tečajnice pohištva »s stalnimi cenami« in mnogih estetrov. Njegovi zvezdki v rdečem platnu za vse najlepše pokrajine, so med osnovnimi pričami za zemeljsko kulturo »velikega bedaka.« Starodavni romar, ki je šel na Sveti grob, je vzel palico in pomolil k svetemu Krištofu, moderni potikač se oboroži z dvema knjigama: z zvezdom čekov in vodnikom Baedekerjem in bega po svetu; z mnogimi neprilikami in išče lastni grob.«

Firence je mesto z iznenadljivimi dimenzijami. V vsem. Ceste so skoraj povsod in docela pravilne, pravokotno se sekajoče in v nedogled bežeče. Cerква je mnogo, starih in novejših, vse so velike. Centralna železniška postaja ni sicer zelo moderna, je čisto italijanskega tipa, a je tudi velika, skoraj zelo velika. Prav tako so velike galerije Pitti in Uffizzi, po kvaliteti in še bolj po kvantiteti in kdor hoče svojim živcem dobro, naj jih ne ogleduje samo eno dopoldne. Velik je Giardino Boboli, velika je stolnica, veliko je tujcev, velika je reklama za Gigliov koncert, velik je fascio — sploh je veliko vse, dobro in slabo. In pravijo, da Firence vodi celo v duhovnem in kulturnem pravcu, ker je v Italiji edino mesto, ki ima par modernih revij in edine poskuse uveljavljanja sodobnih literarnih stremljenj v književnosti

Nedelja je in mesto je sveže, kot da se je umilo. Stolnica je tako lepa, da je ime Santa Maria dei fiori v skladu z lepoto. Od zunaj je kakor mozaik iz zelenih, belih, rdečih, sivih marmornih drobcev, plošč in stebričev, da morate iti daleč, da jo gledate celotno, da vam ne onemore pogled in sodba v zapeljivost podrobnosti. Strehe kupol so sive in težke kakor resnost. Vse je neskončno bogastvo črt, oblik, zavojev, oken, stebrov, barv, ki se ji čudite, odkod se je vzela v to vsakdanjost okolice. Vrata so odprta, težke rdeče zavese se ločijo v prepihu, vstopite med njimi, sveti, zbrani, da bi uzrli šele sluteno bogastvo notranjosti in onemite ob prvem pogledu, zakaj v oči, ki so jih razigrale barve in bujnost od zunaj, vas mrzlo udari prazna sivina zidov in mrzla prostornost

polmračnih ladij. Cerkev Svete Marije med rožami je prazna in hladna kot grobnica. Nekje daleč gore sveče, njih odsevi plapolajo po nogah Madoninega kipa. Iz polteme se slišijo opotekajoči se glasovi molečih vernikov. Oltarjev je malo, spovednice in klečalniki izginjajo v ogromni razsežnosti prostora.

Ko odhajate, se vam morda nehote vzbudi misel o pobeljenem grobu.

*

V muzejih, galerijah, starih palačah slikah in napisih je florentinska renesansa in barok. To je Firenze 15., 16., 17. stoletja. Firenze bogastva, umetnosti, razvrata, romantičnih serenad, dvobojev, najtanjšega okusa in najsurovejših umorov, najbolj razpredenega spletkarstva in najprozornejših svetniških natur, to je Firenze, mesto, ki se je razbohotilo v imenih Lorenzo, Cosimo de Medici, Sforza, Brunetti in še bolj v Michelangelo, Dante, Petrarca in še v vseh manjših do danes. To je Firenze v najpristnejših, najprvotnejših, najbistvenejših oblikah, umetnost vzrastla iz sineteze pokrajine, miljeja in genija, mesto Romea in Julije, ki je živelo burneje in barviteje kot vsi tedanji Babiloni sveta, podobno pijanemu poetu, ki ga bogastvo doživljanj in misli duši in slepi.

Zdaj je sicer vsega konec. Živi samo tradicija, ki pa ni plodna, vsaj ne tako, kot bi bilo tem ogromnim temeljem, iz katerih se vleče, vsaj malo primerno. Bridka je slava, živeti, cveteti, zoreti zato, da te bodo čez petsto ali tristo let z nerazumevanjem udarjale oči topih in trapastih turistov.

Ne poznam večje tegobne resignacije in skoro tragike, kot je tragika mesta, ki je bilo in živi samo od historične slave in od reklame.

To je v vseh neštetih muzejskih mestih. Sedanji rod ni dal nič novega, rodil se je in umira v senci stoletnih svetlob. Tradicija in zgodovina, ki samo vežeta in ne vzpodbadata, sta poguba za narod, za umetnost, za življenje.

Za bodočnost se ne izplača prerokovati, ker je nepreračunljiva in nezanesljiva kakor človeška pota.

*

Museo San Marco je samostan, izpremenjen v muzej. Po lepih, tihih hodnikih, ki oklepajo zelene grede in čudno nežno smrečje so vzdani napisi z dobo ločbami florentinske Signore. Mnogo je predpisov za javno moralo, ki je morala biti jako nizka, če sodimo po njih. Danes ni menda nič boljše, ker so taki javni napisi nepotrebni. Torej javne morale sploh ni. Najbrž je to malo prehuda analogija. Ni moja, ampak nemškega izvora.

Na enem hodniku so zvršeni grbi raznih florentinskih rodbin, Sforza, Mediči, Gaetani, Buonaparti, Ubaldini da Semi, Arrighi, Dudleyi. Samo napisi, znaki, simboli.

V istem samostanu je prav na vrhu nekje celica, kjer je preživel zadnje dni Cosimo de Medici. Oni veliki. Tam je bil zaprt v noči 8. IV. 1498 Savonarola, ki se mu je zgodilo, kakor vsem prerokom, ki so bičali greh. Malo nižje je celica svetega Antonina in njegovo truplo, še par korakov dalje pa stanovanje svetega brata, ki je na smrtni postelji povedal sobratom, da še ni spoznal ženske. In potem so vsenaokrog celice in grobovi tistih brezimenih ki so se borili, obupavali in vstajali.

Človeško življenje v malem in v velikem.

*

Arno je vedno umazan, rumen, skoraj gnusen. Pa menda že mora biti tak. Ob obali teko ceste, po cestah vozovi in ljudje. Smešne florentinske kočije z barvastimi senčniki, kakor po kopališčih — so polne Angležinj v pristni svili, a jako neokusno oblečenih. Ne moremo kaj da ne bi za vsako skupino tulili Have do you do! kar jih v Italiji očitvidno preseneča, da nam navdušeno odmahujejo z robcii in z rokami.

Videti je, da se vse dolgočasi. Carlos Goldoni na svojem kamenitem podstavku zre skeptično in prav nič komediografsko tja nekam v parke ob Viale dei Colli, kopališča z maloštevilnimi kabina mi so prazna, dva, trije čolni se peče po rumeni vodi, odnekod zaspano pribrii policijska motorica. Na Ponte Vecchio so vse prodajalne zaprte, edino melonariji in sladoledarji tulijo čudne besede izza svojih vozičkov. Celo natrpanih avtobusov in taksijev ni skoro nič.

Vse ulice nosijo imena slavnih Florentincev. Lahko, ko jih je toliko. Če ne, jih pa naredijo. Ob obali Arno so vsepovsod vzdane plošče, ki povečujejo hrabrost tega in onega, ki je iz seženj globeke vode rešil tega ali onega Naj bo, kakorkoli, če bi se v Ljubljani ravnali pri krščanju ulic po takih principih, bi jih tri četrtine ostalo brezimnih.

Viale dei Colli je najlepše krajevno doživetje Firenze. Pot se pne od Arna med sivimi, rjavimi starimi hišami v neskončnih zavojih in ovinkih, med vilami, gradiči in vrtovi do vrha. Ni samo ena pot, sto jih je kot na vsak hrib, a zdi se mi, da je ta, po kateri smo šli mi, najlepša. Poti se vijejo med oljkami, ki gledajo čez zid, ki robii cesto z obeh strani. Greste po poti in ne veste kam. Iz ovine

ka v ovinek in tako tesen je pogled med zidovi nazaj in še tesnejši naprej. Skoro pozabite, da ste šli mimo Stolpa Gueffov, ki ima zgodovino, kot vsak kamen tu okrog Firenz. Ne vem zakaj se mi zdi, da gremo na Oljsko goro.

*

Na vrhu samem ni nič. Kakor na nobenem vrhu. Vse je pod nami. Tesnoba streh in širjava cest, prostranost vrhov in zgoščenost zelenja. Mesto jekakor val, ki se prši in lije na vse strani v hribovje in se razliva po dolini. Vse je enakomerno, še stolpi se skoraj izgublja jo. Solnčna luč je že poševna. Noben krik ne pluje po ozračju. Oleandri so po bešeni pod bremenom krvavih cvetov. Vse je trudno ljudje in drevesa in To skana ob Arni kot da se razblinja v sen. Po klopek dremljejo penzionisti, v desetminutnih presledkih se pripodi tramvaj in nas vzdrami iz sanjarskega strmenja.

Viale Galileo odpira pogled na središče Firenze: na Piazza Vittorio Emanuele, ki jo zakrivajo hoteli, na stolnico, na Palazzo della Signoria, na trg in cerkev S. Maria Novella in na trg S. Croce z Dantejevim spomenikom, kjer so že v 12. stoletju igrali neke vrste — football.

Na Viale Galileo je križišče in stočišče vseh cest, ki peljejo na hrib. Vse peljejo skozi parke, kjer se lahko vležete v travo in spite — socialni značaj parkov — mimo bazenov, vodometrov, tiih zatišij, samotnih dreves in cvetja. Vse je tuje in eksotično, voda ima drugo barvo in drug okus, bencin drugače smrdi in še prah na cesti ni tak kot naš. In če se znajdete v tem tujem svetu in zaživite z njim, ste našli mnogo, morda še samega sebe.

*

Sedimo na stopnicah Loggie dei Lanzi in gledamo Michelangelovega Davida, ki se razkazuje v svoji beli goloti, Neptunov vodnjak tik Palazzo della Signoria — tam je bil sežgan Savonarola, za nami se dolgočasi šest Vestalk neznanege izvora, Donatellov Ajaks, ki umira in Perseus in Judita. Baš nad nami ležita dva krasna marmornata leva. Fotografiramo. Poleg nas baranta raztrgana ženska s prerezanim grlom za obnošeno moško srajco. Miličniki pijejo vodo ob vodnjaku in se smeji. Angležinje se pode za vodniki, ljudje hodijo in drve mimo, eden za tem, drugi za drugim ciljem, vsi in vsak pa za samim seboj.

A ženska s prerezanim grlom pod Donatellovo Judito mi noče iz glave.

*

Palazzo della Signoria je muzej. Vse skozi. Od Diazovega vojnega povelja od 21. XI. 1918. — ki je vklesano v kamen v vsaki imenitnejši javni zgradbi — in plošče z imeni padlih Florentincev, pod katero gori večna električna luč — do zvonov visoko gori na stolpu 100 m nad povprečno vsakdanjostjo. Vararijeve freske ki slave Medicejce, vas v začetku iznenadijo po silnih dimenzijah — so čisto florentinske. Če ste občutljivo dovzetni, vas stisne tajen strah v bajni pisarni alkimista Ferdinanda Medici, kjer se v vsaki omari skrivajo tajna vrata, vse povsod so slike in kipi, ki govore o okusu; če se sprijaznite s čuvajem, vam pokaže še zakladnico s florentinsko tajnimi vhodi; greste skozi sobe Cosima de Medici, Katarine in drugih velikih te rodivine, gledate jih naslikane v najdomišljavejših pozah, najneresničnejših položajih. Ali ni tem ljudem kljub bobnani slavi, bogastvu, moči, zlatu, čudovitim umetninam, vendar še nečesa manjkalo, recimo,

resnične veličine, o kateri bi bili prepričani predvsem sami? Danes smo sami do sebe resničnejši, vsaj nekateri.

*

Dante ima svoj spomenik v palači z mrtvaško masko, ki je taka kot so vsi njegovi kipi. Zraven leži najmanjša izdaja Divine Commedie, približno 6 × 4 cm. To je vse. V neki garderobi je naslikana karta Schiavonie z Lubiano, Vernico in Ratmandorfom, kar vas ne kako prijetno iznenadi. Macchiavelieva soba je čisto bela in trezna, kar je v kričavem kontrastu diplomata s kačjo naturo, ki se je mogel roditi samo v Firenci. Majhna glava, preprosta eleganca, svetle, žive, hudičeve oči, gladke roke, ki dajo slutiti pohotno naravo — to je on, ki je spisal kanon za vso sodobno svetovno politiko.

Anahronizmov je vse polno. N. pr. v ječi Alberghettino, v stolpu, 80 m od sveta, kjer so zapirali najnevarnejše zločince (Savonarola — že spet, povsod me preganja) se mlade Amerikanke pudrajo in smrade s parfemom, kjer je nekoč dišalo po solzah. Ali: v veliki sodni dvorani, kjer je toliko obsojencev v trepetu pričakovalo izreka rdečih sodnikov, piše slovenski sholarvagant osnutke teh akvarlov.

*

Muzeji so ena najtežjih poti v človeškem življenju. Izčrpajo vas bolj, kot ne vem kaka duševna naloga. Marsikdo jih kolne, kot moj tovariš, praški Nemec, ki mi je na vprašanje, če je bil v galeriji Pitti odgovoril, da je šel rajši v Fiesole in tam vse popoldne preležal v travi in se pogovarjal s kmeti o njih socialnem položaju. Mogoče je imel celo nekoliko prav.

*

Palazzo Uffizzi. Zbirka moderne grafike. Ponosen sem, da je naša precej boljša. Ne Carra, ne Chirico, ne de Carlos, ne Wildt ni Jakac, ali Kralj, ali Pilon, vsaj v tej zbirki ne.

Ni vse omembe vredno. Približno tako, kot bi mi zvlekli vse slike vseh naših znanih in neznanih slikarjev vseh vekov. Koliko bi navlekli plaže vmes. Kot tu. Sicer bi moral napisati poglavje o absolutnih kvalitetah in prvinah umetnin, o razvoju stilov in o italijanskih šolah, a mene in vas to najbrž preveč ne zanima.

*

V klasičnem oddelku je za človeka morda najdragocenejše spoznanje, slutnja prave ženskosti, ki jo dobite v kontrastu med resno dostojanstvenostjo rimskih in grških matron in med kratkokrilo narejenostjo svetovnjačic, drvečih skozi muzej. Niobina dvorana je lepa, le da niso kipi postavljeni, da bi učinkovali po smislu, oziroma bistvu skulpture — prostorno.

Zadivijo vas holandski gobelini (Quesnel), predstavljajoči slavnosti, ki jih je priredila Katarina de Medici poljskim poslancem.

Baročna dvorana. V njej spoznate, kak vpliv so morale imeti te izgajene, čutno poudarjene podobe, da so še danes merilo za »pravo« v cerkev spadajočo umetnost. So imena: Caravagio, Guido Reni, Caracci, Sassoferatto, Carracciolo, Ghirlandajo, Bellini, Tintoretto, Strozzi i. dr. priznavam imena in stile in umetnost, vprašanje je zame le, kje se bom lažje in boljše in nemotenejše zbral, ali ob kakem tem amoretsko razgaljenem in razbarvanem angelčku ali ob asketskem Kerubu Kraljevem?

*

Rubens in severnjaki sploh, Holbein, Breughel, Dürer, Rembrandt, učinkujejo kot razodetje s svojim poudarjanjem snovne, vsebinske plasti in Rubensova »Henrik IV. gre na boj pri Yoryju« je s svojo nametanostjo teles, glav, ki izzivajo tesnobno spoznanje vojske kakor razkroj v enakomerni gladkosti italijanskih form.

Vidite tu še vse tiste slike, znane z reprodukcij v poljudno nabožnih časopisih, Boticellijeve Madone, Lippijeve skupine in kaj vem še vse. Ostane vam pa tisto, kar buta z elementarnostjo genija iz okvira teh form. Poleg severnjakov, oziroma pred njimi Michelangelo in Raffael.

*

Nekje v galeriji, pred Raffaelovo Madono z liščkom sedi mlada gospodična in kopira. Vestno in z dušo, kot da ji vodi čopič ljubezen. Ustavimo se, ocenjujemo in hvalimo. Oči, ki v njih prav na dnu gleda lakota — po čem? — ji zažare. Uganila je da smo jo pohvalili. Vprašam, če je razumela. Un po'. Ne verjetno. Vprašam, če razume slovensko. Začuden pogled. A kako, da je razumela. Povesi glavo in reče s preprosto odkritostjo: »Srca se razumejo tudi brez jezikov.

V tistem toplém vzdušju, ki je velo od Madone z liščkom in od dekletove prosojne roke, to ni zvenelo kot fraza.

*

V Museo Vittorio Emanuele je Michelangelova dvorana. Skoro sama nedovršena dela. Zdi se mi, da se da slutiti njegov genij najbolj v teh nedovršenih torzih. Tu je prvotni osnutek za Pieta, ki je silno močnejši kot pozneje izdelani kip, in v bistvu drugače zamišljen. Tu so

začeti kipi za spomenik Juliju II. ki so ga spletke onemogočile in povzročile umetniškovo tragedijo. (Čez petsto let se je ponovilo približno isto z Meštrovičevim Svetosavskim hramom, ki bi se po zamisli in izvršitvi edini mogel staviti ob stran onemu). Ujetniki s tega spomenika, so kakor obup, ki se trga v nadčloveških zamahih in gibih rok in glav, kot da se kamen sprošča iz neurejenosti v oblike; v teh obrazih je utelešena boleost prerajanja in kaosa v kozmos. David je s svojo neoporečno izdelanostjo mnogo šibkejši od teh elementarnih izbruho in zagonov genija. Ne vem, kaj me ob Michelangelu veže, da bi stal dneve pred njegovimi kipi. Ali je njegova dinamika sorodna našemu teženju za njo? Proces umetnosti je večni, in če ga je človek v katerikoli dobi adekvatno izrazil, je dal svojemu delu nadčasoven pomen in trajnost.

*

Gremo od ne vem kod po Via Petrarka in v senci nam je dobro, kot doma. Zeleni tramvaji beže kot igrače mimo. Pogledamo stari les na krilih Porte Romane in smo v mestu. Večer lega na mesto in trg Viktorja Emanuela je poln ljudi in avtomobilov. Od vseh strani se ližejo zvoki jazzbandov; italijanske melodije se čudno slišijo na glasbilih za ritmične dražljaje in sinkope. Donna Clara nas pozdravi kot slovenska narodna pesem. Pod stolpom, odkoder je včasih zvon klical Florentince na zbor, so postavili javno stranišče in tako na naj srečnejši način zvezali preteklost s sedanjostjo po devizi: Non olet...

*

Palazzo Pitti učinkuje od zunaj zlasti s svojimi robustnimi neobdelanimi kvadri. Venec avtomobilov je čudna avreola k tem sivim zidovom. Znotraj je še več vsega kot v Uffizzi. Dvorana starih zlatnin, starih čaš iz vseh dragih kamennov, ki jih našteva sveto pismo v Skrivnem razodetju, vseh oblik, da ne najdete v najmodernejši galanteriji modernejših, vseh velikosti, marmorne kopalnice, miže s čudovitimi labirintskimi marmornatimi intarzijami, sobe v vseh stilih in barvah, v vsaki drugo pohištvo, v eni sobi je sama slonovina itd. itd. Vzemite Baedekerja in berite. Sicer vam uide kaj važnega n. pr. Raffaelova Madona della Sedia, ali kak Dolci, Murillo ali dvorana, kjer sta spala Napoleon I. in dolgo za njim Viktor Emanuel I. ali kopalnica Marije Medici ali kaj drugega.

Toliko je vsega da se vam nazadnje zdi, da se v kvantiteti izgublja kvaliteta, da vam v vsem tem cena umetnosti pada in da se vam rodi vprašanje, čemu vse te neskončne, božanske zbirke?

*

Vračamo se na postajo. Popoldne smo bili v Fiesole, bili v Michelangelovi grobnici Medicejcev in zdaj se poslavljamo. Tovariša Nemec in Čeh se peljeta na sever mi na jug. Skoraj smo zaživel v tisti skupnosti, ki more vzrastle na potovanju. Ni težko slovo, saj smo mladi. Stisnemo roke. Na svidenje, kjerkoli in kadarkoli. Potem se ločimo. Vemo, da gremo eni na jug, drugi na sever poti in življenja, a vendar verjamemo na srečanje in svidenje, saj smo mladi.

Miha Maleš: Stenska slika v Cirkveni pri Križevcih

Koncertni pregled

Marij Kogoj, Ljubljana

Na svojem koncertu (25. IV. 1932.) nam je Ivan Noč zaigral Brahmsovo »Rapsodijo« v Es-duru, Mozartovo sonato v A-duru ter Bachov koncert za orglje (v C-duru), katerega je pianist sam priredil za klavir. Za temi priznано dobrimi skladbami bi po kvaliteti prišel na vrsto iznajdljivo napisani »Foxtrot« P. Vladigerova ter Tajčević s »6 balkanskimi plesi«.

S. Noč je Brahmsa, Bacha, Vladigerova zaigral briljantno, Mozarta čisto in morda preveč mirno. Prednašan program sicer ne spada med naporene ali težke programe, vendar pa bi njegovo igranje zaslužilo, da mu prisostvuje malo več ljudi.

Pevsko društvo »Slavec« je po dolgem času 18. IV. 1932. zopet nastopilo. Zbral si je majhen, a precej težek program, na katerem so peli Kreka, Grečaninova in Matza. Zbor se je v vsakem

oziru popravil in je povsem zadovoljivo zapel zlasti Grečaninova in Matza. Dirigent Kristo Perko.

Mladinski pevski zbor iz Trbovelj je nastopil še enkrat, topot še uspešnejše kot prvič. Dirigent Šuligoj jih je izvežbal, da bi človek tega ne verjel, če bi ne slišal sam, tako precizno in čisto so peli. Novost programa so bile Mokranjčeve otroške pesmi, ki res predstavljajo lep zaklad v naši v tem oziru že precej razviti literaturi. Poleg starega programa so bile nanovo na sporedu Grgoševićeva »Koleda«, »O pokladama« ter Kogojeva »Trobentica«.

Na akademiji v proslavo materinskega dne so se pele skladbe raznih komponistov, ki proslavljajo mater. Kot solisti so nastopili Pavla in Majda Lovšetova, operni tenorist g. Marčec in g. Žagar. Ga. Lovšetova je lepo kakor vedno zapela arijo iz Debussyjeve opere »Iz

gubljeni otrok«, Majda Lovšetova Blechovo »Pesem o materi« ter Zajčevo »Kolo«, poslednje naravnost briljantno, Marčec s pravim zanosom dva hrvaška samospeva (Hatzeja, Gotovca), arijo iz Turadot, Žagar pa poleg ene Messengerjeve Lajovičeve »Pesem starca« Ga. Fa. ni Brandl je z moškimi potezami zaigrala dva komada, prosvetno društvo »Tabor« pa je zapelo Rotov »Oče naš« ter Sattnerjevo »Vrbico«. Z ozirom nato, da je zbor še mlad, se vendar mora prištevati k prav solidnim tvorbam in je zlasti zadnjo pesem pel prav občuteno. Zbor je vodil g. Venturini. Pred koncertom je držal Oton Župančič daljši govor o materi, vmes pa je ga. Šaričeva recitala Cankarja. Prireditvev je bila slabo posečena.

Koncert zagrebškega moškega zbora »Filipović« je imel na sporedu skladbe slovenskih (Adamič, Pavčič, Mirk), hrvaških (Papandopulo, Dobronić, Vrhovski, Vajs) ter srbskih (Manojlović, Milojević, Krstić, Marinković) avtorjev. Skladbe so bile odbrane z nacionalnega vidika, razen tega pa tako, da so predstavljale hrvaške pesmi najboljši del programa, medtem ko so srbske in slovenske po kvaliteti nekoliko zaostajale. Največji uspeh je dosegel Vrhovski z »Dil, dil, dudo«, potem Dobronić z »Mentinjado«, Papandopulo s »Kolom« ter Leo Vajs s pesmijo »Da umremo«, ki pa ima malo čuden tekst. Izvajanje zbora je bilo prav dobro, glasovi izdatni, skratka dober moški zbor. Pesmi so predstavljale srednje težke skladbe. Dirigent: Papandopulo.

Ob priliki proslave svoje 60-letnice je »Glasbena matica« priredila prvi slovenski glasbeni festival. Dve prireditvi, ki sta tvorile nekak uvod tem festivalnim prireditvam sta bili »Vokalno-in-

strumentalni koncert« šole »Glasbene Matic« ter »Cerkveni koncert« v frančiškanski cerkvi, prireditvi, ki nista spadali, strogo vzeto, v okvir festivala. Na cerkvenem koncertu so izvajali del Sattnerjeve »Missae seraphicae« ter del Premrlve »Maše v čast sv. Jožefa«. Vmes so zapeli Foersterjev »Graduale« ter »Ofertorij« ter Sattnerjev »Gospod je vstal«. Tomčeva »Slavnostna igra« za orglje je izostala. Dirigent Sattner. Na prireditvi šole »Glasbene Matic« je nastopil mladinski zbor pod vodstvom Viktorja Šonca. Peli so Adamiča, Mirka, Premrla, Sattnerja ter Dvořaka. Gjenci orkestralnega tečaja so zaigrali Jerajve »Tri jugoslovanske napeve«, Svendsenove »Švedske nar. popevke« ter Mozartove »Tri ples« za mali orkester. Tako mladinski zbor kakor orkestralni del, ki ga je vodil g. Jeraj, je treba pohvaliti. Poleg omenjenega so igrali Bachov »Koncert za 4 klavirje« v a-molu s spremljanjem godal ter Dvořakov »Slovanski ples« op 46 št. 1. istotako na 4. klavirjih. Pravi festivalni koncerti pa so bili: komorni koncert, instrumentalno-vokalni koncert ter dva zborovska koncerta. Na komornem koncertu se je izvajal Lipovškov godalni kvartet v f-molu in Škerjančevo »Sonatino da camera«. Lipovšek je kot komponist prvič nastopil in pokazal hvalevredno znanje, pa tudi precej talenta, Škerjanc je v zadnjih delih postal boljši, dasi ravno se impresionizma in romantike ne more popolnoma otresti. Novost za Ljubljano so »Štiri Heinejeve pesmi« v četrtinskem sestavu za en glas in godalni kvartet, ki jih je komponiral Slavko Osterc. Pred izvajanjem je imel kratko predavanje pijonir četrtinskega sestava Al. Haba. Pokazalo se je, da bodo četrtinski toni čisto razumljiva stvar, dasirav-

no akordi kot taki niso bili rabljeni povsena karakteristično. Te pesmi je pela gdč. Arko, 4 Gradnikove pesmi (v poltonskem sestavu) istega skladatelja pa je zapela ga. Golobova. Program je izvajal godalni kvartet ljubljanskih konservatoristov.

Instrumentalno-vokalni koncert je imel na sporedu dva prav dobra stavka Slavka Osterca, Kogojevo »Chopiniano«, Bravničarjevo efektno »Plesno burlesko« ter nekoliko šibkeši »Hymnus slavicus«. Škerjančeva simfonija v enem stavku ter »Slovenska overtura« ima iste lastnosti kakor večina njegovih del, da so občutena in koncipirana po drugih mesto iz njega samega. Ga. Gjungenac je zapela par pesmi iz Premrlovega cikla »Sionske pesmi«, ženski zbor je zapel Adamičevi »Dve legendi« s spremljevanjem orkestra.

Največji del večera je zavzel Lajovičev »Psalm«, pri katerem je pel solistični part g. Gostič. Ta skladba je Lajovičeva stvar, pisana v vlečnem slogu in se potencira z dinamičnimi sredstvi do efektnih učinkov. Za Lajovičevo instrumentacijo je najbolj karakteristična uporaba rogov, ki spominjajo na rogove v »Gozdni samoti« istega skladatelja. Koncert je dirigiral g. Polič, svoj »Sim-

fonični stavek« pa je dirigiral g. Škerjanc sam.

Na *Gallusovem koncertu* je zbor »Glasbene Matice« zapel deset njegovih četvero-, šestero-, osmero-, ter dvanajsterglasnih zborov izvrstnih kvalit. Zbor je vodil g. Polič, peli so dobro.

Zaključno prireditev tega prvega slovenskega festivala je tvoril koncert »Slovanske pesmi« na Kongresnem trgu. Nastopili so češki pevski zbor »Hlahol« iz Prage pod vodstvom g. Herleja, zagrebški pevski zbor »Lisinski« pod M. Sachsom ter ljubljanski učiteljski zbor pod S. Kumarjem. Čehi so peli temeljite zборе komponistov: Smetane, Kličke, Aima in Foersterja. S tehnične strani so Čehi peli najboljše. »Lisinski« je zapel Grgoševiča in Mokranjca (Z. rukovet); prvega pesmi so morda preveč monotono-lirične, zaradi česar niso dosegle pravega učinka, dasiravno so peli zelo čisto. Pač pa so zato tem bolj efektno zapeli Mokranjca. Učiteljski pevski zbor je pel Lajovica, Kogoja in Adamiča, z velikim zanosom in vso perfektnostjo zlasti Lajovičevega »Zelenega Jurija« ter obe Adamičevi. Kot postludij tega festivala se je vršila tekma pevskih zborov na prostoru velesejma, pri kateri je odnesel prvo »Ljubljanski zvon«.

O n (prišedši pozno po noči iz gozstilne, odloži v prednji sobi površnik in se sezuje; nato tiho odpre vrata spalnice in poškili na posteljo, kjer je ona ležala. Ko se slači, pa nehote zazeha): »Hhh!«

O n a (slabe volje, ker ji je on prejšnji dan odbil prošnjo, da bi ji kupil nov plašč, se hipoma vzkloni izpod odeje, zasučje zaklopčnik pri svetiljki, pogleda na uro ter pikro): »Naa, to je pa lepo!«

O n (se dela, kakor bi je ne slišal; slači se dalje, medtem pa se potreplja z dlanjo po ustih in vnovič zazeha): »Hhh!«

O n a (jezno): »To je pa res lepo za zakonskega moža!«

O n (zaspano): »Kaaj?«

O n a: »Da prihajaš tako pozno domov!«

O n: »To imenuješ ti lepo! No, to lepoto ti lahko večkrat pripravim.«

O n a (odločno): »Ne boš mi ne! Meni že ne! Kaj meniš, da bom jaz garala, ti boš pa zapravljaj!«

O n (smeje se): »No, no! S tvojim garanjem je približno isto kakor z mojim zapravljanjem.«

O n a (ihite): »Da bi mi nov plašč kupil, za to nimaš denarja, za gostilno ga pa imaš!«

O n: »Kako si čudna! Sinoči si mi sama prigovarjala, naj grem na Ostrožnikovo godovanje, da bi ne bilo zamere. — Potem pa, če Ostrožnik goduje, zapravlja on, ne jaz.«

O n a: »Ko bo tvoj god, boš pa ti.«

O n: »Oh, kdaj šele bo to! Vendar ne boš jezljala že za pol leta naprej!«

O n a (razdraženo): »Jezljala, jezljala! Da bi ne, ko vem, zakaj se nisi mogel prej ločiti od družbe! Sicer mi je to-

liko za tebe kolikor za lanski sneg. Da boš vedel! Toda sram me je, če pomislim, kaj te je tako dolgo zadržalo v gozstilni.«

O n: »No kaj pa?«

O n a (zasmehljivo): »Ostrožnica.«

O n: »Hahaha!«

O n a: »Le smej se, ti hinavec! — Nihče drug ne nego Ostrožnica.« (Žalostno): »Seve, njej je lahko moške loviti, ko je vedno nova! Jaz pa že skoro ne bom imela kaj obleči.« (Zaihti).

O n (ostro): »Ali se ti meša ali kali, da govoriš takšne budalosti! Ostrožnice niti v gostilni ni bilo.«

O n a: »Je bila pa katera druga.«

O n: »Seveda je bila. Kaj misliš, da smo si sami stregli! Natarica Minka je bila.«

O n a (vzdihne): »Da, da! Vsaki natarici se godi bolje ko meni. Imajo vsaj kaj obleči.«

O n: »Kakor da bi ti ne imela, ko imaš vendar vse omare polne.«

O n a: »Stare šare! — Kaj misliš, da se bom nosila kakor moja prababica! Da, da! Vsaki natarici se godi bolje ko meni. Prav vsaki.«

O n (na videz zelo resno): »Veš kaj? Ako si o tem prepričana, ti je lahko pomoči. Minka je baje službo odpovedala. Oglasi se ti zanjo!«

O n a (ogorčeno): »Kaj takega svetuješ svoji ženi! Sramota! Trikrat sramota!«

O n: »I no. Če za res misliš, kar govoriš — in ti vendar vedno dobro preudariš, preden kaj rečeš — potem bi rav nala sama dosledno, ako bi sprejela moj nasvet. Jaz na primer bi se čisto nič ne pomišljal, da bi šel za točaja, ako bi bil

uverjen, da si izboljšam položaj. Ali bi ne ravnal logično? Kaj?»

O n a: »Kar pojdi! Kar pojdi! Boš vsaj toliko zaslužil, da me boš lahko oblačil. S tisto svojo neumno logiko me pa kar pri miru pusti! Že stokrat sem ti to rekla.«

O n: »A da! Vidve ste smrtni sovražnici; na to sem pozabil. — Ampak pomisli! Ko bi bil natakár, bi prihajal vsak večer pozno domov.«

O n a: »Kaj na tem? Saj bi vedela, kje si in zakaj. Zdaj si delam pa skrbi, če te ni o pravem času domov.«

O n: »Kako to, da si delaš skrbi?»

O n a (molči).

O n: »No, kako to?»

O n a (komaj slišno): »Da bi se ti kaj pripetilo.«

O n: »Tega se bojiš! Čudno! Saj si vendar pravkar rekla, da ti je toliko za mene kakor za lanski sneg! Da bi pa kdo bil v skrbeh zaradi koga, do katerega mu nič ni...«

O n a (mu vpade v besedo): »Prav nič mi ni do tebe! Še malo ne!«

O n: »No zakaj se pa potemtakem bojiš, da bi se mi kaj pripetilo? Lanski sneg ti vendar ne bo delal skrbi.«

O n a: »Sitnosti se bojim in stroškov, ki bi nastali ob kaki tvoji nesreči. Kje naj bi se pa vzel denar za zdravnika, za zdravilo, ko nimaš niti toliko, da bi mi plašč kupil!«

O n (kobaca v postelji): »Veš kaj, dušica? Ali bi ne bilo prav in pametno, ko bi utihnila? Jaz bi rad spal. Ob osmih moram biti v pisarni.«

O n a: »Kaj meni mar? Prej bi bil prišel, bi se pa naspal. Jaz tudi nisem nič spala.«

O n: »Zakaj pa ne? Saj ti nisi bila v gostilni.«

O n a: »Ker sem na tebe čakala.«

O n: »Zakaj si pa čakala?»

O n a: »Ker nisem mogla spati.«

O n: »Zakaj pa ne?»

O n a: »Ali si gluha ali kaj? Saj sem ti povedala: Ker sem na tebe čakala.«

O n (smeje se): »Na ta način se bo vlekel najin pogovor v večnost. Kaj mi sliš, ali bi ne bilo dobro, da mu napraviš konec? Jaz predlagam kompromis: ti umolknj, jaz ti pa plašč kupim.«

O n a (hlastno): »Ali res?»

O n: »Kaj pa hočem! Drugače pa miru nimam.«

O n a (se vzpne proti njemu in ga objame): »Oh kako te ljubim!«

O n: »No vendar!«

O n a (laskavo): »Še eno malo prošnjo imam, čisto majhno. Poslušaj, možek!«

O n (zaspano): »No, kaj pa?» (Zazeha): »Hhh!«

O n a: »Veš! Plašč imam prav za prav že izbran. In kako je poceni! Kar neverjetno, če se pomisli, da so zapestniki in ovratnik iz lisičjega krzna. Res, najcenejšega sem si izbrala. Dejala sem si: Naj le vidi možek, kako znam varčevati! — Ampak nerodno je, da se mu ne prilega nobeden mojih klobukov. No seveda nov plašč in star klobuk se vendar ne skladata, kaj ne, da ne? — Oh, ti ne veš, kako te ljubim! (Se skloni na denj in ga poljubi.) — Kaj sem naposled hotela, čeprav nerada! Še klobuk sem si nov izbrala. — Ali nisem prav storila?»

O n (v dremavici): »Mh.«

O n a (ga stresa za rame): »Je li da?»

O n (zamomlja): »Saj sem rekel mh. Zdaj daj pa mir! Jaz že spim.«

O n a (po tihem zase): »Pa krila in bluže mi je tudi treba; iz krepdešina, kariranega. — Prosim! V čem pa naj ho-

dim v gledališče in kino; da ne rečem, na ples in koncerte. Menda vendar ne v raševini! — (Glasno): »Možek! Možek! Ali slišiš?«

O n (smrči): »Grrr.«

O n a (zase): »Oh ti moški! Sama brezskrbnost jih je! — Kako more ven-

dar spati, ko njegova ženka nima kaj obleči! — No, pa krilo in bluzo si že še izsilim. Če ne drugače, pa s plačem. Dobro je, da mojih solz ne prenese. To je ena njegovih najlepših lastnosti. Hvala bogu zanjo! (Zazeha): »Hhh« (in zaspi).

E. Justin: Studija, orig. lesorez

Dve spovedi

Dr. Ivan Lah, Ljubljana

(Iz »Knjige spominov«.)

V tistih prvih pomladanskih dneh, preden smo odšli z Dunaja na rusko fronto, so napravili z nami vse, kakor je bilo predpisano. Čutili smo že par tednov, da se pripravljamo na odhod. Zadnje dni smo hodili po starih dunajskih vojaških magacinih in »fasali« razno opravo in druge potrebščine.

Neko popoldne, ko smo bili že vsi v novih uniformah, smo se nenadoma ustavili pred staro cerkvico v Videnškem predmestju. Izdan je bil ukaz: kdor hoče, gre lahko k spovedi...

K spovedi? Ali je tako resno?

Nekaj častnikov je odšlo v cerkev; za njimi so odhajali oni preprosti vo-

jaki, ki so bili doma iz daljnih vasi okoli Dunaja. Naredniki so brezbrizno stojali ob četah in pazili, da se moštvo ni porazgubilo po stranskih potih. Mnogo vojakov je ostalo na ulici. Gledali so z nekakim samozavestnim posmehom za onimi, ki so odšli v cerkev. Zdeli so se sami sebi bolj junaški. Pušili so cigarete in se pogovarjali: »Meni ni treba.« — Daleč je še do fronte!« — »Jaz že davno ne verujem več.« — Bilo mi je tesno med temi surovimi ljudmi, ki so z bahavimi besedami skušali prikriti svojo srčno zadrego. Nisem vedel, kaj naj storim. Nisem hotel, da bi bil njim enak. »K spovedi?« Hm, Bog ve, kam

odhajamo in kaj nas čaka? Že od matere nisem bil. To je skoraj že dvajset let. Ne vedel bi kaj povedati.« A tam na dnu srca sem čutil nemir; sredi spominov na vso veselo in žalostno pot mladosti se je oglašalo čudno vprašanje: »Ali veš, da si avstrijski vojak in odhajáš na fronto? Kaj bi bilo, ko bi ubil človeka?«

Kakor temna senca je padala ta misel z vedno večjo težo na mojo dušo, dušila me je in pekla, kakor da je greh že misel sama, in ta greh je tako velik, da bi se ga bilo treba izpovedati še prej, preden je bil storjen.

Spomnil sem se na Tolstega in njegove nauke, ki so mi dali zopet vero v Boga in evangelij ob času, ko je bila doma vera samo še politika....

Čutil sem, da se morem svojega greha izpovedati edino Bogu samemu — in sem odšel v cerkev. Vedel sem, da te spovedi ne morem opraviť pri nobenem človeškem spovedniku, dasi mi je misel na ta greh s tako silo ležala na srcu, da bi bil srečen, če bi jo bil mogel komu razodeti. Stal sem sredi cerkve, zrl v oltar in iskal nove zveze z Bogom, ki bi omogočila, da bi mu s polnimi besedami razkril vso svojo boleť. A Bog govori s človekom samo v molku, in ta molk je globok in težak.

»Tu sem, Bog, pred Teboj«, sem govoril. »Ti veš vse, kako je z menoj, kaj bi se ti izpovedoval. Ne grem morit tja, kjer so moji prijatelji.«

Oglasila se je druga misel: »Ali bi moril, ko bi bili tvoji sovražniki?«

Od nekod iz globoke teme je odmevalo:

»Bi... Sovražnike svoje domovine.«

Nekaj hladnega je bilo v tem odgovoru. Čutil sem nesoglasje sam s seboj.

»Ako misliš, da je greh ubiti človeka, je greh ubiti sovražnika, ki je tudi človek...«

»A pri meni to ne pride v poštev,« sem se izgovarjal. »Bilo bi mogoče samo, da bi...«

Slike na oltarju so bile hladne, mrtve, brezizrazne. Nikjer ni bilo one tihe samote, kjer bi bilo mogoče govoriti o tem z Bogom. Vojaki so hodili okoli spovednic; njih podkovani čevlji so vose tlo odmevali po kamenitem cerkvenem tlaku. Kako je njim? Oni odhajajo z zavestjo, da je dolžnost ubijati sovražnika... Zanje ni greha..

Odšel sem v stransko kapelo, kjer je stalo ob steni veliko razpelo. Obstal sem pred podobo Križanega in obnavljal svoje misli. Poleg križa v kotu je bila spovednica z napisom: Mluvi se český... Nikogar ni bilo v spovednici. Čez čas je prišel starček — duhovnik, sivolas, upognjene glave, z modro štolo okoli vratu. »Ali bo razumel on?...«

Zaprl se je v spovednico in čakal. Nikogar drugega ni bilo v kapeli. Neki notranji glas mi je govoril.

»Pojdi, zaupaj!«

Približal sem se spovednici in pokleknil. Vrata so se odprla.

Pozabil sem že davno slovensko očitno izpoved, češke nisem nikoli znal. Zato sem začel brez uvoda.

»Prišel sem, ker mi tako velewa notranji glas. Svojih grehov vam ne bom našteval, a upam, da me boste razumeli kot človek in spovednik. Verujem v Boga, verujem v Krista in njegov evangelij. Živel sem kot kristjan, grešil kot človek. Sem Slovan, bil sem zaprt kot veleizdajalec... Mojo dušo teži samo ena misel, da bi se moglo zgoditi, da bi moral ubiti človeka, mogoče človeka, ki hoče osvoboditi svojo domovino. Vem,

da za tak greh ni odveze — a prosim vas, da sprejmete to mojo izpoved in me blagoslovite, da bi me Bog obvaroval tega greha...«

Starček je nekaj časa molčal. Moja izpoved — tako nenavadna ga je vidno ganila.

»Vojna je vojna,« je začel, »prisegli ste in po prisegi je treba izpolniti dolžnost.«

»Nisem prisegel,« sem ugovarjal, »prisega je bila nemška in jaz sem govoril z usti in srcem drugo prisego.«

Zopet je pomislil.

»Prijatelj, jaz čutim z vami,« je začel šepetati dobri starček in si brisal solze iz oči, v imenu Krista vas odvezujem od vseh grehov in vas blagoslavljam na to težko pot. Naj vas čuva roka Gospodova in obvaruje vas edinega greha, ki se ga bojite! Naj bo vam dano, da se srečno vrnete v domovino!«

Naredil je znamenje križa in mi pomolil srebrno svetinjico skozi linico. Bil sem tako prevzet od tega nenavadne dogodka, da sem še klečal in hotel govoriti z njim. On pa je šepetal tiho molitev in si brisal solze, ki so se mu vlivale po licu. Tudi mene je obšlo čudno čuvstvo sreče po tem olajšanju. Oblile so me solze, ki jih nisem mogel zadržati. Sram me je bilo pred vojaki, ki so stali po cerkvi. A zdelo se je, da so tudi oni zamišljeni vsak v svojo usodo. Niso me gledali. Stal sem še nekaj časa v ozadju, da bi se pomiril. A čim bolj sem skušal zadušiti svoje misli, bolj so tekle solze... Kaj se je vzbudil v meni otrok?... Toliko čudovite sreče sem čutil v tem blaženem trenutku. Izpovedal sem se in dobil blagoslov...

Stopili smo iz cerkve. Vojaki, ki so stali zunaj, so me gledali z začudenjem.

Kaj so oni vedeli, kaj se je zgodilo z menoj!

»Zdaj gremo po puške,« je rekel narednik, ko smo bili vsi zbrani. Odšli smo po stranskih ulicah v staro orožarno, kjer je dobil vsak novo puško s številko. Ta številka je bila napisana tudi na belem lističu, ki smo ga dali v kapsel, da bi po njem spoznali, ako bi kateri padel tako, da bi ne bilo drugih dokazov...

Tisti večer po bitki sem ležal s tremi drugimi ranjenimi vojaki v polrazbiti rumunski koči, kamor sta me bila prinesla dva rumunska kmeta z obvezovališča.

Zdaj je bila končana moja pot na fronto. Moja puška, še vsa nova in nerabljena, je ležala z drugimi dokumenti tam nekje sredi bojišča. Rešil sem golo življenje iz bitke, ki je stala toliko žrtev. Varoval me je blagoslov dobrega starega svečenika. Ni mi bilo treba ubijati prijateljev moje domovine. Na tistem sem se zahvaljeval Bogu, da me je obvaroval tega greha... Vrata so se odprla in v izbo je stopila temna postava, komaj vidna v večernem mraku.

Dvignil sem glavo.

»Ali se želi kdo izpovedati?«

Nič. Vse tiho. Le enakomerno vzdihovanje in sopenje štirih ranjencev.

Približal se mi je. Pokleknil je prav nizko ob meni in vprašal, kako mi je.

»Težko,« sem odgovoril, »a doktor je rekel, da ni nevarno.« V tem trenutku sem spoznal njegov obraz. Videl sem ga pred nekaj tedni, ko smo imeli mašo in je pridigoval v štirih jezikih: nemško, madžarsko, italijansko in slovaško. Rekli so, da je Slovak. Bil je sijajen govornik. A njegov govor je bil tako poln sovražstva do slovanstva in do sovražnikov, da ni bilo v njem nič kristjanskega.

Niko Pirnat: Kip sv. Janeza Krstnika

Čudil sem se, da more tako govoriti katoliški duhovnik, ki bi moral vkljub vojni krotiti nečloveške strasti in dvigati krščanska čuvstva ljubezni in človečnosti tudi do sovražnikov.

Pristudil se mi je. Nisem ga pozabil. Zdaj je stal pred menoj.

»Ali se hočete izpovedati?«

»Ni nevarno...«

»Vkljub temu... Človek nikoli ne ve...«

»In tudi, če bi bilo, vam bi se ne izpovedal.«

»Zakaj?« je vprašal osuplo.

»Poznam vas. Slišal sem vaš govor, ko ste hujskali vojake... To ni stvar katoliškega duhovnika!«

»Kdo pa ste vi, da si upate tako govoriti.«

»Sem kristjan...«

»Da, da,« je ugovarjal zmedeno, »a mi smo napadeni, mi se moramo braniti.«

»O tem imamo mi drugo mnenje.«

»Kdo — vi?«

»Mi. Jaz sem Slovan... Veleizdajalec. Bil sem zaprt...«

»A tako...«

»Da. Zato dobro vem, kje je pravica in kje krivica. Ta vojna nas bo masševala...«

»Ne govorite tako! Jaz sem bil na Moravi in vem, kakšne krivice se tam gode Nemcem.«

»Ne govorite mi o tem. Poznam Moravo. Živel sem v Pragi.«

»A zato?...«

»Da, zato. Vem, kaj hočete reči. O krivicah moremo govoriti samo mi. A Bog je pravičen! Mi smo prišli v tujo državo in vi ste hujskali vojake, da morajo izgnati sovražnika iz njegove domovine. Ali je to krščansko. To je pravica...«

»Da, naša pravica in dolžnost.«

»In vi, pravijo, da ste Slovaki! Umolknil je.

»Nisem prišel, da bi se z vami prepiral o tem,« je rekel čez čas v vidni zadregi. »Vsi moramo izpolniti svojo dolžnost...«

»Da, a dolžnost duhovnika je, da blaži, ne, da ščuva...«

»Z vami je težko govoriti. Pustiva to. Če želite, vam podelim odvezo.«

»Je ne potrebujem od vas. Moja vest je čista. Nisem ubil nikogar. Pojdite in podelite odvezo onim, ki so zagrešili pokolj tam gori na bojišču. Tam je groza. Mene je varoval Bog. Čutil sem to. Ves čas. Rešil me je. On je pravičen...«

»A vi ste težko ranjeni. Ali imate vročico?«

Čutil sem se čudno svež in bojevit. »Mogoče. Ako je tako preskrbljeno za ranjence, je vse mogoče. A mislim, da ne bom umrl. Bog je pravičen...«

»Čudne besede,« je mrmral, »gotovo ste tudi eden iz tistih...«

»Da, sem... Prosim, pustite me!...«

Z nekako negotovim korakom se je odstranil in odšel v drugi kot k na redniku. Nisem čul, kaj sta govorila.

Temna in težka noč je padala po sobi in me objemala.

Zunaj so še odmevali zadnji odmevi celodnevne bitke. Na cesti se je čul šum čet in konjski peket. Zdaj pa zdaj je votlo zagrmelo. Boj topov. V polspanju so se vrstili pred menoj prizori krvavega dneva.

Črna senca je izginila.

Moja izpoved mi je olajšala dušo. Vse, kar je ležalo na nji od onega dunajskega dne do danes, je padalo v besedah iz nje in se izgubljalo v črni temi, ki me je obdajala. Bil je to krik molka, ko je prvič smel izpregovoriti. Vse je izginjalo v mraku in le dvoje onemoglih rok se je stegovalo v neskončno temo, kakor da bi hoteli doseči ono nedosežno dobroto, ki je od nekod daleč sijala nad zmedami časov in vodila naša pota:

»Moj Bog, moj Bog!«

Matematično-statistične osnove zavarovanja

Ivo Lah, Ljubljana

Trezno misleč lajik vidi v vsakem zavarovanju nekaj misterioznega. Nihče ne ve, kdaj bo zbolel, se pone srečil, obnemogel, umrl itd. itd. Kako je potem vendar mogoče vnaprej določiti višino premij tako, da bodo prispevki tisočev in stotisočev ravno zadoščali brez znatnih prebitkov in primanjkljajev za kritje vseh dajatev, ki so vezane na popolnoma nepredvidene in nepreračunljive posamezne slučaje obolenj, nezgod, invalidnosti, smrti itd.? Ali ni vsako zavarovanje v očitnem nasprotju z neizpodbitnim načelom »nescimus diem neque horam«?

Pri tem ne mislimo toliko na brezkonkurenčno in obligatorno javno zavarovanje, ki lahko primanjkljaje in pre-

bitke sedanje generacije pod silo paragrafov razdeli na bodoče generacije, temveč v prvi vrsti na tip privatnega zavarovanja, ki je nujno vezano na pravilno višino premij. Previsoki tarifi onemogočajo sklepanje zavarovalnih pogodb, prenizki tarifi pa nujno vodijo do izgube in konkurza.

Vsak kdor ima količkaj vpogleda v bistvo zavarovanja, dobro ve, da negotovost velja za vsak posamezni riziko. Za veliko število zavarovanih rizikov pa ni več negotovosti, ampak zakonitost, ki je tem večja, čim večje je število zavarovanih rizikov. To dejstvo pa paradoksa ne razreši, temveč samo poveča. Kako je mogoče, da iz velikega števila

negotovih slučajnosti rezultira gotovost in zakonitost?

Predpogoj gotovosti in zakonitosti v zavarovanju je veliko število zavarovanih oseb ali predmetov. Pri veliki množini pa sodeluje na zavarovane okolnosti veliko število najrazličnejših sil, ki sestavljajo močno rezultanto. Velike in močne stvari, pa naj si bodo stvarne ali pa idejne, imajo veliko vztrajnost, ki dopušča le počasne spremembe. Vsakemu je znano, kako težko je nekaj velikega ustvariti. Istotako je težko velike stvari, stvarne ali pa idejne, uničiti. Konstantnost ali zakonitost v zavarovanju je torej implicite nujna posledica velikega števila rizikov. Še boljše nam to pojasni verjetnostni račun. Verjetnost, da umre neka oseba tekom enega leta, je relativno velika in znaša n. pr. 1 odstotek. Verjetnost, da umreta dve osebi tekom enega leta, znaša samo še 1 odstotek od enega odstotka. Verjetnost, da umrejo tekom leta tri osebe, znaša samo še 1 promil od enega promila. Kako majhna je šele verjetnost, da umre tekom enega leta n. pr. stotisoč ljudi?! Tako majhne verjetnosti so praktično enake ničli. Vsled tega računamo in poslujemo v zavarovanju prav s tako sigurnostjo kakor pri vsakem drugem gospodarstvu, seveda s pogojem, da nosilec zavarovanja točno pozna statistične zakone, po katerih se vrše zavarovani dogodki.

Od vseh zavarovanih dogodkov je zakonitost v umiranju ljudi še najbolj raziskana. Smrt ni sporen pojav kakor n. pr. delazmožnost, stopnja invalidnosti itd. Nadalje smrti ni mogoče simulirati kakor n. pr. bolezni. Smrtni slučajji so relativno še dosti pogosti, ker vsakega človeka čaka smrt, dočim n. pr. nezgode zadenejo samo nekatere itd.

Od neštetihi statističnih zakonov človeške umrljivosti hočemo v sledečem na kratko skicirati samo nekaj najvažnejših in najzanimivejših, kateri so si v praktičnem izvajanju življenjskega zavarovanja priborili dominantno vlogo in kateri dajejo nov globlji vpogled v bistvo fizičnega življenja človeka in človeštva.

Lexis tolmači razdelitev smrtnih slučajev na posamezne starosti prav tako kot n. pr. razdelitev projektilov, izstreljenih proti isti točki — cilju. Nekateri projektili gredo predaleč, drugi preblizu. Vendar se večina projektilov akumulira po »zakonu slučaja« okoli cilja. Točka, proti kateri so projektili namenjeni, odgovarja »normalni« starosti človeka. Nekateri ljudje žive preko te normalne starosti, drugi umrjejo prej. Vendar se večina smrtnih slučajev akumulira okoli normalne starosti in sicer po zakonu slučaja, to je tako, da so v bližnji okolici normalne starosti smrtni slučajji najpogostejši. Z oddaljevanjem od normalne starosti so smrtni slučajji rapidno redkejši. *Lexis* navaja tudi analogijo o smrtnih vzrokih. Vsak projektil ima neko določeno hitrost (kinetično energijo), vsled katere streli, da doseže cilj. Najrazličnejše motnje, ki so popolnoma slučajne vrste kakor n. pr. netočnosti v konstrukciji in izstreljevanju itd. perturbirajo posamezne projekte, da gredo predaleč ali pa preblizu. Perturbacije se torej po zakonu slučaja akumulirajo okoli cilja. Veličina disperzije je odvisna med drugim zlasti od preciznosti, s katero so projektili konstruirani in izstreljeni.

Analogno ima vsak človek ob porodu določen kvantum življenjske spo-

sobnosti ali življenjske energije, vsled katere stremlji, da doseže normalno starost. Najrazličnejše motnje, ki so popolnoma slučajne vrste, n. pr. močnejša ali slabejša telesna konstitucija, imajo za posledico, da eden umre pred, drugi po normalni starosti. Perturbacije smrtnih slučajev so torej po zakonu slučajne kondenzirane okoli normalne starosti. Pri vsakem spolu, poklicu, narodnosti itd. je začetna življenjska energija različna (namreč bistveno in neslučajno različna). Ravno tako je različna tudi veličina slučajnih motenj. Pri vsakem spolu, poklicu, narodnosti itd. dobimo torej različno normalno starost in različno disperzijo.

Po tej teoriji je umrljivost določena z zakonom slučajja, karakteriziranim z dvema konstantama (parametri), normalno starostjo in disperzijo. Prva odgovarja različnim ciljem in drugim različni preciznosti izstreljevanja projektilov.

V koliko je ta teorija v skladu z dejanskim stanjem?

Res je, da se smrtni slučajji akumulirajo okoli normalne starosti, katera diferira med 67. in 74. letom starosti. Res je nadalje, da smrtni slučajji zasledujejo zakon slučajja z večjo ali manjšo približnostjo nekako od 60. leta starosti dalje. Vseh takih smrtnih slučajev je približno 40%. Za smrtne slučaje pred 60. letom starosti Lexis-ova teorija ne velja kakor je to on sam naglasil in razložil.

Primerjava človeka s projektilom je nepopolna. Projektil nima med potjo nobene evolucije. Njegova masa, energija (odpor zraka je treba abstrahirati), ustroj posameznih njegovih delov itd., to je vse konstantno. Človek je obratno tekom življenja v stalni evoluciji.

Spreminja se njegova teža, življenjska energija, njegovi organi itd. Nekako s 60. letom starosti je razvoj človeka vsaj približno zaključen. S to starostjo stopa namreč iz produktivne dobe v neproduktivno dobo — v pokoj. Lexis-ov zakon ne upošteva evolucije človeka in radi tega velja šele od one starosti naprej, v kateri je evolucija človeka vsaj v glavnem zaključena.

Mimogrede bi se dotaknili »problema« znanega Turka Zaro age, ki hoče biti star celih 150 ali še več let. Lansko leto se je vrnil ta gospod iz Amerike, kjer so ga prohibicionisti (med katere spadajo, kakor znano, v prvi vrsti — tihotapci in znameniti čikaški zločinci, v številni policiji) razkazovali kot drastičen eksemplar uspeha popolne abstinence. Ali je po Lexis-ovi formuli taka starost verjetna t. j. praktično mogoča? Tozadevni računi zahtevajo preveliko porcijo matematične rutine in zato v sledečem navajamo samo rezultat. Pri ca dveh milijardah ljudi, ki stanujejo na našem planetu, je po Lexis-ovi formuli pričakovati, da se posreči kakšni osebi dočakati starost 115 let. Praktično je pa popolnoma izključena starost 150 let. Zdravniki, ki so pregledali Zaro ago, so ugotovili samo, da je star najmanj 70 let. Revija »La vie parisienne« je svoječasno poročala, da se je gospod Zaro aga pred nastopom potovanja v mondena zabavišča kot metuza-lemška atrakcija oborožil z rojstnim listom in drugimi dokumenti svojega pokojnega očeta, ki se je prav tako pisal kot njegov podjetni sin.

Teoretično je maksimalna starost človeka po Lexis-ovi formuli neomejena in bi se lahko dogodilo, da doseže posamezen človek starost tudi tisoč ali še več let, toda samo pri ogromnem številu prebivalstva, za katerega pa ni niti prostora, kaj šele življenjskih pogojev. V pojasnilo navajamo podatke o ljudskem štetju v bivši Avstriji, katero se je vršilo 31. decembra 1910. Mesto Ljubljana je takrat štelo 41.727 prebivalcev, med katerimi ni bilo nobenega človeka, ki bi imel 100 ali več let. Bivša vojvodina Kranjska je imela med 525.925 prebivalci

samo dve osebi stari 100 ali več let. Prebivalstvo celokupne Avstrije je znašalo takrat 28.570.800 ljudi. Med njimi je bilo že 276 oseb starih 100 ali več let. Pri dveh milijardah ljudi na zemlji moramo ceniti število stoletnikov že s ca. 20.000 (med katere pa gospod Zaro aga zaenkrat najbrže še ne spada) seveda pod pogojem, da vladajo drugod vsaj približno enake razmere (od katerih je odvisna starost človeka) kot v bivši Avstriji. Umrljivost stoletnih je pa tako velika, da smemo z neko sigurnostjo pričakovati, da je med temi 20.000 starci samo eden res dosegel starost 115 let. V vprašanje, ali organizem stoletnikov prenaša napore dolgotrajnih potovanj po svetu kakor n. pr. gospod Zaro aga, katerega je celo avto povozil, se ne vtikamo.

Gompertz je konstruiral drug zakon človeške umrljivosti, v katerem je pa upoštevana samo fizična evolucija človeka. Gompertz si razlaga smrt kot posledico posebne »smrtne sile« (force of mortality), kateri nasprotuje odpor človeškega organizma, ki ga zdravniki brez izjeme priznavajo. Ta odpor, kakor znano stalno pada. Kemiki si tolmačijo ta pojav tako, da komplicirane kemijske spojine, katere vsebuje organizem mladega človeka, sukcesivno razpadajo v enostavnejše kemijske spojine, ki so manj prikladne za življenjske procese. To razpadanje je nekak patološki pojav, kakor sledi iz trditve pokojnega zagrebskega univ. prof. kemije dr. Jančeka: »Život je bolest, kojoj mora svatko da podlegne«. Človek razpada in umira torej že tekom svojega življenja. To, kar se navadno imenuje smrt (prestanek delovanja srca in senzorija), je prav za prav samo ena kratka faza v celotnem smrtnem procesu, ki se nadaljuje tudi po tej fazi. Nohti, lasje, brada itd. rastejo še več tednov ko je človek že pokopan. Odpornost človeškega organizma se pa zmanjšuje po geometrijski progresiji (eksponencialnem za-

konu) kakor n. pr. odpisovanje inventarja, zmanjševanje vrednosti obremenjene hipoteke, za katero se ne plačujejo zapadle obresti itd. itd.

V koliko je Gompertzova teorija v skladu z dejanskim stanjem?

Ne da bi se spuščali v podrobnosti omenjamo, da je Gompertzova formula v skladu s smrtnimi slučajmi od polnoletnosti do konca produktivne starosti to je od 25. do 60. leta starosti. Do polnoletnosti se namreč človeški organizem še ustvarja in izpopolnjuje. Šele nato se začne pravi razkrajalni proces. Predko 60. leta starosti pa Gompertzov zakon ne more veljati, ker smrt ni samo posledica staranja, ampak tudi posledica slučajnih dogodkov n. pr. nezgod itd., vsled katerih ljudje umirajo brez razlike na starost.

Makeham je izpopolnil Gompertzov zakon s tem, da je na poseben način upošteval v njem tudi vpliv slučajnosti. Intenzivnost umiranja (t. j. diferencialni kvocijent števila živih in časa preračunan na eno osebo) je enaka:

1. konstanti radi slučajnih smrti (nezgod) in

2. geometrijski progresiji radi zmanjševanja odpornosti človeškega organizma.

Tako je nastal znameniti Gompertz-Makehamov zakon človeške umrljivosti. Vse znamenitejše in važnejše tabele človeške umrljivosti so osnovane na tem zakonu n. pr.: RF, 30 Am, H^M, H^{MF}, Gotha, Garlisle, A^F, M^M, itd.

Gompertz-Makehamova formula velja za vse starosti od polnoletnosti do najvišjih starosti t. j. od 25. leta dalje. Preciznost te formule je tako velika, da difference med faktičnimi in računskimi smrtnimi slučajmi (po Gompertz-Make-

ham=ovi formuli) leže v področju varnostnega dodatka (Sicherheitszuschlag), s katerim mora vsaka zavarovalnica poslovati.

Idealna harmonija med teorijo in dejanskim stanjem pa s tem še daleč ni dosežena, dasiravno je praksa popolnoma zadovoljna z gornjimi rezultati. Ljudje namreč ne umirajo samo zaradi staranja in slučaja, temveč tudi vsled nešteti gospodarskih, socialnih, regionalnih in drugih vzrokov. Temu dejstvu moramo pripisovati difference med dejanskim stanjem in Gompertz=Makehamovo formulo. Difference niso sicer velike, toda tipične (zakonite), ker so tudi v daljšem času stabilne in nespremenljive. Blaschke je radi tega Gompertz=Makeham=ovi formuli dodal še empirične korekture tako, da je bilo v vsakem posameznem primeru tudi teoriji zadoščeno.

Quiquet je šel mnogo dalje in globlje. Njegova ideja je bila, najti osnovno formulo oziroma osnovni princip, iz katerega bi bilo mogoče deducirati vse zakone človeške umrljivosti, od katerih navajamo samo nekatere po imenu: Wittstein, Moivre, Babbage, Moser, Sang, Bernoulli, d'Alembert, Baily, Maas, Young, Thiele, Lazarus, Dormoy itd. itd. Posebno pozornost zasluži Wittsteinov matematični zakon človeške umrljivosti — das mathematische Gesetz der menschlichen Sterblichkeit, — ki je v pojmovanju bistva statističnih zakonov igral svoječasno eno najvažnejših vlog. Quiquetu se je res posrečilo najti homogeno linearno diferencialno enačbo s konstantnimi koeficienti, katere posamezne rešitve (integrali) predstavljajo posamezne zakone človeške umrljivosti. Da se izognemo težjim matematičnim operacijam, navajamo v sledečem samo en integral gornje enačbe, v katerem so

implicitno zapopadeni zakoni Lexisa, Gompertza in Makehama. Ta integral se glasi:

$$L_x = k s e^{\frac{2}{h} x} c^{\frac{2}{g} x}$$

To formulo je poznal že Makeham pod imenom »second developpement de la loi de Gompertz«. Znaki pomenijo: L_x = število živih, x = starost, k = število, ki določa začetno množino opazovanih oseb; s , e , h , g , c , so konstante (parametri), ki karakterizirajo skupine opazovanih oseb (spol, poklic, narodnost itd.). Do te formule pridemo tudi na ta način, ako cepimo slučajnost v Gompertz=Makehamovi formuli na dva dela, in sicer na slučajne smrti, ki so neodvisne od starosti in slučajne smrti, ki so odvisne od starosti. Starjši ljudje so radi večjih izkušenj opreznější nego mlajši in vsled tega so pri njih smrti vsled nezgod relativno redkejša.

Gornja formula vsebuje poleg parametra » k « še tri faktorje.

Prvi faktor » s^x « je navadna geometrijska progresija, po kateri se vrši (poleg gori omenjenega obrestovanja kapitala in odpisovanja inventarja) tudi razpadnaje atomov radioaktivnih elementov, poginjanje bakterij v strupeni tekočini itd. itd. Prvi faktor je tudi prva aproksimacija človeške umrljivosti. Ako se ljudje ne bi razlikovali po starosti, bi to ne bila več aproksimacija, ampak precizen zakon. Nastane vprašanje, kakšno formulo bi dobili, ako bi bilo mogoče voditi za atome, bakterije itd. rojstne in smrtne matrike ter statistično opazovati na njih razne biološke pojave kot n. pr. na človeku? Ali ne bi dobili, ako ne enake, vsaj podobne zakone kot za človeško umrljivost? Ali ni mehanizem človeka tudi mehanizem ostale prirode?

Kakšni so nadalje statistični zakoni po-
stanka in prestanka vseмирskih svetov
(planetov in solnc)? Fiziki trdijo, da ob-
stoja velika analogija med mikrokoz-
mom in makrokozmom.

Drugi faktor $\gg e^{-h^2x^2}$ predstavlja,
kakor znano, verjetnostno funkcijo
(Wahrscheinlichkeitsfunktion). Integral
tega izraza je gori omenjena Lexis-ova
formula. Vsi čisto slučajni poja-
vi se vršijo po njej.

Tretji faktor $\gg e^{cx}$ predstavlja
umrljivost vsled staranja t. j. vsled
zmanjševanja odpornosti človeškega or-
ganizma. Ta faktor je Gompertz-ova
formula.

Posamezni, navidezno med seboj
neodvisni ali pa celo (navidezno) naspro-
tnojuč si statistični zakoni človeške umr-
ljivosti imajo torej globljo medsebojno
vez, ki jih spaja v zaokroženo celoto in
harmonijo kakor je razvidno iz gornjega
primera Lexisovega, Gompertzovega in
Makehamovega zakona. Nimamo sicer
še osnovne formule, iz katere bi bilo
mogoče deducirati vse zakone človeške
umrljivosti, vendar se je posrečilo Qui-
quet-u, zelo se približati temu cilju. Po
polnoma nenačeto je pa vprašanje še
bolj generalizirane formule, katera bi
nam dala vse statistične zakone ne sa-
mo človeške umrljivosti, ampak tudi pre-
stanka drugih živih ali neživih bitij. Brez
dvoma eksistira neka $\approx$ tozadevna analo-
gija med človekom na eni strani ter or-
ganizmi favne in flore ter celo nežive
prirode na drugi strani.

Mogoče bo smatral kdo vsa dose-
danja izvajanja za brezplodno filozo-
firanje, s katerimi se bavijo ljudje, »ki
nimajo nobenega bolj resnega in bolj
pametnega dela«. Ni tako! Že samo dej-
stvo, da vsaka večja in boljša življenjska
zavarovalnica uporablja Gompertz-Ma-

kehamovo formulo, govori proti temu.
Nešteto prikrajšav in poenostavljenj je
bilo mogoče izvesti samo na podlagi te
formule. Zavarovanje dveh ali več oseb
za slučaj prve smrti (Versicherung auf
das erste Ableben) bi bilo drugače brez
zanesljive matematične podlage. Cela
vrsta drugih zavarovalnih problemov, ki
vsled ogromnega mehaničnega računa-
nja ne bi bili rešljivi, se tako poenosta-
vi na nekaj računskih operacij. Blaschke
je celo poskušal na podlagi samih para-
metrov Gompertz-Makehamove formule
izračunati zavarovalne premije in rezer-
ve brez uzuelnih, dolgotrajnih in napor-
nih računskih šablon.

Dosedanji primeri in izvajanja se v
prvi vrsti tičejo človeške umrljivosti in
privatnega zavarovanja. Podčrtati pa
moramo, da veljajo podobni zakoni
tudi za obolenja, nezgode, invalidnost
itd. javnega (socialnega) zavarovanja
samo s to razliko, da so tozadevni sta-
tistični zakoni še mnogo bolj komplici-
rani in radi tega še prav malo raziskani.
Moderno socialno zavarovanje, ki že
polagoma vstaja iz nekega, smeli bi reči
letargičnega stanja, katerega edini in naj-
višji cilj je bil samo šablonsko zbiranje
prispevkov in delitev podpor, ima lepo
in hvaležno nalogo najti in utemljiti sta-
tistične zakone obolenj, nezgod, invalid-
nosti itd. Tudi za napredek socialnega
zavarovanja ne zadošča površno pozna-
vanje vsakdanjih banalnosti, temveč je
nujno potrebna poglobitev v statistične
zakone, ki tolmačijo bistvo obolenj, ne-
zgod, invalidnosti itd. Brez dvoma bo
tako mogoče marsikaj zboljšati, poeno-
staviti in poceniti. Celó v slučaju, da sta-
tistični zakoni ne bi v materialnem po-
gledu nič zboljšali socialnega zavarova-
nja, imajo svojo znastveno vrednost
in tako svoj *raison d'être*. Znano je, da

se pri znanstvenih problemih ne smemo omejiti na čisto utilitaristično stališče. Človeštvo nima absolutno nobenega profita od tega, ali se zemlja suče okoli solnca ali obratno. Vendar je neobhodno po-

trebno, da to ve vsak, kdor čuti potrebo po izpopolnitvi višjega duševnega življenja. Ako velja za umetnost načelo »l'art pour l'art«, potem velja še toliko bolj trditev, da je znanost sama sebi namen.

Učiteljica

Noč. Dežuje. V sobi je mir, ki ga moti le prasketanje žerjavice v peči in škripanje peresa, ki drči neenakomerno semtertja.

Postelja, umivalnik, mizica, nad njo slika starke. Vse mirno, tiho, jesensko, brez rož, brez petja.

Milena popravlja zvezke. Računske naloge so. Pet in štirideset jih je. Milena sedi pri mizi, sključena, uvela. Že dvajset let popravlja naloge, dvajset let jo gledajo bele otožne stene. Dvajset let hodi točno ob istem času v šolo, govori: »Vstanite, molimo, sedite!« Dvajset let! Vedno enakomerno, kot kapljice dežja v pozni jesenski noči.

Na učiteljišču jih je bilo trideset. Vse so bile mlade, zdrave, zale. Vsaka je imela svojega fanta, hodile so v lakaštih čevljih po promenadi in govorile o emancipaciji in modi.

Ona ni spadala med nje. Njeni čevlji so bili pošvedrani, široki, (darilo dobre stare tete) krilo neokretno. Vedno skrita, neopažena. V dušo ji ni pogledal nihče.

Nekega dne, ko je šla iz šole, ji je zdrknila torbica v blato.

»Gospodična, torbico ste izgubili!«

Dvoje toplih, dobrohotnih oči ji je zasijalo naproti.

»Jaz... da, da,« je zajecjlala in odhitela.

Drugič sta se srečala pred javno knjižnico. »Iskal sem vas,« ji je dejal in čvrsto stisnil roko.

Lela Ljubić, Dolina (Prekmurje)

»Mene ste iskali, moj Bog, kako, zakaj?« Začudila se je, ker nje ni še nihče iskal doslej. Oskar mu je bilo ime in bil je akademik.

Odslej sta se shajala skoraj vsak dan. Zdaj pred šolo, pred pošto, ali kje drugje. Njuno srečanje je bilo le bežen stisk rok, komaj slišen šepet toplih besed, ki so tako dobrodejno vplivale na srce.

Nekoč se jima je pridružila Joža. Bila je elegantna, poželjiva, njene roke so tako lepo dišale po vijolicah, znala je govoriti v izbranih besedah zapeljivo in sladko. Milena je ob njej tlela. In končno, ugasnila. In potem sta hodila Oskar in Joža sama, brez Milene, ki se jima je umaknila daleč v zakotne ulice in njeni pošvedrani čevlji so čofotali v blatu, čof, čof. In doma? Oče je pil, mati je po hišah prala. Dvajset let je minulo. Ni bilo mladosti, ne ljubezni.

Zaman so klicale pomladanske noči, polne rož in srebra, polne tistih vzvišenih lepot mladosti. Zaman! Vsi so videli le neokretno postavo, široke ustnice, ploščati nos. Duše ni videl nihče.

Mladost je odhajala... šla je za vedno!

A še prihajajo noči, ko se duši za hoče vriskati, smejati in zaplakati, ko se ji zahoče rdečih, duhtečih rož, da jih objame, pritisne v objem, četudi je v njih trn, ki rani do smrti. Ko se ji za hoče odmevov lepe izgubljene, neizpete

pesmi, ki je umrla sredi najlepših melodij.

O Milena! Kaj zahtevaš od življenja? Rož, pomladi? Nikar! To je vse nekje drugje, v drugem lepšem življenju, ki je polno pestrih bajk ljubezni in ki je daleč, neizmerno daleč od nas.

Kaj zahtevaš, ti uboga, vela devica? Saj tvoje roke ne diše po vijolicah in na tvojih ustnicah ni izbranih fraz.

Tišina! V peči tli žerjavica. Na zvoniku vaške cerkve bije ura.

Nad mizico visi slika. Mati!

Tudi ti nisi imela mladosti. Prala si in požirala tujo umazanijo. Tvoja lica so bila siva, veke otečene od neprestanih solz. Mati povej! Ali se splača? Ali si dobila sedaj za to svoje plačilo? Je kdo prestregel tvoje solze in bridko izkušeno dušo v mehko naročje?

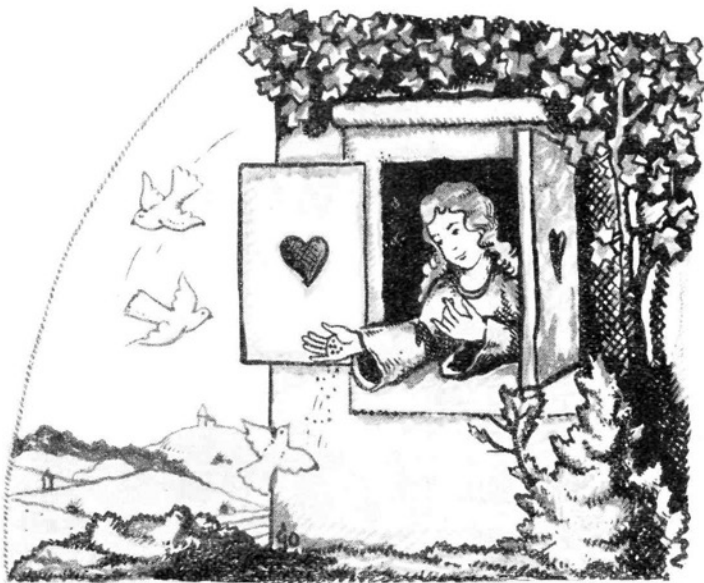
Tvoja slika molči!

Na dvorišču so te slikali, kjer je bilo polno smeti. Žuljave trde roke si skrila pod predpasnik, ker te jih je bilo sram. Mati, ali ti je kdo poplačal sedaj te žulje? In ker nisi imela denarja, da bi mi kupila fine, tenke nogavice, kot so jih nosile moje sošolke, si mi pletla črne, grobe, volnene. V poznih urah vsa trudna, izmučena si jih delala in v njih je bil odsev tvoje ginljive vzvišene ljubezni.

Noč. Petrolejka brli. Milena popravlja zvezke. Pripravlja se za jutri. Vidi jih pred seboj. Pet in štirideset jih je. Svetle, temne in rjave glavice valove pred katedrom. Potolažena je. Milena se smehlja. Ona ljubi svoj poklic.

Zunaj lije dež enakomerno.

Nekje v vasi so zapeli petelini.

Oton Gaspari: Vinjeta.

Čudno je in vredno omembe, kako se nekateri nenadno izpremene. Ne mislim toliko v telesnem pogledu. N. pr. da imajo trebuh, potem pa stradajo — hote ali nehoti — in ga izgube. Ali pa da jim sivi lasje ali rdeči lasje nenadno počrne. Tudi take izpremembe se zgodijo večkrat. Toda ne mislim nanje. Nego imam v mislih bolj izpremembe v duhovnem pogledu, tako rekoč v značaju.

Take izpremembe zaslužijo večjo pozornost. In jo po navadi tudi vzbude.

Opazijo ljudje tako izpremembo in imajo zanjo poseben izraz — pravijo: takšen je, kakor bi bil novorojen.

Ta izraz se mi ne vidi posrečen. Zdi se mi, kdor ga uporablja, se ne zaveda več onih občutkov, ki jih je sam imel ob svojem rojstvu in koj po njem.

Vzemimo pijanca! S pijanci so bolj slabe izkušnje. O pijancih po pravici pravijo, da se izpreobrnejo takrat, ko se zvrnejo v jamo. Imel sem svojčas posla s pijanci, posla takega, da sem jim nudil lepe nauke, ko jim pa lepi nauki niso zalegli, sem jih deval pod preklic in pod kuratorja. Pa sem si zabeleževal vse te pijance in se je izmed 148 pijancev navzlic lepim naukom in preklicom in kuratorjem poboljšal en sam. Pa še ta edini se ni bil poboljšal od lepih naukov itd., nego se je poboljšal vsled pljučnice. Čudovito se je izpremenil, namreč v duhovnem pogledu, tako rekoč v značaju. Po prej se je izogibal resnemu delu, le okoli krčem se je potikal, kvante je kvantal, dolgove je delal in ženo je strahoval in otroke. Za Kočurja se je pisal, Jernej mu je bilo ime, »Črepinjica« so ga pa klicali, kajti je vsakokrat v krčmi zahteval »še eno črepinjico.« — Tako je počel pet, šest let. Pa se ga je lotila huda

pljučnica in ko je okreval, ni pokusil kaplje več ne žganja ne vina. Nego je pljunil »fej!«, še predno ju je pokusil. Le malinovec je pil in pelin, namočen v vodi, z ženo je šel na Brezje in Višarje in otrokom je zvečer pri domačem ognjišču čital izpodbudne stvari iz starih koledarjev.

Res, čisto v nepričakovani meri se mu je izprevergel značaj. Bil je kakor novorojen — tako rekoč.

Oziroma kar se tiče besede da je bil novorojen, ta beseda, kakor rečeno, ne bi bila baš umestna. Kajti novorojen otrok nikdar ne pije malinovca ali pelina, namočenega v vodi, ali hodi po božjih potih in čita ob domačem ognjišču starih koledarjev.

Nak, novorojen ni tak človek! Le drugačen je. Ime mu je sicer in se piše kakor prej, tudi življenje let mu nihče ne vzame in ženo ima in otroke kakor prej in iste hlače in isto marelo in kar je drugih takih zunanjih reči. Ako bi bil resnično novorojen, ne bi več seboj nosil vse te navlake.

Pač pa se mu je izpremenilo vse notranje, duhovno življenje, skratka njegov značaj. Blizu tako, kakor ako bi gospod Jos. Grinta svojo trgovino prodal ali drugemu izročil s tvrdko vred in lokalom. Tvrdka bi ostala ista, kvečjemu če bi se ji priložil dostavek: »naslednik«, torej »Jos. Grinta nasl.« In lokal bi ostal isti. Zaloga v trgovino pa bi prišla nova in poslovanje bi bilo novo in bi v trgovini zavladal nov duh, čisto drugačen, nego je bil duh njegovega prednika.

Pa se trgovina z novim duhom gotovo ne bi lepo glasila »Jos. Grinta novorojeni«. Nihče ne bi razumel tvrdke s takim pridevkom. Tvrdka »Jos. Grinta

nasl.« pa bo od vsakogar pravilno razumevana in upoštevana.

Enako se je bil nenadno izpremenil tudi gospod Vatroslav Piber, ki pa ni bil pijanec nikakor ne, nego je bil uradnik in je imel doma v vseh sobah obešene slike znamenitih prvakov, kar jih je bilo od te plati, kamor je spadal gospod Piber. Tudi volil je vedno na pravkar imenovano plat in hodil samo v gostilno k »Pelikanu«. Kajti je gostilna pri Pelikanu nekako spadala v organizacijo omenjene plati in žalibog sploh ni ali vsaj takrat ni bilo gostilne v Ljubljani, kjer bi se piti dalo masec piva ali četrt vina nad strankami. Pa je gospod Piber takrat hodil na isto plat tudi v društva in knjigarne in konsume in koncerte. Vsakogar je pozdravljaj s pozdravom, kakor je vsesplošno veljal za to plat in so se vsi od te plati tako pozdravljali in so po tem pozdravu drug drugega spoznali. In dokler so se v trgovinah dobivale dvojne vžigalice, one od Sv. Cirila in one od Sv. Metoda, vedno je v žepu nosil one od te plati, to je od Sv. Cirila.

Takšen je bil gospod Vatroslav Piber in je bil takšen do svojega 40. leta in je bil skratka vseskozi zanesljiv in značajan in so se novine, one od te plati, spominjale njegove 40letnice zelo naklonjeno, s sliko in življenjepisom, kakor se drugih spominjajo šele ob 50 letnici, če se jih sploh spominjajo.

In so mu obetale najlepše bodočnost, po smrti pa večni spomin.

Potem se je pa nenadoma izpremenil.

Ne kakor bi bil novorojen! Ta beseda je kratkomalo neumna. Nego si je bil nabavil, recimo, novo duhovno vsebino. Ime in priimek sta ostala, tudi stanovanje je ostalo in vizitka na vratih,

skratka ostala je celotna tvrdka. Niti se niso izpremenili žena in leta in pisarna in vsa druga zunanja navlaka.

Toda se mu je izpremenil duh in značaj.

Gospod Vatroslav Piber, oziroma njegovo zunanje obeležje, skratka njegova tvrdka, se torej niso bili izpremenili nikakor ne. Nego bi se dalo reči s prisposodbo kvečjemu, da je postal gospod Vatroslav Piber tako rekoč svoj lastni naslednik: gospoda »Vatroslava Pibra nasl.«

Nenadno se je bil izpremenil in čudovito. Pričel je in v žepu nosil vžigalice Sv. Metoda, to je one od nasprotne strani. Sploh ni več štel nasprotne plati za nasprotno plat, nego je odslej sam spadal k nasprotni plati in je zabavljaj družgi plati in njenim novinam in podjetjem in družbam in društvom. Bridko sodbo je izrekel tudi o »Pelikanu«, vino da cika ondu, pivo pa da je slabo natočeno in kakšni prvaki da zahajajo tjakaj. In je širil kleveto, da je bil iz kapelice v predmestju izginil levi razbojnik, ta razbojnik da se je sedaj pojavil med prvaki na oni plati, sedaj mu nasprotni. In je dejal, da ta kleveta ni kleveta, nego zgolj satira.

Poprej ni bil nikdar tako zabavljaj! Sedaj pa je zabavljaj in je zabavljaj toliko časa, dokler da ni bil javno ožigosan v novinah, v tistih h katerim je spadal prej in ki so se ga bile ob njegovi 40letnici jako naklonjeno spominjale s sliko in življenjepisom. Sedaj so ga pa ožigosale, da je izdajalec in lškarjot.

Samo tega si je bil še želel, potem mu je odleglo.

Take izpremembe se zgode večkrat in so zelo zanimive in znamenite tako po svojih pojavih kakor po svojih vzrokih.

Gospodu Vatroslavu Pibru nasl. ta izpremembra ni bila prišla od pljučnice.

Nego je bila prišla od sape. Sapa je bila namreč zapihala od druge strani.

Nekatere ta reč izprevrže, nekatere druga in se izpremene.

Po navadi ne bole take izpremembe in se je tudi gospod Vatroslav Piber nasl. počutil prav zadovoljivo, čim je preskočil dva tovariša in je bil povišan v višjega inšpektorja. To pot so mu no-

vine od poprej nasprotne, sedaj njegove plati pristrčno čestitale ob imenovanju in so mu čestitale s sliko in življenjepisom in so si bile sliko in življenje pis izposodile od onih novin, kamor je spadal gospod Vatroslav Piber nasl. poprej, dokler še ni bil svoj naslednik.

Novine druge drugim rade postrežejo — včasih imajo sliko in življenjepise te novine, včasih druge in se nikdar ne ve, kaj še bo.

Narodna pesem

Veslali smo k pristanu. Veter je pihal in prinašal otožne glasove narodne popevke. Domačin, naš vodja, se je naslonil na prednji del ladje in z uhlji, razširjenimi z rokami, lovil zvočne valove.

»Ali čujete? Kako lepo, nebeško!«

Priveslali smo prav blizu. Gospa iz naše družbe je vlekla na ušesa, a čim dalje se je trudila, da bi odkrila v teh glasovih kaj lepega, tembolj se ji je kremžil obraz. Ko so odpeli dvoglasno popevko, je dala duška svojemu občutku: »Veste, če bi morala poslušati dolgo to javkanje, se mi zdi, da bi znorela. Neznosno je. Ni za naše uho.«

Domačin je bil v zadregi. Ni se maral zameriti gospe, a tudi ni mogel pustiti, da bi se tako sodilo o vzljubljeni narodni svetinji.

»Gospa! pogledajte ta kamen!« — je pokazal na skalo, mimo katere je ladja plavala — »Za nas je to nekaj sivega, pustega, dolgačasnega, a umetnik slikar bi videl na njem najlepšo barvno harmonijo. Tako vsebuje tudi naša pesem vse polno krasot, ki jih opazi vešče uho. Bili so odlični muziki, ki so se naravnost divili lepoti naših popevk.«

»Verujte mi, gospod« — se je odrezala nekoliko užaljena — »tudi sama

sem muzikalična! Igram na glasovir že od svojih mladih let, a tega petja ne morem prenašati pri najboljši volji. Ne morem pomagati.« —

Nazaj grede smo srečali starega ribiča vračajočega se od lova. Mož v preprosti uborni obleki je bil v svitu večerne zarje kakor Karen, usmerjen k otoku mrtvih. Pljuskanje ob čolnu in šumenje ob obali se razbijajočih valov je spremljalo žalostinko, ki jo je pel v taktu veslanja.

»Poglejte in poslušajte ga!« — sem opozoril družbo nanj. »Kateri skladatelj bi mogel dati temu možu v usta pod temi pogoji kako drugo popevko, ki bi ga bolje karakterizirala? Mislim, da bi se težko našel kateri!«

Ako hočemo občutiti isto kot komponist, moramo doživeti isto kot on. Isti dogodki pod istimi okoliščinami povzročajo pri istih značajih navadno isto razpoloženje, iste občutke.

Spominjam se, kako zoprno mi je bilo petje gorjancev v mestu. Kričali so na vse pretege in zategovali zadnji zlog vsake pesmi, dokler jim ni pošla sapa. Meščani so splošno imenovali njih petje medvedje rjojenje. Mislil sem, da nimajo smisla za blagoglasje, dokler jih

Julij Nardin, Ljubljana

nisem slučajno slišal vrh visokega hriba. Močni glasovi so se tam ublažili, širč se na vse strani daleč preko globokih dolin do drugih hribov. Ob teh so se odbijali in deloma prej, deloma slej se vračali k izhodišču, kjer so se družili z zategnjenim končnim zlogom v krasno harmonijo. Od takrat mi je ugajalo njih petje tudi v mestu.«

Gospa se je izkrcala. Povzročitelj tega pogovora me je pohvalil, ker sem se potegnil za njih stvar, in pristavil:

»Veste, v naši pesmi je zares toliko lepega, da posluša naš človek rajši njo, nego najlepšo opero, celo zbežal bi iz gledališča, če bi zunaj pred tem zapeli našo popevko.«

Pretiraval je prehudo. Razdražilo me je.

»Gospod! Mogoče se res najde kdo izmed vaših ljudi, ki bi se tako obnašal! A verujte mi, da ni ne v vaši in ne v kakih drugi pesmi lepote, ki bi ugajala vsem in ob vsakem razpoloženju, ni objektivne lepote. Popevke so simboli, vzbujajoči spomine na dogodke, ki so se odigrali ob njih proizvajanju. Ganejo le tistega, ki je ob njih res kaj doživel. Popolnoma nova melodija, ki ne spominja na staro, če je tedaj popolnoma originalna, ugaja v začetku kvečjemu komponistu in tistim gigerlom, ki hočejo svojo brezčutnost prikriti s plaščem modernosti.«

Poslušali so me, a njih zadržanje je kazalo, da mi ne verujejo. Moral sem uporabiti drastično primero.

»No, pa mi povejte, ali vam je všeč oslovsko riganje, ali vsebuje to kaj lepega?«

»Kako morete kaj takega vprašati?« so me zavrnilo ogorčeni.

»Verujte mi, da se najdejo ljudje, ki jim tudi pevske produkcije uhatga

sivca ugajajo, ki jim vzbujajo prav tako globoke občutke, kakor vam vaše najmilejše melodije. —

Predstavljajte si Kraševca, ki je moral kakor Kristus že ob svojem rojstvu poslušati oslovske glasove, kateri so ga potem spremljali ob vsaki priliki povsod do izbruha svetovne vojne. Ta ga zanese daleč, daleč v tuje dežele, med tuje ljudi s tujimi običaji. Zaradi velike razdalje obupa, da bi še kdaj videl domačo vas in svojce, in se polagoma prilagodi novim razmeram. Nova doživetja popolnoma omeglijo stara, živi že, kakor da se je tam rodil, živi mirno srečno življenje. Pa pride nekega dne mimo hleva, v katerem je slučajno stal osel. Ta zariga. Najlepša in najsentimentalnejša melodija ne bi mogla učinkovati nanj tako kakor ti glasovi. Obstane kot zamaknjen, in kakor bi bil potisnjen v času za celo vrsto let nazaj, se mu vrste prizori iz mladih dni živo in jasno. Spomni se staršev, bratov in sester, spomni se prijateljev in znancev, spomni se dneva, ko je prvič zajahal sivca in onega, ko se je ob dolgouhem prijatelju zagledal v vaško lepoticó... celo življenje, veselo in žalostno preteče ob teh oslovskih zvokih in milo se mu stori. Ostre, sirove poteze njegovega obraza se omehčajo in prvič po tolikih letih ciganskega življenja mu silijo solze v oči. —

Zaničevana oslovska melodija je sprožila v njem cel niz globokih in nežnih občutkov. Ona mu je zato draga, sveta, kakor so vam vaše. In če bi on kdaj zbiral narodne motive, dal bi riganje gotovo na prvo mesto.«

Zasmejali so se in muzali, a v svoji tradicijski veri so ostali neomajni. Dober narod je to, nepohujšljiv!

Molče gorijo nade

Molče gorijo nade v moji duši,
ki mlada je in rasti hoče.
Boječ se skriva, da jo moč ne zruši

prezirov, jeze in zavisti žgoče.
Vse v meni dviga se od koprnenja,
želim si rož in sanj, poglede vroče,

Zdravko Ocvirk, Ljubljana

strasti razpaljenih od poželenja.
Vse kar je lepo naj se vame zlije,
vsa grenka žalost, vsa radost življenja,

da se do vrha duša mi napije.

V sebi nosim

V sebi nosim tiho željo biti,
brez nehanja rasti, se boriti,
z zadnjo se skrivnostjo sniti.

Naša usoda

Tako brez vzroka bomo vsi končali,
prišli smo tiho, tiho bomo se razstali,
na svetu tem mi nimamo obstanka.
Kje je domovje naše, to nam je uganka?

Lunica sveti...

Lunica sveti takó,
kakor da proč je z nočjó,
kakor da vzrl sem dni
solnčne v zatonu noči...

Póje pod prstki klavir;
ti mi le vzbujaš nemir.
Rahlo mi dramiš sreč,
da čuti edino za té.

Polde Pehani, Ljubljana

Deklica le lepó poj,
meni je čudno nocoj:
saj se še sam ne spoznam,
koliko rad te imam!

Naj še zdivja nepokój
tvojega vtisa nocój:
pojdem v to tiho temó,
vanjo priklíčem nebó.

Oton Gaspari:
Vinjeta, risba

Tisto leto po vojni je bila dežela v razvalinah. Kakor solnce po slani je bil mir posijal nanjo. Po mestih je zemlja neusmiljeno terjala one, ki so bili med vojno kruto odtrgani od njenih grudi. Od strahu in groze utrujeni, od skrbi in pomanjkanja izglojeni so padali trumoma ti siromaki. Ti nebojevniki, ki so bili izkervavali polagoma, po kapljah, da tega niti čutili niso bili.

*

Mati se je še enkrat ozrla po bolni hčerki, ki je na videz spala, nato je pa previdno snela z žeblja ruto in torbo, da bi natihoma odšla na trg. Tedaj se ji je približal po prstih mali Lojzek in zašepetal:

»Mati, kdaj bo danes kosilo?« Tisti trenutek je zastokalo v postelji. Sestro je zagnal kašelj. Mati je odložila torbo in pohitela k njej, da jo dvigne. Izsušeno mlado telo se je stresalo kakor pod bičem, velike udrte oči so zakipele, in glava, pretežka zdaj za ta veli vrat, se je nagnila na prazne prsi, da so padli kodri preko čela. Ko je kašelj prenehal, je bila vsa skrivljena, zbita. Dihala je težko, sunkovito. In ko jo je mati položila na rahlo nazaj na zglavje, je bolnica obupana vprašala:

»Mati, kdaj bo letos pomlad?«

Zunaj je bil hladen, vlažen maj. Materi pa, ki je bila že tolikrat tolažila bolno hčer, da pride topla pomlad in z njo zdravje, je bil tokrat prihranjen težki odgovor na to vprašanje, zakaj hčerka je pričela kašljati znova. In znova je mati odložila jedva pričeto opravilo.

Vsak napad kašlja je bil trpljenje zase, ogromen napor, ki bi enakega v drugi obliki zmogel komaj zdrav človek.

Tako je šlo dan na dan že tri mesece in zadnje čase tudi že noč za nočjo.

Bolnica se je polagoma pomirjala.

»Žejna sem,« je dejala težko hropeč.

Mati ji je ponesla žličko vode k ustom, suhim kot papir, ožganim in razpoklim od vročine. Nato se je žalostno ozrla po zanemarjenemu uboštvu v sobi. Iz očesa se ji je utrnila solza, pripolzela je do velike gube na velem licu in spekla; za njo je pritekla druga po isti poti, se zaletela v prvo in jo pahnila nazaj. Ali njena tresoča roka se ni dvignila, da bi jo bila otrla — vpricho trpečega otroka. V zadregi je popravila zglavje in položila bolnico nazaj.

Nato je tiho odšla. Lojzek je ostal sam.

Odjeknil je molk od sten, skozi okna je nekaj pogledalo, iz kotov in špranj je zavel mraz — Lojzku do srca. Bled, drgetajoč se je globoko zazrl v sestro.

Imela je zaprte oči, dihala je plitko. Njena izsušena, brezkrvna roka je ležala trudno na odeji. Prsti so bili samo še koščice, na koncih rožnate. Lojzek je v zadnjem času čutil, kako trpi sestra. Kadar je kašljala, je kremžil obraz. Bolelo ga je njeno trpljenje, zato je molil vsak dan do utrujenosti za njeno ozdravljenje. Upal je bil vse doslej. Zdaj pa, ko je videl materine solze, so ga obšle slutnje. Spomnil se je, da je bil materin obraz prav takšen tudi takrat...

Takrat je vse to uboštvu pod tem nizkim, črnim stropom zajokalo, le on ni zajokal. Ker tistega, kar se je bilo takrat zgodilo, ni doumel, kakor nobeno nedolžno srce še nikoli ni doumelo zločina. Le strah ga je bilo, ko je čul ihtenje matere in jok sestre, ki je bila tedaj

že velika in je hodila že v službo. Saj takrat je bil star komaj devet let. Zdaj pa jih je že enajst.

Koncem poletja leta 1917. je bilo. Besnela je vojna, palila je suša, poštenje je bilo brez cene. Bila je doba, ko so eni jokali na glas, a bili so tudi takšni, ki so se veselili dobre kapljice.

Poštar pa je vsako jutro raznašal pisma po hišah. Le malokatera med njimi niso bila žalostna. Tudi semkaj v predmestje je prihajal. Pred njim tesnoba, za njim premnogokrat obup.

Tisto jutro se je mati tudi odpravljala na trg kakor danes. Na tisto žalostno pot skrbeče matere, ko je bilo treba z muko najti nekaj za v lonec. Karkoli! Ko je bilo treba brez nade stopiti v vrsto pred prodajalno, v tisto verigo obsojencev, na katero jih je vsak dan glad priklenil za dolge ure.

Prav tisti trenutek pa, ko so hoteli oditi, je stopil v to sobo poštni sel in jo napolnil z mrtvaško tesnobo. Izročil je materi neki papir, ves popisan in grozeče posejan z žigi. Ko so mati prijeli za tisti list, jim je v roki zatrepetal. Ko so ga bili prebrali, jim je z izsušenih lic zbežala vsa kri. Nato so zastokali tako glasno, tako grozno, tako tuje, da je še Lojzek iz strahu zajokal, čeprav ni vedel, zakaj. Vprašal pa ni. Samo tega se še spominja, da so nato mati opotekajoč še stekli klicat sosedo, ki jih je šele po dolgem, dolgem privedla nazaj, vso obzokano.

»Saj je gotovo pomotal!« je hitela dobra ženska. »Prav gotovo! Takih primerov je zdaj vse polno. Imena si slišijo.« Na materinem obrazu je čepela groza, oči so ji blodile po praznini.

Nato so se nečesa domislili, vzeli ruto in naglo odšli. Pustili so ga samega.

Pozneje je zvedel. Odšli so bili klicat sestro, ki je bila v službi, in nato sta skupaj tekali po tistih zatohlih vojaških uradih, povsod proseč, naj poizvedejo, če je res. Hladni so bili tisti ljudje tam. Imeli so pač samo eno skrb, ki je bila v tistih časih za slehernega poglavitna: Kako preživeti sebe in svoje, kako uiti bojni črti?

Mati so se vrnili že okrog poldneva. Zakurili niso. Le roko so položili na Lojzko kuštravo glavo. Roko, ki je bila raskava, koščena in hladna — oh, kot roka smrti same.

Sestra pa je prišla takrat domov šele pozno zvečer, od napora in joka strta.

Ognjišče je tisti dan ostalo mrzlo, ves dan niso zaužili ničesar. Legli so in zrl v temni strop. Še luči ni bilo, ki bi bila lajšala grozo.

Pozneje se je izkazalo, da je bila vest točna — da očeta ne bo nikoli več nazaj.

In to ubogo bitje, ki je bilo takrat toliko prejkalo, leži zdaj na tej borni, vlažno hladni postelji težko bolno.

Spomnil se je Lojzek tudi, kako so po tistem dogodku dnevi potekali v tišem trpljenju, dokler —

Dokler nista nekega dne s sestro stekla na ulico, kjer so se bile zgnetle sestradane množice, vzklikajoč novim geslom, ki so obetali konec grozot. Tudi ona je vzklikala; bila je bleda, glas njen slaboten.

In ko je tako zatopljen v preteklost gledal v njeno obličje, je opazil, da se ji ustnice brezglasno pregibljejo. Bogve, kaj se je revici sanjalo od hude žeje. Nato je odprla oči, pogledala zbegano po sobi in dejala tiho:

»Mati, ko bi bile zdaj češnjice tu, za vsako žejo bi pojedla po eno, le po eno!«

In ker matere ni videla, je žalostno zaprla vročične oči.

Lojzka je speklo, povetil je glavo...

Nenadoma pa mu je zaživel obraz. Vznemirjen se je dvignil in napeto prisluhnil daljni misli. Misli, ki je prihajala kot zmagoslavna odrešenica bliže in bliže, spremljana od čudovite godbe, pozdravljena od množic:

Morda pa... saj je že minula prva polovica majnika... in običajno v tem času... in čul je bil nekoč, da je za bolnika vsaka izpolnjena želja, vsako utešeno hrepenenje lek, lek, ki dela čudeže.

V zaprašenem kotu med starimi knjigami je Lojzek hranil lepo škatlo in v njej denar, ki mu ga je bil nekoč podaril oče. Hranil ga je bil z veseljem in ponosom, zakaj novci so bili tako lepi tako novi. In koliko jih je bilo! Siromak ni vedel, da je ta denar postajal z vsakim dnem manjši, da so številke, ki so ostale na papirju nespremenjene, postale lažnive.

Lojzek je šel v tisti kot. Blaženega obraza in drhtečih rok je jemal tisti denar iz škatle. Vsega je pobral in ga vtaknil v žep. Takoj po kosilu pa se je tiho splazil iz hiše.

Hitel je po ulici navzdol v mesto. Spotoma je še stopil v cerkev ter na kratko pomolil. Da bo vse prav in dobro. Nato je zdirjal na trg, kjer stoje v vrsti stojnice, obložene z zelenjavo in sadeži. Z napetim pogledom je obletel drugo za drugo, ali tistega, kar je iskal ni ugledal.

Joj!...

Na največji, najobilnejše obloženi stojnici pa so le bile! Iz male skrite ko-

šarice so se svetile kakor lička zdravih otrok. Prve češnje! Iz južnih krajev, seveda. Povezane so bile z belimi nitkami v šopke, tako majhne šopke!

Planil je pred stojnico. Debela prodajalka z rokama pod predpasnikom ga je malomarno premotrila.

»Kaj bi rad?«

»Oh, češnje — za vse tole!«

Pomolil je svojo malo pest naprej in jo odprl. Ženska je površno pogledala denar, nato pa je dejala, ozrši se nekam vstran:

»Premalo je!«

Kakor pičena je odskočila Lojzku roka nazaj in se ustavila na prsih. Srce mu je zastalo. Toliko denarja, ki ga je bil hranil tako skrbno, tako dolgo!

»Niti enega šopka ne morem dobiti za tole?« je vprašal plaho in zopet pomolil drobno ročico prednjo. »Pa poštejte!«

»Saj ti pravim, da ni zadosti!«

Prebledel je in povetil oči. Tedaj je prišumela debela gospa pred stojnico in se postavila med košare in Lojzka, tako da je odrinila njegovo še vedno iztegnjeno ročico. Branjevka je naglo izvlekla roki izpod predpasnika.

»Klanjam se, milostiva! S čim smem postreči?«

»Češnje sem zagledala. Torej so vendar že tu!«

»In še prav dobre so! Koliko jih pa smem zaviti?«

»Oh, veste kaj, kar vse, saj jih tako ni dosti.«

Tedaj je Lojzek krčevito iztegnil zopet roko in rekel z drhtečim glasom:

»Oh, dajte jih vsaj nekaj meni, vsaj za toliko!« Prodajalka mu ni odgovorila; vzela je papirnato vrečico in pričela polagati vanjo šopke. Gospa pa se je

postrani bežno ozrla na Lojzka, kakor da ga je bila opazila šele zdaj.

Šopek za šopkom je izginjal v vrečici. Branjevka pa je trdega obraza, toda s sladkobnim glasom štelala:

»...sedem... osem...«

Lojzek je drgetal, njegov zeleni obrazek je bil polit s kurjo poltjo. Prestopical se je nemirno, nato pa je hlastno stopil korak naprej, čisto blizu stojnice, tik gospe, ki je že brskala po debeli denarnici.

In ko je prišla prodajalka zadnji šopek, se je Lojzkov lepi obrazek sesul v spačeno masko. V hipu se mu je pojavila pred očmi trpeča sestra z velikimi globokimi očmi, njen izmučeni obraz, izsušene, razpokane ustnice. In kakor da je bila tu čisto blizu nekje, je čul njen glas: »Mati, ko bi bile zdaj češnjice tu...« Nekaj nevidnega ga je grabilo za prsi. Ni mogel drugače: iztegnil se je čez koše in jerbase, pocukal branjevko za predpasnik in rekel glasno, skoro jokaje:

»Prosim, gospa, prosim! Dajte mi jih, vsaj pol šopka za tole!«

Tedaj se je oglasila kupovalka:

»Kako je siten!«

In branjevka je s trgovsko vljudnostjo pristavila:

»Oh, veste, milostiva, takihle imam vedno vse polno okrog košev. Kako moram paziti! Najprej naberačijo nekaj drobiža, potem pa hajd po slaščice.«

»Bolniku jih ponesem!« je vzkliknil Lojzek.

»Kako se Vam zlaže, kaj!«

Lojzek se je nenadoma okrenil h gospe:

»Gospa, ali jih tudi Vi kupujete za bolnika?«

Kupovalki se je stesnil obraz v stroge gube, in zamrmrala je nevoljno:

»Ta je pa dobra! Še boleznici se nam manjka! Pri nas smo vsi zdravi, hvala Bogu.«

To je zopet opogumilo prodajalko; njen obraz je postal oduren:

»Poberi se, paglavec, če ne, pokličem stražnika! Oh, ta mladina s predmestij! Pa kaj! Saj se starši takihle prav nič ne ukvarjajo z vzgojo otrok!«

Gospa je plačala češnje in vtaknila vrečico v torbo.

Za zdrave jih nese domov, za zdrave! je planilo v dečku.

Streslo ga je po životu, zasopel je težko, obraz mu je bil zdaj bled, zdaj zelen. Oči so mu izstopile, vsi udje so se mu napeli. Začutil je, da mu moči rastejo, rastejo, da hočejo ven, ven, da mu že trgajo telo in obleko. Kriknil je, da mu glas ni bil človeški, vzpel se je, dvignil trdo sklenjene pesti in se divje zagnal naprej, da sta ženski osupli odskočili. Prijel je za košaro, za jerbas, in potegnil; in za polico, za zaboj, drugič, tretjič — metal je vse vprek na tla; in zopet je segel in zopet, skakal je po prevrnjenih dobrotah, mendlal, teptal, gazil...

Prva si je opomogla od poplaha branjevka: zajela je zraka globoko, odprla usta na stežaj in zagnala vrišč, da so drveli ljudje skupaj.

»Ti nesnaga, ti hudobna!«

Njena tolsta pest je pričela padati po suhih plečih dečkovih. Ta pa ni čutil udarcev, besnel je dalje, še huje, težka pest pa je bila, bila...

Približala se je velika temna postava — stražnik. Z dvignjeno roko je stopil pred branjevko, nakar je ženska, vsa zasopla, prenehala tolči. Nato je s trdo roko prijel dečka za drobno rame.

»O, ti zalega, ti potepinska,« je bruhala ženska dalje. Deček pa je s pove-

šeno glavo gledal v tla. Dihal je hitro, kratko, kakor stopen pes.

Stražnik je izvlekel beležnico in vprašal strogo:

»Kaj je bilo?«

In branjevka je pričela s ploho besed. Brez konca in kraja.

»Ni res!« je planil deček. »Bil sem prvi tu, pa mi jih ni hotela prodati!«

»Saj nima denarja!« je zavpila ženska.

»Pokaži denar!« je rekel stražnik. Deček je dvignil roko in odprl pest. Bila je — prazna. Bliskovito je počenil in pričel iskati denar po tleh med zeleňjavo in jerbasi.

»Hudoba nemarna! Kakšen mora biti šele oče, da štedi z roko pri tako izprijenem otroku!« je sikala prodajalka. Spomnila ga je očetove roke, ki je bogve kje tam v Karpatih plitko zagrebena. One žuljave roke, ki mu je bila podarila ta denar, ki zamj ne dobi zdaj ničesar... in ki ga zdaj niti najti ne more nikjer več.

Prenehal je iskati in se truden dvignil. Roki sta se mu povесili, glava mu je padla na prsi.

»Pojdi z menoj!« je ukazal stražnik. Tedaj se je Lojzek onesvestil.

*

Bil je že pozen mrak, ko je odtaval iz stražnice proti domu. Životek mu je bil ves zlomljen. Splazil se je tiho skozi vrata. Od skrbi, žalosti in prečutih nočih utrujena mati ga ni vprašala, kod je hodil. Na krožniku ga je čakala borna večerjica, ki pa se je ni dotaknil. Zaril se je v svoj kot. Pozno ponoči pa, ko ni čul nobenega glasu več, se je zjokal. Nato ga je objel omotičen spanec.

*

Moralo je biti že proti jutru, ko so ga prebudili glasovi. Odprl je oči, ki so ga zaskеле. V sobi je gorela luč. Mati so bili pokonci, čul je njih glasni vzklik:

»O Bog, o Bog, kaj sem storila, da me tako tepeš!«

Te besede so urezale. Sunkovito so mu izbrisale spanec iz možgan in telesa. V prsih je zabolelo.

Tepeš, tepeš! Že zopet! Zakaj vedno le to, in nikdar nič drugega?

Planil je pokonci in se za silo oblekel.

Mati so stali pri postelji. Bolničine roke so ležale negibno na odeji. Oči so se ji širile, iz grla ji je prihajalo čudno grgranje, koža na čelu je postajala papirnata. Živele so le še oči. Iz negibno odprtih ust, ranjenih od vročine, je prihajal hropeč diha, napol mrtev klic: »Mati, mati —!«

Mati so prižgali blagoslovljeno svečo.

Prenehala je bolnica pregibati glavo, iskati z blodnimi pogledi okoli sebe, utihnil je oni komaj slišni, suhi klic na pomoč.

Umrla je.

Mati so zaihteli.

Lojzek pa je s težavo pogoltnil skozi suho grlo svojo bol, tugo in bes.

*

Prišel je dan.

Sestrica je držala med sklenjenimi rokami križec. Njeni deviški prsti so bili iz voska. Na izmučenem obrazu je ležal brezglasen krik, neizkričana velika tožba.

Na koncu postelje je stala mizica, na njej kropilnik med dvema tankima svečama. Prišla je sosedica s tihimi koraki, pomolila in odšla.

Mati, ki so bili pravkar za silo pospravili po sobi, so še mimogrede premaknili pramen las s čela mrliča. Zatem pa so si naglo obrisali oči in usta, obstali sredi sobe in se zamislili. Obraz jim je postal jeklen. Odpeli so si predpasnik, vzeli ruto in naglo odšli.

Lojzek je ostal sam. V sobi je bilo vse tiho. Kdaj pa kdaj se je začul z ulice pridušen udar bežnega koraka. Prihajal je od daleč, prišel je mimo, nato pa se je kmalu izgubil v daljavi. Kakor življenje.

Na trhli omari je trudno šepala stara, onemogla ura. Poleg nje je stala mala slika očeta. Na oknu nekje je brenčala muha. V temnem kotu so se blesteli na steni od stropa do tal trije dolgi, ozki prameni vlage. Kakor na skrivnem in brez glasu izjokane solze. Opazil je Lojzek v tej samoti tudi sliko sestrice. Lepo dekle je bila! Opazil je po naključju tudi, da manjka pri postelji kos noge, in da je tisto mesto podloženo z odrezki deščic. Opazil je končno visoko gori na polici čašo z žličko, s katero so bili mati dajali sestri vode, ki je zanjo ni treba zdaj več. In v tem trenutku se mu je zdelo, da sliši še vedno njen slabotni, grgrajoči glas: »Mati, žeja na --.« Tedaj je bliskoma prišla tista misel, ki je zbadla kot igla:

»Češnjic ni jedla, požrli so jih bili drugi, zdravi —«

V prsih mu je zaviharilo.

Takrat pa je gori v najvišji lini bližnje cerkve tenko zajokal navček.

Nevidna, krempljasta roka je segla Lojzku po samem srcu. Preozka so mu postajala prsa, prenizka ta soba, napolnjena s trpljenjem in pomanjkanjem, dišeča po ubožtvu in svečah. Le težko je pričakal mater, nato pa je planil ven,

stekel po cesti, ne vedoč kam, vedno dalje in dalje, daleč ven v samoto.

Nekje na koncu predmestja se je ustavil. Opazil je bil na nekem gostilniškem vrtu gručo ljudi in je stopil bliže. Prav tesno k ograji. Skupina delavcev je imela shod, spredaj na malem odru je stal njih zaupnik in jim govoril: — »trume so udarile ob trume, zajedle se druga v drugo, pehale se sem in tja, morale se, požigale si domove.

Vrnile so se po štirih letih in pol domov izmозgane, izsesane, in zaman so zdaj vsi napor, da bi se vrnila sreča, ljubezen, zakaj razbita so tudi srca.

Kdo je kriv? Morda jih ni več, vsaj glavnih ne. Kdo je vsaj sokriv? Teh je mnogo, ki hodijo zdaj še okolo med nami — nekaznovani.

A še drugi hodijo med nami. To so tisti razpašenci, ki niso občutili vojne. Kdor pa v teh hudih časih ni trpel pomanjkanja, to je zločinec, bratje, ta je krvoses!«

Saj te besede je bil Lojzek bogve kje že slišal nekoč! Toda razumel jih ni bil takrat.

A zdaj so ga spomnile tiste debele ženske na trgu, ki je bila odnesla češnje. V duhu je videl njen tolsti obraz in ga primerjal z mučeniškim obrazom svoje matere. In tisti grdi, oholi obraz je rasel, rasel, da bi lahko sto materinih obrazov izginilo v njem, naposled pa se je izobličil v velikansko zver — krvosesa. Lojzek je stisnil pesti in zobe, da so mu zaplavale pred očmi bodeče lučke.

V tem trenutku se je spomnil, da ima doma mrliča. Zazeblo ga je, ko je pomislil, da postopa tu okoli, ko vendar ve, da so ure zdaj štete, ko bo s sestro lahko še skupaj, potem pa nikdar več. Kakor zločinec se je odmaknil potihoma od ograje in zdirjal proti domu. Bežal

je in če je spotoma ugledal rejenega človeka, je zasikal polglasno predse: »Krvoses, krvoses!« In rad bi mu pljunil v obraz, izpraskal mu oči —

*

Kmalu po pogrebu sestre so Lojzka izključili iz šole. Zaradi tistega dogodka na trgu. Stal je vedrega, spokojnega obraza pred razrednikom, ki mu je prečital tisti odlok. Kako majhen, kako negoten se mu je zdel mož, ki je izvrševal svojo klaverno dolžnost, ko je nevede, morda celo v nasprotju s svojim prepričanjem, še povečaval nad njim krivico, ki so jo pričeli že drugi.

*

Nekaj dni zatem je prišla pomlad. Solnce, stara dobričina, je sipalo vroče poljube na zemljo dobrim in zlim. Gozd

je šumel in dehtel. Škrjanci so se vrisakaje visoko zavrtali v čisto sinjino neba, pela so polja svojo stobaravno himno, metulji so se kopali v morju opojnih vonjav — na trgu pa je bilo vse polno češenj.

*

Lojzek je bil delavec. Imel je moder jopič, na glavi čepico, pesti v žepih. Izpod jopiča pa je gledal časopis z napisom »Pravica«.

Bil je redkobeseden kot dozorel mož, obraz mu je bil resen in trd, in vendarle obraz otroka.

S težkim korakom je vsak dan odhajal na delo. V sivem mraku jutra, ko so njegovi prejšnji sošolci še spali. Mati pa je gledala za njim in se mu na tihem čudila.

Pri Ivanu Tavčarju na Visokem

Makso Pirnat, Moravče

V začetku septembra 1902. sem se bil vrnil iz Moravške doline v Idrijo, da se polagoma pripravim za novo šolsko leto. Ker so bili pa dnevi tako lepi in jasni in se je imel pouk pričeti šele čez dober teden, se me je takole polotila želja, da bi jo za nekaj dni še kam mahnil. Kar me ustavi na cesti prijatelj Dragotin Lapajne, tedaj župan v Idriji, pa mi pove, da gresta drug dan s podžupanom Jožetom Šepetavcem v Žire, kamor pride doktor Tavčar ribe lovit; povabi me, naj se jim pridružim. Kakor nalašč mi je prišlo to povabilo. Ni mi bilo treba več premišljevati, na katero stran bi jo mahnil iz mesta. In mikalo me je tudi, da se pri tej priliki osebno seznanim s Tavčarjem.

In tako smo prijetnega septembrovega dne peš odrinili doli proti Marofu

in odtod po bližnjici na Idrijsko Razpoto in naprej čez Govejek v Žire. Tam smo se ušatorili v Novi vasi pri Kamenški, kjer so se tedaj kaj radi ustavljali Idrijčani. Tja je imel že do kosila priti tudi Tavčar.

Kamenškova Marjanica nam je napravila preprosto, a okusno kosilo. Postregla nam je tudi s postrvmi iz bistre Račeve. Po obedu sta se nam pridružila še tedanji žirovski župan Pavlinov Tone in nadučitelj Šilec. Razdrli smo nekatero modro, a Šilec, sam rojen Ribničan, nas je zabaval z izvrstnimi zgodbami svojih rojakov Ribničanov.

A Tavčarja ni bilo. Najamemo voziček in konja, Šepetavca posadimo kot voznika na kozla in se odpeljemo skozi Staro vas proti Dobračevi in proti Selu — Tavčarju naproti. Mislili smo si: go-

tovo lovi ribe po Sori, zakasnil se je, ga bomo že kje doli pri vodi dobili. Pri- demo do Fužin, do Trebije, do Podgore; o Tavčarju nobenega sledu. Ko smo bili že enkrat v Podgori, kjer se začenja Po- ljanska dolina, se nismo hoteli obrniti nazaj. In tako smo se skozi Gorenjo vas, Srednjo vas in Poljane končno pripeljali na Tavčarjev dom na Visokem.

Tako po domače nam pride Tavčar nasproti iz hiše. Moja tovariša, ki sta bila ž njim že dalje časa dobro znana, me predstavita. In že smo sedeli na udobnih stolih v hladni senci pred hišo. Tavčar pravi: »Sapramenski ljudje. Včeraj sem ujel lepega sulca, mislil sem ga posušiti, no, sedaj ga pa snejte vi idrijski romarji, z drugim vam ne morem postreči.«

Kmalu prisede k nam tudi doktorje- va gospa. Pa smo se takole neprisiljeno pogovarjali, sedaj resno, sedaj šaljivo. Po drevju so prepevali ptiči, pod hišo je žuborela Poljanščica, z nasprotnega gri- čka se nam je smejala bela cerkev sv. Volnika s svojima stolpoma. Prijazno zgodnje jesensko popoldne je razsipalo mehko svojo lepoto po dolinici. Dišalo je tako prijetno po otavi, ki so jo sprav- ljali po travnikih in bregovih ob Poljan- ščici, ajda je zorela, semintja je sameval po njivah še kak rdeč ajdov cvet.

Dan se je nagibal, ko smo se začeli odpravljati. Pred odhodom prinese gos- pa dolg namizni prt, da se nanj pod- pišemo za spomin. Na prtju se je vrstila nepregledna vrsta imen raznih gostov, ki so se ustavili na Visokem in ki so se kakor mi podpisali, da je potem gospa te podpise izvezla.

Z Visokega se je Šepetavec odpeljal nazaj v Idrijo, midva z Lapajnetom pa sva šla še malo pogledat v Škofjo Loko in v Kranj.

Seveda mi je ostal ta obisk pri Tav- čarjevih na Visokem v preprijetnem spominu. Kdo bi pozabil na hišo, kjer te sprejmejo z veseljem, kjer ti, ko pri- deš, zakličejo: dobrodošel, in kjer te, ko odhajaš, vabijo: pa skoro pridi. Nič po- klonov, nič fraz, nič pretirane prijazno- sti, ki tako odbija in človeka naravnost plaši. Med takimi ljudmi se počutiš do- bro, vse skrbi vržeš proč, odpreta se ti srce in jezik. In tako sladka, nad vse blažilna ti je zavest: tu si pri dobrih lju- deh, ki ti le dobro žele. Še nekaj takih hiš sem našel na dosedanem svojem ro- manju kakor je bila Tavčarjeva na Vi- sokem. In v dnevih bridkosti, ki niso pač tu na svetu prihranjeni nikomur, mi je spomin na te stare poštene hiše in na te dobrosrčne ljudi edina tolažba in uteha...

Drugič sem se oglasil na Visokem v septembru 1904. Deževno vreme je bilo in s Tavčarjem sva hodila po mostu, ki vodi z Visokega čez Soro do okrajne ce- ste in ima kakor večina tamkajšnjih mo- stov streho, in se pogovarjala o pisatelju Kersniku in o pisatelju Deteli. Tavčar je sam napeljal govorico na ta dva mo- ža, ker je vedel, da sta moja ožja ro- jaka. S posebnim veseljem mi je razka- zoval mlade smreke, ki jih je sam za- sadil onkraj mostu v bregu, med tem je prišla pošta in Tavčar je dejal: »Ne veste, to je zame tukaj velik dogodek vsak dan, kadar nam prineso pisma in časopise...«

Tretjič sem se ustavil na Visokem januarja 1917., ko sem jo peš udaril iz Kranja v Idrijo in nesel doli ljubim svo- jim znancem, ki so tedaj trpeli veliko pomanjkanje, nekaj živeža. Tavčar je bil takrat v Ljubljani, doma je živela gospa sama s staro teto. Malo smo po- kramljali, potem pa mi je dala gospa

voz, ki me je potegnil tja do Podgore, kar mi je jako okrajšalo pot do Idrije.

Pred Vsemi svetimi leta 1920. sem se z malo družbo peljal skozi Poljansko dolino v Žire na poroko svojega sorodnika. Pihal je jug, po zraku se je lovilo rumeno listje, po njivah so spravljali repo in korenje, ozimina je že dobro silila na dan. Izza megle je včasih pogledalo solnce, medli so bili njegovi žarki, a bili so vendarle solnčni žarki, ki jih je človek vedno in povsod vesel.

Peljemo se mimo Visokega. Na travniku ob Sori opazim Tavčarja in gospo. Počasi sta se ondi sprehajala. Vedel sem, da Tavčar boleha. Iz daljave sem opazil, da mu je korak, včasih tako krepak, odločen in zastaven, postal utrujen. Ni čuda. Zaril se je bil v to krepko telo črv bolezní, ki se ni dal pregnati, ki je ril tako dolgo, da je izpil Tavčarju vso telesno moč, izpil ves sok življenja.

Takrat sem videl Tavčarja zadnjič, videl na travniku pod tistim tihim gozdičem, kjer sedaj počiva in vrača rodni zemlji, kar je bil telesnega prejel od nje.

Ni ga več Tavčarja med Poljanci. Pogreša ga bistra Sora in njene postrvi, za njim žalujeta zelena Zala in široki Žirovski vrh. Njegov stol pod orehom pred hišo njegovo na Visokem je prazen. In vendar je Tavčar še med Poljanci in povsod, kjer govore sladko našo govorico. Saj nam je zapustil tako lepo dediščino, zapustil dehteč, mogočen šopek duševnega cvetja, ki ga je gojil v svojem osrčju in ga leto za letom razsiral med rojake svoje — to nebeško cvetje, te nesmrtné povesti svoje, s katerimi se bomo naslajali, dokler nas bo kaj rojakov njegovih, in s častjo in spoštovanjem izgovarjali ime velikega pisatelja in velikega moža in človeka — ime Ivana Tavčarja.

Rojstna hiša Franje Koširjeve v Tacnu pod Šmarno goro

1831—1931.

Že pred imenom samim bi se moral vsak Slovenec odkriti, delo njegovo bi pa moral vsak poznati. Sin teptanega, po svobodi koprnečega naroda, on sam teptanec, je proniknil v dušo svojo in du-

no močje dvignil nad to dobo in svojo navdušenost vлил v kip resnice, v kip zdravega gledanja v življenje, v prelivanje in prerivanje duhovnih sokov slovenskega naroda tedanje dobe. Zato pa

Svetislav Peruzzi: Fran Levstik, plaketa

šo naroda, da nam je danes ogledalo, da nam je danes glasnik in propovednik nezakrinkane resnice, nenašemljene besede, duh, ki raste nad povprečnostjo in nad sedanjostjo, ki ga je sama bodočnost.

Levstikovo življenje je bilo borba za luč in kruh, iskanje in krvavljenje; Levstik je rasel v dobi bahave prazne navdušenosti, sam se je pa s svojo last-

je bil osamljen in ni bil deležen blaženosti ljubezni. Če so poveličevali njegovo delo, so ga poveličevali iz bojazni, ne pa iz ljubezni ali iz spoznanja in če so se njemu, osebi bližali, se niso bližali iz ljubezni, ampak iz strahu; kajti Levstik ni poznal kompromisa ne v življenju, ne v občevanju, ne v svojem delu: samemu sebi neizprosen, neizprosen je bil tudi drugim.

Lansko leto smo praznovali stoletnico njegovega rojstva. Praznovali smo jo na različne načine, zdi se mi pa, da smo na vseh teh proslavah pozabili, da ni do-

ne kaže zamo na narodnih, bučnih veseljih.

Najlepše bomo proslavili Levstikovo stoletnico, če bomo hodili Levstiko-

Franja Koširjeva (16 letna)

volj če Levstika slavimo, če se klanjamo njegovemu spomeniku v Laščah, ampak da moramo Levstika poznati, to je, pronikniti v Levstikovo delo, z njim vzljubiti resnico, moštost in delavnost, ljubezen do naroda, ki naj ne bo samo na jeziku, ljubezen do jezika, ki naj se

va pota — saj niso zgrajena samo za danes, za jutri, za večnost so nam dana, kajti ustvaril jih je umetnik — videc, umetnik — iskalec, umetnik — zakonodavec.

Prešern, Levstik, Cankar, te tri zvezde slovenskega slovstva: kako različno

življenje so sicer živali, pa kako čudežno so se strnili v svojem stremljenju, v svojem delu in končno v svoji veličini. Ljubezen: vsa Prešernova pesem je odjek neutešene ljubezni, krik po lepoti

čil kot je Francko ovekovečil Levstik, ali kot Julijo Prešern; morda je bila njegova Lepa Vida tisto bitje, ki je bilo snov njegovega hrepenenja, alfa in omega njegovega dela, dokler ni v resigna-

I. Tomc: Oltarna slika v Sežani. (Angel z mitro je Franja Keširjeva)

in po utelešenju lepote in Prešernova pesem zamre v neuslišnanost in Prešeren se kot heroj ljubezni pogrezne v naročje smrti. I Levstikova pesem je pesem neutešene ljubezni, čeprav nam je ideal Keširjeve Francke bližji, bolj realen, bi skoro rekel, kot pa je ideal Primičeve Julije. Lahko rečemo pa tudi o Ivanu Cankarju, da je bil mučenik v ljubezni; morda ni našel ideala, ki bi ga ovekove-

ciji posvetil svoje življenje in delo v trojico: mati, domovina, Bog. Vsi trije so umrli samci, izmučeni od nehvaležnosti in zaničevanja, ker jih doba ni razumela. Ni znala v njih razlikovati človeka in umetnika; kajti le prerado se zgodi, da gleda vsakdanji človek umetnika le kot človeka in zato ne more zajeti njegove umetnine, niti se ji približati. Prešernu se je čas kolikor toliko oddolžil.

le slabo Levstiku, še slabše, ker nam je njegovo zrušeno telo preblizu, Ivanu Cankarju.

Danes, ko praznujemo jubileje dan za dnem in jubileje ljudi enodnevnikov, se mi ne zdi čudno, da je tudi jubilej Levstikov tako zamolklo odjeknil v naših srcih in da nismo spoznali, da je bilo vse njegovo delo borba proti laži, kaži

pot k resnici in k zdravem gledanju svoje narodne bitnosti, slovenstva, jugoslovanstva in slovanstva. Pojmujmo vse to kot je pojmoval Prešeren, kot je pojmoval Levstik in kot je pojmoval Ivan Cankar. In storili bomo več kot kričavi jubileji z godbami, pojedinami in himnami.

Aškerc kot urednik Ljubljanskega Zvona

Jan Plestenjak

(Ob 20 letnici njegove smrti)

V uredništvo Lj. Zvona je Aškerc vstopil l. 1899. s sourednikom Antonom Mikušem. Letnik 1898. je pa urejeval še Viktor Bežek. Že naslednje leto, to je 1900. pa je kot urednik Lj. Zvona podpisal samo Anton Aškerc in je kot tak urejeval še letnik 1901. in 1902. V letniku 1899. v zadnji številki je že sam vabil na naročilo in v l. 1900 razvil obširen program, v katerem želi, da bi Zvon prišel na »višino prave moderne revije slovenske!«

Aškerc, večni popotnik, večč ruskega jezika, široko razgledan slovanski duh, je skušal tudi kot urednik dvigniti Lj. Zvon iz ozkih slovenskih meja in ker je imel razpletena znanja križem sveta, se mu je že prvo leto urednikovanja posrečilo, da je privabil v Zvon delavce velikega slovanskega naroda — Poljake. Kako vneto pa je vzdrževal stike in iskal delavcev, bo pa razvidno iz sledečih pisem, ki jih je po številu 14, in ki jih je pisal prof. Romanu Zawilinskemu,¹ ravnatelju realne gimn. v Krakovu.

¹ Lj. Zvon 1899, str. 469 omenja pod črto, da se je Zawilinski mudil v Ljubljani l. 1898. Tedaj se je najbrž seznanil z Ant. Aškercem in na njegovo pobudo najbrž napisal za Zvon l. 1899 članek k biografiji Kortyka.

Iz vseh pisem zveni resnično prijateljstvo obeh mož, poleg tega pa tudi vnema, ki jo je Aškerc kazal kot urednik.

Sadove Aškerčevega občevanja z Zawilinskimi nosijo vsi letniki Lj. Zvona od 1899. do 1902. Običaj je bil prej, da so domači pisatelji, največkrat pa uredniki o slovanskih pokretih, o slovanskih velikih možeh pisali na zadnjih straneh, in sicer v kratkih sestavah in v drobnih črkah. Aškercu pa se je posrečilo, da je vse to dognal do znanstvene raziskovanja in sicer ne po domačih pisateljih in učenjakihi, pač pa po poznavalcih in pripadnikih tiste literature, o kateri se je že razpravljalo.

Kako pa je Aškerc to znal, naj pričajo pisma, ki so zanimiva tudi za poznavanje Aškerca samega.

Lj. 29. XII. 1898.

Čislani gospod profesor!

Oprostite, da se Vam še le danes oglašam! O božičnih praznikih sem bil zadržan. Pred vsem: srčna Vam hvala za lepe poljske knjige, ki ste mi jih poslali v dar.

Zdaj se bom pač moral začeti učiti poljskega jezika, saj imam Vašo gramatiko.

Lepa je antologija novejših poetov poljskih. V priliki prevedem kaj iz nje.

Ker moje lirske in epske že imate in ker ste želeli samo balade in romance, pošiljam Vam torej samo toto prvo knjižico v spomin. Nekaj tiskovnih hib sem tu in tam popravil. Zaradi Zvona in Naroda bom govoril v administraciji, da Vam lista dopošljejo v oceno.

Gospodje, ki ste jih pozdravili Vi, vračajo Vam svoje pozdrave.

Fotografije svoje Vam pa ne morem še poslati, ker je — nimam. Ne dam se rad fotografirati... pa, kadar me premaga »skušnjava« in bom imel kako sliko svojo, dobite jo...

Medtem se Vam pa prav lepo zahvaljujem za Vaš portret, ki mi ostane vsegdar jeden zmed najdražjih moje zbirke.

Upam, da ste se v Zagrebu dobro imeli. Saj Hrvati so v Zagrebu veliko gostoljubnejši in prijaznejši nego mi Slovenci. —

Kaj pa je z Vašim projektom glede tistega časopisa v raznih slovanskih narečjih?

Gangl priredi prihodnje leto I. slovensko umetniško razstavo v Ljubljani. V »Narodu« je že izdal poziv svojim kolegom.

Kadar mi dopisujete, prosim, pišite mi po poljsko, jaz Vam pa bom dopisoval v slovenščini. Glavna stvar je, da se razumemo med seboj. In to je prav lahko mogoče, če se količkaj spoznamo in se trudimo studirati bratovske dijalekte. Ljubimo se! Srečno novo leto Vam želi s posebnim spoštovanjem in z bratovskim pozdravom

A. Aškerc.

Ljubljana, 10. X. 1899.

Čislani g. prof. dragi prijatelj!

Prejel sem Vaše pismo in karto Vašo.

Kar se tiče žurnalističnega shoda v Krakovu, sem bil povprašal, če pojde kdo, no reklo se mi je, da ne pojde nihče. Zakaj ni bil šel nihče, — ne vem. Častno to gotovo ni za nas.

Glede zamenjavanja »Naroda« z »Reformo« sem tudi govoril z merodajnimi osebami. Odgovorili so mi, da je že vse v redu in da se »Slov. Narod« že pošilja v Krakov k Reformi.

Jaz životarim po starem. Kadar se mi kaj ljubi, tudi kaj pišem.

Letos v jeseni sem bil v Rimu, v Neapolju, v Pompejih na Cipriji in v Florenciji.

Kaj sem videl lepega, zanimivega! Kako energično ljudstvo so bili ti Rimljani. Kaki umetniki so bili Grki. Brže! In vsa Italija je samo velik umetniški muzej, živa šola za vsakega izobraženca. Škoda samo, da nisem potoval že v mladih letih v Italijo. No, tudi sedaj vpliva ta izlet jako ugodno na mojo dušo.

Mi živimo v jako kritičnih časih. Če se Slovani sedaj ne oklenemo drug drugega, zgubljeni smo. V najhujšem položaju nahajamo se mi mali, prezirani Slovenci. Naša »žlahta« je na Dunaju že veliko napak napravila. Mi se zanašamo le na Vašo ljudsko stranko; da ne bo paktirala z našimi nasprotniki, ampak držala zmerom s Čehi in z ostalimi Jugoslavlani...

O Vi Poljaki ste gospodje! Imate dve univerzi, mi pa niti ene slovenske srednje šole! Popolni berači! — Poročajte nam kaj za »Zvon« o poljski literaturi.

Bog Vas živi! S spoštovanjem in s pozdravom bivam Vaš udani

(Aškerc).

Ljubljana, dne 11. IV. 1900.

Čislani gospod profesor in prijatelj!

Sienkiewiezevo št. »Tygonika« sem prejel, a oprostite, da je nisem še omenil v Zvonu. Prvič ravno ni bilo prostora za to in drugič bi to našim čitateljem malo pomagalo samo omenjati Vašega velikega Sienkiewicza, ne da bi se obenem podala temeljita studija o njem. Moj program, ki ste ga čitali v januarski številki je, da se podajo našim ljudem poučni essayi o slovanskih književnikih. Jaz bi Vam bil jako hvaležen, če bi Vi naprosili v mojem imenu kakega krakovskega poljskega pisatelja, ki bi mi napisal studijo o Sienkiewiczu, ki ga tudi mi precej dobro poznamo. Studija naj bi ne bila predolga — za jeden članek. In drugič Vas prosim, da mi preskrbite članek — essay — o najnovejši poljski književnosti sploh. Mi Slovenci in Poljaki se tako malo poznamo! Ali ni to žalostno? Seveda bi mi bilo ljubše, ko bi ga dali že

tam v Krakovu prevesti na naše narečje, no, če ga pošljete čitljivo — »leserlich!« pisan članek v poljščini, ga dam tudi jaz prevesti. Jaz seveda ne poznam, žalibog, Vaših literarnih pisateljev, da bi se mogel sam obrniti s prošnjo do njih, pa zato mi morate storiti Vi to bratovsko ljubav! Morebiti mi spišete sami kaj takega, kar si želim? Prosim lepo! Danes Vam pošiljam tri dramatične poskuse v eni knjigi. Izmajlov se vrši pri Vas na Poljskem. Igra ni pisana z našega stališča, in zatorej ne smete biti hudi, če na pr. Vanda ni ravno značajna Poljakinja. Drama je socialna in občečloveška. Ali lepa je Vanda, jako lepa ženska! Ako bi moje poskuse hoteli igrati v Vašem teatru, bi me veselilo! Bog Vas živi! Veselo veliko noč!

Vaš slovanski brat

Aškerc.

Ljubljana, 14. V. 1900.

Čislani prijatelji!

Vam in gospodu prof. Mazanowskemu se prav lepo zahvaljujem za članek o poljskih novelistih. Križ pa je, velik križ s prevoditelji. Dosedaj ga še nisem našel pisatelja, ki bi mi mogel prevesti Vaš poljski članek. Pri nas je malo ljudi, ki bi se pečali s poljskim jezikom. No, najdem ga že prevoditelja, če ne v Ljubljani, pa kje drugje.

Administrator Lj. Zvona mi je danes rekel, da Vam pošlje te dni 20 gld. (= 40 kron) za članek, katere blagovolite izročiti gospodu Mazanowskemu. Zvon plačuje tiskano stran po 1 gld. Vam se bo to malo zdelo, ko ste veliki in bogati; mi smo pa mali. Natanko še ne vemo, koliko tiskanih strani bo dal rokopis. Ako bode več, kot 20 strani, Vam še pošlje tiskarna. Pleteršnikov slov. nem. slovar dobite kot literat in posrednik med Poljaki in Slovenci po znižani ceni za 8 gld. oba dela; tako so mi rekli. Morebiti bi si ga naročila Vaša gimnazija ali tudi univerza? Saj bi ga včasih potrebovali Vaši učenjaki. I del (A—O) šteje 883 II del (P—Ž) pa 978—IX. strani. Zaradi slovarja se blagovolite obrniti na g. Evgena Laha, tajnika (sekretarja) »Slov. Maticce«.

Ako bi se kateri izmed mojih dramatičnih poskusov hotel inscenirati v Vašem gledališču, bi me veselilo. Žalostno je, da smo si mi Slovenci in Poljaki tako tuji. Jaz hočem v »Zvonu« naše rojake seznaniti z essayi o Vaši literaturi. Sicer pa kakor veste, mi v prevodih precej dobro poznamo nekatere Vaše noveliste, posebno Sienkiewicza. Za Sienkiewiczov essay bi bilo nekoliko pozno, čakati do jeseni. Posnamem pa po Črnega članku v »Slov. Prehledu«. Seveda bi imel najrajši, če bi mi kak Poljak, torej prof. Mazanowski napisal essay o Sienkiewiczzu, pa vedeti bi moral, kdaj bi ga mogel dobiti in koliko bi zahteval on zanj. Ljubše bi mi bilo tudi, če bi ga pisal v nemškem jeziku. (Sramota za nas.) Prosim, kdo je Bazikiewicz-Lewicki, ki razpošilja neke listke za Sienkiewiczov jubilej!?

Z najl. pozdr.

A. Aškerc.

Opomba: Članek: Ant. Mazanowski: Najmlajši poljski novelisti je izšel v Lj. Zvonu 1900 v dveh številkah in sicer na str. 564—571 in 611—628. Članek pa je prevlel M. P. (Podravski).

Ljubljana, 10. VI. 1900.

Velecenjeni prijatelj!

Ravno sem pisal notico o jubileju Vašega jagelonjskega vseučilišča za Zvon, ko dobim Vašo razglednico. Vašo univerzo sem videl l. 1889. Častitam Vam na lepi velepomembni slavnosti!

O Vi srečni Poljaki!

Za članek g. profesorja Mazanowskega sem že našel prevoditelja.

Prosim, recite mu, naj mi spiše čimprej tudi kratek essay o Sienkiewiczzu. Ta spis je lahko za polovico krajši (um die Hälfte kürzer) nego njegov spis o poljski književnosti. In če ne utegne (= Zeit haben) je spis lahko še krajši (noch kürzer), samo da bo jedrnat (bündig) in aktualen.

Glavna stvar je, da dobim spis o Sienkiewiczzu od Poljaka; to je važno za Zvon in bo našim čitateljem imponiralo!

Kratko pa dobro!

Prosim Vas, g. profesor, uslišite mi prošnjo in posredujte (vermitteln) zame pri g. Mazanowskem.

Bodite tako ljubeznivi in odgovorite mi na mojo prošnjo. Priporočam se Vam z odličnim spoštovanjem in z lepim pozdravom udani

A. Aškerc.

P. S. Poklon gospodu Mazanowskemu. Ali prevaja kdo mojega »Izmajlova«?

A.

Ljubljana, dne 17. VI. 1900.

Velečislani gospod profesor in prijatelj!

Prejel sem danes lepo črtico o Henriku Sienkiewiczu, za katero se Vam in g. Steinu, ki jo je spisal srčno zahvaljujem! Essay o poljski književnosti (prof. Mazanowskega) se že prevaja (v Trstu); upam, da bom mogel objaviti I. del v avgustovi številki »Zvonovi«. »H. Sienkiewicz« bi prišel potem septembra na vrsto. Naši čitatelji pa bodo zelo veseli in prijetno iznenadeni, ko bodo čitali spis, ki ga je spisal v izvirniku za Zvon Poljak.

Jaz se nikakor ne kapriciram, da bi morali kako mojo dramatično reč prevesti ali celo uprizoriti v Krakovu. Vprašal sem Vas zadnjič glede »Izmajlova« le zato, ker ste sami o tem pisali, da morebiti prevedete kaj česa. Moji dramatični spisi so samo prvi poskusi v tem žanru in jim ne pripisujem nikake velike literarne vrednosti. Največ pozeeije v »Tujki«, največ satire v »Redu sv. Jurija«. Veliko več vredne so moje poezije (I. II. III. del) ... Prosim Vas, gospod, povejte o priliki g. prof. Steinu, da dobi honorar, čimprej mogoče; ako ne poprej, pa gotovo potem, ko izide njegov essay tiskan v Zvonu. Dotično številko Zvonovo mu dopošljemo, da bo videl, kako lice ima njegov spis v našem narečju.

Še nekrat se Vam prav lepo zahvaljujem, da ste ustregli moji prošnji, pozdravljam Vas bratovsko ter ostajem z vsem spoštovanjem

Vaš udani

A. Aškerc.

Opomba: Spis o Henriku Sienkoviczu, ki ga je napisal Ignacij Mieczysław Stein, prof. v Wadowicah na Poljskem, je bil priobčen v Lj. Zvonu 1900. na str. 495—504.

Prav v tem letniku pa je izšel tudi članek Pismo E. Korytku F. L. Čelokowskemu, ki ga je za Lj. Zvon napisal V. A. Francev,

vseuč. prof. v Varšavi. Ta članek je Aškerc omenil že začetkom leta, ko je prevzel uredništvo.

Ljubljana, 6. IX. 1900.

Velecenjeni gospod profesor, čislani prijatelj!

Kratko prošnjo imam danes. Prosim, pošljite mi nekaj statističnih podatkov o Vaših poljskih bibliotekah.

1. Koliko zvezkov (knjig, brošur, rokopisov, časnikov) šteje vaša jagjelionjska biblioteka (na vseučilišču)?

2. Ali je v Krakovu še kaka druga znamenita, bogata biblioteka?

3. Ali je v Krakovu kaka takozvana javna ljudska biblioteka, kakršne se nahajajo v Ameriki, na Angleškem, v Nemčiji, na Dunaju?

4. Sploh podatkov bi prosil tudi glede Lwowa, Warszawe, Černovic ... sploh glede drugih večjih poljskih mest.

Prosim čisto suhih statističnih dat. Članek sestavljam o bibliotekah sam. Posebno me zanimajo ljudske knjižnice ... Steinov članek o Sienkiewiczu je izšel (v avgustovi št. »Zvona«), Mazanowskega članek »Najmlajši poljski novelisti« (I. del) je natisnjen v tej, septemberski, II. del izide v oktoberški št. Oba članka jako ugajata našim čitateljem. Gospodoma: Steinu in Mazanowskemu sem naročil doposlati dotična Zvona. Hvala Vam za enkrat za Vaš trud.

Ali se je naš pesnik Prešern kdaj prevajal na poljski jezik? Kdo ga je prevajal? Kaj je prevedenega in kje, v katerih časopisih? Jako, jako bi Vam bil hvaležen, ko bi mi mogli kaj povedati o poljskih prevodih Prešernovih poezij! Kakor vidite iz priloženega prospekta, potreboval bi tak članek za 12 št. Ljubljanskega Zvona. Ako ne utegneta Sami napisati takoj članka, prosim, da bi mi ga preskrbeli kje pri kakem drugem pisatelju poljskem. V vaši univerzitetni biblioteki gotovo vedo, če je bilo sploh kdaj kaj prevedenega iz Prešerna na Poljski jezik. Oprostite, da Vas tolikrat nadlegujem! A kaj hočem? Vi ste naš slovenski konzul v poljskem Krakovu. Upam torej, da uslišite današnjo mojo prošnjo, ter ostajem z vsem spoštovanjem in najlepšim pozdravom

Vaš udani prijatelj

A. Aškerc.

Opomba: Podatke o ljudskih knjižnicah je Aškerc iskal za svoj članek, ki ga je tudi priobčil l. 1901. na str. 637—642. A. Aškerc: Ljudske knjižnice, in kjer omenja, da mu je podatke za Poljsko poslal Zawilinski. Glede Prešerna v Poljščini pa je napisal dr. K. Štrekelj drobno notico na str. 507. Lj. Zvon 1901.

Uredništvo »Ljubljanskega Zvona«

Ljubljana, dne 20. X. 1900.

Čislani gospod profesor in prijatelj!

Hvala Vam lepa za podatke o ljudskih knjižnicah etc poljskih! Pošiljam Vam prav rad na Vašo željo to-le v hrvatskem jeziku pisano temeljito monografijo o Prešernu. Poleg Levčeve (prof. Levec) razprave v (dunajskem) »Zvonu« (ki pa je razprodan) je ni boljše študije o Prešernu nego je tota, ki jo je spisal Slovenec dr. Celestin. Celestin je bil, kakor Vam utegne biti znano, nekaj let profesor na Ruskem. Potem je prišel v Zagreb za gimnazijskega profesorja in docenta ruske literature na zagrebški univerzi. Bil je nenavadno izobražen mož in fin estetiški kritik (čeprav je bil včasih malko preabstrakten in predoktrinaren). Glaserjevo zgodovino slovenskega slovstva, kjer je seveda tudi životopis Prešernov in kratka ocena njegovih poezij, imate pa tako sami, ker ste naročeni na Matico Slovensko. Poezije Prešernove imate? Podoba Prešernova v Celestinovi brošuri je jako slaba! Kadar dobim kako boljšo podobo, Vam jo gotovo pošljem. Clicheja (?) nimam. Prešernova jubilejna številka Zvonova (decemberska) bo-de lepa, ako se mi vse posreči, kar name-ravam. Številka bo-de ilustrirana. Gradiva bo-de tudi precej zanimivega izpod peres dobrih pisateljev... Za poljsko literaturo bi rad imel stalnega referenta, ki bi mi poročal o najvažnejših publikacijah. Ad interim pa bi rad, da mi kak poljski literat napiše essay o najnovejši poljski poeziji. Prosim, svetujte mi, čislani prijatelj, koga naj naprosim: gospoda Mazanowskega ali g. Steina? Ali koga drugega? Ako mi pa Vi sami koga naprosite tam v Krakovu, Vam bodem iz srca hvaležen. Rad bi pa to izvedel vsaj do srede novembra, da bi mogel potem »program« za novo leto na-

znaniti čitateljem, kaj vse pride na vrsto l. 1901.

Članki gospodov: Mazanowskega in Steina so tukaj vzbujali pozornost, ker so bili originalni poljski članki in pisani temeljito. Zato bi rad imel za bodoče leto študijo o poljskih poetih, ki jih imate toliko in tako izvrstnih! Napel bom vse moči, da bode tiskarna poljskim pisateljem boljše honorirala spise nego letos.

Saj mi boste storili to uslugo in mi poskali pisatelja, ki mi napiše do srede novembra essay o najnovejših Vaših pesnikih in pesnikinjah — kajne da?

Zahvaljujem se Vam iskreno za Vaše letošnje bratovske usluge ter prosim, da ostanete še zanaprej naš »slovenski konzul« v Krakovu! Z vsem spoštovanjem in z najlepšim pozdravom

Vaš udani

Ant. Aškerc.

P. S. Rad Vam izkažem vsako uslugo, ki bi je Sami potrebovali in slovenicis.

P. S. Pernhardt, čigar razglednice Vam prilagam, je bil Slovenec (začetkom tega stoletja).

Opomba: Mazanowski je v resnici napisal članek o moderni poljski liriki. Izšel je v Lj. Zvonu 1901, str. 403—409 in str. 453 do 458.

Ljubljana, 5. XI. 1900.

Veleccenjeni gospod profesor in prijatelj!

Prešernova slika, ki ste jo dali odtisniti na razglednici je še precej dobra; lahko jo objavite. To podobo je slikal na olju neki Kurz von Goldenstein, a Krapellur (?) jo je samo reproduciral na Bambergovi izdaji Prešernovih poezij. Tudi Zvon prinese Prešernovo podobo po Goldsteinovi sliki. Srčna Vam hvala, da ste pridobili gospoda prof. Mazanowskega, da mi napiše essay o najnovejših poljskih poetih. To bo zopet nekaj zanimivega za naš list: originalen poljski članek!

Prilagam zahvalo gospodu prof. Mazanowskemu, ki mu jo blagovolite v priliki izročiti.

Zdaj imam veliko posla z decemberskoj številkoj, ki bo-de lepa.

Klanjam se Vam in Vas srčno pozdravljam

Vaš udani Aškerc.

P. S. Priloženi sliki sta narejeni po marmornatem kipu (portretu), ki ga je izklesal naš najboljši kipar Alojzij Gangl. Eno sliko dajte g. M-skemu.

Uredništvo Ljubljanskega Zvona

Ljubljana, dne 18. XII. 1900.

Velecenjeni gospod profesor, čislani prijatelj!

Kraj in Novo Reformo sem ravnokar prejel, hvala Vam lepa.

Čital sem Vaše članke in se Vam zahvaljujem za veliko prijaznost, da obračate pozornost svojih rojakov na nas skromne Slovence. Z albumom sem imel precej skrbi in dela. Moral sem veliko *prosi*ti, predno so mi dovolili v tiskarni, kar sem zahteval. Ko bi bilo šlo vse po moji volji, bil bi album še lepši, a, žal, rekli so mi da budžet ne dopušča večjih izdatkov. Hotel sem še več pol, hotel sem tudi *muzikalno pr*logo, faksimile kake Prešernove pesmi — toda ni šlo! Tudi več ilustracij mi niso dovolili.

Ker leto doteka svojemu koncu in kmalu pade v morje večnosti, se Vam ob tej priliki še enkrat zahvaljujem, da ste svojo slovensko konzulatsko službo opravljali s tako ljubeznijo do naše literature.

Prosim Vas, da ostanete še v bodočem letu naš konzul na Poljskem! Prof. Mazanowski mi je poslal lepo studijo o moderni poljski literaturi, ki se že prevaja na slovensščino. Članek izide čimprej mogoče — bržčas februarja. Gospod Mazanowski naj oprosti, da se mu honorar še ni poslal! V tiskarni so se zaradi albuma zakesnili in imajo čez glavo skrbi, da ne morejo vsem sotrudnikom takoj poslati honorarjev. Administracija prosi gospoda Mazanowskega, naj potrpi do novega leta. Po praznikih se vse uredi, kar je potrebno. Želim Vam vsele božične praznike in srečno novo leto, Vam in narodu Vašemu! Quod felix, bimum faustumque sit! Z najlepšim pozdravom

Vaš Aškerc.

Gospodu Mazanowskemu lepe pozdrave!

Uredništvo Ljubljanskega Zvona.

Ljubljana 11. II. 1901.

Čislani gospod profesor in prijatelj!

Vaše prijazno pismo sem prejel. Ne čudim se, da so tukajšnji klerikalni fanatiki intrigovali v Krakovu zoper Zvon in zoper mene, da bi gospoda Mazanowskega odvrnili od Zvona. Ta svojat drugega ne zna kot spletkariti. Jezi jih pač, da ima Zvon odlične sotrudnike med vsem Slovani. Sama zavist! Pa tudi vidva z g. Mazanowskim se menda nista preveč čudila.

Hvala lepa, da ste prevedli moji igri na poljščino. Sedaj Vam nimam kaj poslati, ker ničesar izgotovljenega nimam. Ako jednodejank nečje predstavljati v Krakovu, morebiti bi jih pa hoteli v Lvovu ali v kakem drugem poljskem gledišču. Morebiti bi Vaše prevode sprejel kak poljski žurnal. Kar mi pišete o Varšavskih »Slovanih« je res žalostno. Če imajo tam takšne abderitske nazore o duševni vzajemnosti, potem so pač zaostali za 100 let! Mieczkiewicz, Sienkiewicz, Slovacki, Prus, Konopnicka, Tetmajer, Rydel, Matejko... itd. in infinitum so Vaši in naši. Puškin, Lermontov, Tolstoj, Turgenjev niso samo Rusi, ampak *slovanski* pisatelji sploh. Zato smejo tudi naši pisatelji in pesniki biti *Vaši*. Čudno, da tega v Varšavi nekateri ne razumejo... Vaš »Poradnyk Językowej« omeni kak tukajšnji filolog (dr. Ilešič) v eni prihodnjih števil. Na platnicah sem že potrdil prejem. Ravno danes sem govoril z dr. Tominšekom (filolog), da naj bi tudi naši profesorji posnemali Vaš zgled in izdajali nekaj takega kar je Vaš »P. J.« Pokazal sem mu Vaš mesečnik, ki se mu je zelo dopadel. V nekaterih časopisih sem čital da je dr. Lecijejevski izdal monografijo o Prešernu. Zvon njegove knjige ni dobil, kar mi je jako žal. Jaz niti ne vem, kje biva dr. L. Ali bi bili Vi, g. profesor tako prijazni, da bi mu pisali karto in mu rekli, da bo Zvon jako rad naznanil njegovo knjigo, ko bi jo prejel od avtorja... Bog Vas poživi! Z vsem spoštovanjem in z lepim pozdravom

Vaš Aškerc.

P. S. Tukajšnji Vaši znanci Vas pozdravljajo.

Velečislani prijatelj!

Hvala Vam za Czar in Novo Reformo! Čital sem z zanimanjem. Danes pa imam do Vas jako nujno prošnjo! Na neki novi mestni šoli hoče naš župan dati napisati zunaj na fasadi imena slavnih slovanskih pedagogov. Prosil bi Vas, da bi mi imenovali najslavnejšega poljskega pedagoga, čigar ime pride poleg Komenskega etc. tudi na pročelje tukajšnje slovenske šole.¹ Prosim čimprej mogoče! Z vsem spoštovanjem in najlepšim pozdravom

Aškerc.

Lj. 31. V. 1901.

Velečislani prijatelj!

Hvala Vam lepa za Vaše obvestilo o poljskem pedagogu. Sedaj pa bi rad vedel še ime največjega ruskega pedagoga. Jaz sem predlagal, da se na to mesto postavi Tolstoj, ki je res velik »pedagog« v idealnem smislu. Ali veste Vi, g. profesor, morebiti za kakega ruskega slavnega pedagoga-strokovnjaka? Tam v Krakovu pač lahko zveste tudi to in se Vam tudi za to poročilo že vnaprej zahvaljujem. Najlepši pozdrav!

A. Aškerc.

Lj. 6. VI. 1901.

Uredništvo Ljubljanskega Zvona

Ljubljana, dne 21. VI. 1901.

Čislani profesor, dragi prijatelj!

Hvala lepa za pedagoge! Mi bi radi imeli za prihodnjo sezono v jeseni kako dobro veseloigro poljsko. Prosim, bodite tako dobri, pa mi pošljite kake tri najboljše kratke poljske drame novjših poljskih pisateljev.² Drame bi seveda morale

¹ Tu misli šentjakobsko šolo v Ljubljani. Izmed Rusov nosi ime Tolstega.

biti takšne, ki bi zanimale naše slov. občinstvo, torej ne bi smele biti specifično poljske ampak bolj občečloveške. Jedna naj bi bila resna igra, tragedija ali drama, dve pa najboljši veseli igri z enim aktom ali več akti. Knjige mi blagovolite poslati ali po poštнем povzetju ali pa franco. Jaz Vam potem pošljem denar zanje. Pri tem mi blagovolite povedati kam, na koga bi se moralo naše gledališče obrniti zaradi koncesije za uprizoritev (inscenacijo)?

Ljubši so nam krajše igre, 4., tri-aktne, dvo in 1 aktne drame bi dal takoj prevesti, ker potrebujemo za reportoar. Znano pa nam je, da imate v Vaši književnosti izvrstnih dramatikov (grof Feredro? v pismu nečitljivo!) ind. Priporoča se Vam z vsem spoštovanjem in z lepim pozdravom vdani

A. Aškerc.

V letniku 1902 Lj. Zvona, ko je bil Aškerc zadnje leto urednik, nahajamo še en poljski spis, ki je bil poslan Zvonu na Aškerčevo pobudo. In to: Iz zgodovine narodne poljske dramatike: Jan Fr. Magiera. Prevedel P. M. Podravski. Glej Lj. Zvon 1902, str. 635—638; v naslednjih letnikih pa je o Poljakihi poročal večina dr. Fr. Ilešič, nič več pa kdo od Poljakov samih.

Čeprav nosi ta spis naslov: Aškerc kot urednik Lj. Zvona, pa še ni rečeno, da sem hotel Aškerca kot urednika prikazati v celoti. Ne, samo v drobci, v pismih, da ga spoznamo kot Slovana in človeka, ki je v Lj. Zvon privedel poljske učenjake in nam v tem poljsko književnost znatno približal.

² Aškerc je bil tedaj v dramskem društvu in je zato ta vneta briga tembolj razumljiva.

Soneta

Janko Polak, Ljubljana

1.

V kavarni danes sem sedel pri mizi;
nasproti meni elegantna dama...
Kot jaz se dolgočasila je sama
in se igrala z jantarji na nizi.

In kot je običajno v taki krizi,
razvna me govor se oči med nama...
Ne dolg! — In kar namigne mi z rokama,
da naj pogledam jantarje od blizi.

»Kdor mene vzljubi, se ne dolgočasi!« —
Zardel sem... Ona se je nasmehnila...
»Otrok neumni!« rekla je počasi

in tiho kot bi v zrak samo dahnila...
Jaz plačal sem, oblekel se in šel sem
in lep večer brez grešnice imel sem —

2.

In kot nekoč iz morja Navzikaja
stopila, dražestna, boš iz kopeli...
Blesteli bodo v rosi udki beli
kot cvetje v roži, kadar jutro vstaja...

Kakor boginje iz Parnasa raja,
kjer svoje dni bogovi vsi veseli
so v ljubezni plesu gibčno se vrteli,
podobna volja v mislih se poraja.

Ko Odisej bi mogel danes biti,
da videl bi v najlepšem te nakiti
poprej, ko boš v tenčico se zavila! —

Zaman želje!... Ni Parnasa v Ljubljani
in Odisejev tu se vsaka brani;
le Kreza rada vsaka bi ljubila...

Sam

Janko Polak, Ljubljana

Črez polje fant gre v temni gozd,
kjer smrečice šumé;
črez polje fant gre v temni gozd,
teškó mu je srcé.

Črez polje fant gre v temni gozd,
kjer ptičice pojó;
črez polje fant gre v temni gozd,
mu v duši je težkó.

Imel je fant... Kaj? — Ljubico,
lepó kot v maju cvet..
Imel je fant... Kaj? — Ljubico,
kraljico vseh deklet...

In vasoval pri ljubici
je dolga leta tri
in vsa ta dolga leta tri
zamudil ni noči.

A zdaj pohaja v gozd teman,
kjer križ stoji lesen;
a zdaj pohaja v gozd teman
naj dan bo lep, meglen.

In tamkaj v gozdu križ lesen
kaj fantu govori? —
Ljubezen prave prav nikjer
brez grenke bóli ni!...

Delavnica

Štirje tisoči dlani,
štirje tisoči pesti,
trdih, žuljavih pesti,
padajočih udar na udar...

A za trdimi dlanmi,
za jeklenimi pestmi
dvoje tisoč živih src,
dvoje tisoč jedkih ran,
krvavečih dan na dan...

Dvoje tisoč živih duš,
dvoje tisoč rdečih rož:
v mrak dehtečih bolnih rož:
v vsaki tisoč praznih sanj,
v vsaki tisoč verovanj...

Ali nisi mimo šel,
nikdar mimo tod, Gospod,
da bi blagoslovil rod
dvoje tisočev življenj,
dvoje tisočev trpljenj?

Kolonija

Okna ko obupane oči,
vrata kakor zevajoča usta,
cesta žalostna in pusta
in nad njo
težko sajasto nebo...

Žene ko ocvele starke,
hčerke brez ljubezni žarke,
deca revna vsa in suha,
kakor kruha
skorja tenka,
ki jim reže ga usoda grenka.

O in mimo oken, vrat,
mimo ocvetelih žen,
mimo mater, hčerk, otrok,
krade strašen, srepopok
slednji dan se, slednjo noč,
sikajoč
kakor gad,
sam vladar — brezsrčni glad...

Ruše

Sivi zidovi ko siva smrt,
žalostni kakor jesensko nebo;
v oknih — pošastno krvavih očeh —
zublji ognjeni žgo
zjutraj, opoldan in noč za nočjo...

Zjutraj, opoldan in noč za nočjo
palijo živa telesa ljudi,
pijejo toplo rdečo jim kri,
da ko poslednje se ure iztečejo,
v noč opotečejo
skozi goltanec se vrat
samo še bleđi, izžeti,
s kožo presojno odeti človeški skeleti...

Sivi zidovi ko siva smrt,
sivi zidovi, ki srca žro
zjutraj opoldan in noč za nočjo...

I.

Prazničen dan... In ljudstvo vre od maše
v rut belih in svilenih kril frfotu.
Veselo škornji škripajo po potu
v prelepo pesem govorice naše.

Obstal metulj je sredi žitne paše,
umolknil ptič je na lesenem plotu —
Še kraj potoka na drhtečem protu
zaljubljeno več križavec ne jaše!

O, kaj bi tudi spletal svoje mreže,
ko fantov trop pogledov svetle niti
na vse strani čez pota vaška veže!

Sramu dekletom môči ni zakriti,
saj vsak od njih z očmi po tisti streže,
ki bo od njega morala roditi...

II.

Vesela pesem, godba, krik in smeh...
Kak drzno v klanec hrzajo konjiči
in živo pokajo nad njimi biči,
da daleč čuje se po treh vaseh!

Tako gremo se svate pri možeh,
ko nas v srce ljubezni zelo piči!
Sedi nevesta vzad pri svatcu — priči
in komaj zadržuje jok v očeh.

A ko dospe k svetosti se oltarja,
veselje kar samo od sebe utihne;
le zvon glasno v poročno pesem udarja.

Doma nevesta na skrivaj pa vzdihne
ob misli na polnoč in gospodarja:
Kaj bo, ko s trdno roko luč upihne?

V Sremu

Samo polja, polja... A v ozadju šume,
ki ob njih se Fruška gora boči.
V solnčnem dnevu že oko razloči
Mitrovico in obrise Rume.

Tod nekoč zbesnelih ljudstev trume
pile so podnevi in ponoči
lastno kri si, kot se vino toči
kar po vedrih med vesele kume.

Zdaj pa duh končanja v zemlji drema
in človeka človek več ne črti,
ko da smrti dosti je obema.

Polja z zlatom so pretkani prti,
ki nad njimi v solnčni luči vnema
se življenja sok na sremski trti.

Seneni voz čez ulico se maje —
za njim spomin na davne ljube kraje,
vonj rož in trav otožno vame veje... —
Vse v daljo gre — in sama sem kot
preje...

Spominjaš se...

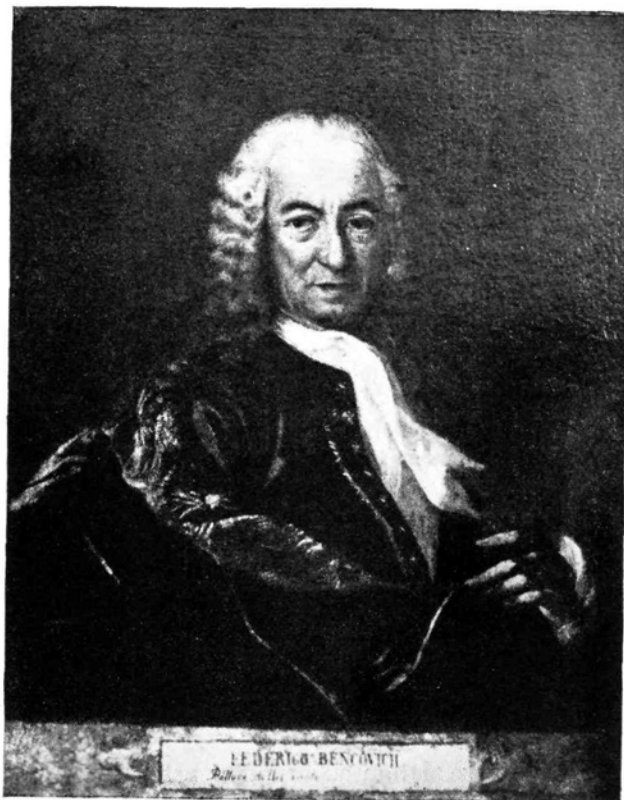
Spominjaš se ivanjega večera,
ko tam na gori kres je plapolal —
midva molče kraj njega sva sedela?...!
Ves čar večera duša je objela,
kresnice murnom svetile so k svadbi...

Zdaj je jesen — na jug spô ptic krdela,
za divji ples si veter listje išče...
Kjer kres je bil — le kupček je pepela
a srei najini — sta pogorišče...

Poldan v Gorici

Kostanjeviški zvon brni poldan...
Nad mirnim mestom svetel aeroplan
v neba sinjini v smelih lokih kroži...

Sedanjest moja je na križ razpeta,
bolest brez mej bodočnost mi obeta,
za vsem kar bilo je — se duši toži...

Friderik Benković (1677.—1753.): Avtoportret

Pred vrati je Metka trenutek postala.

Po ulicah so že užigali luči, toda poslopje pred njo je ležalo v temi, in v zid vtesnjena, zamrežena okna so sovrážno zrla na njo.

Po vsem telesu je čutila velikansko utrujenost in le s težavo je dvignila roko. Rezek zvok je presekala tišino za obzidjem in v neki čudni, nepojmljivi grozi se je Metka oprijela zvonca, hoteč udušiti njegov glas.

Nekaj časa je stala tam nepremično in prisluškovala. Odjek podkovanih čevljev se je bližal vratom, zarožljali so ključi in vrata so se prihuljeno odprla. Ozek trak svetlobe je hušknil v njo in se razlezel preko ceste. V njegovi svetlobi je zagledala Metka bradat obraz paznika. Spraševal jo je nekaj, toda ni ga razumela. V roki je držala zmečkano brzojavko, ki ji je bila dostavljena zjutraj. Potisnila mu jo je v roko in potem zopet obstala nepremično, kot prikovan na na mestu.

Šele čez nekaj časa se je opogumila in stopila za paznikom v vežo. Vrata so se za njo sunkoma zaprla. Vrvenje ulice je utihnilo in objela jo je grobna tišina. Pred njo je zijal dolg, slabo razsvetljen hodnik, poln temnih, pošastnih senc, ki so se vlačile iz kota v kot. Z negotovimi, opotekajočimi koraki je sledila pazniku. Popolnoma brez misli.

V sprejemnici so jo preiskali. Če ni kakšnega orožja. Ali strupa? ... In potem zopet naprej. Skozi železna vrata v notranjost jetnišnice. Pred nekimi vrati je zagledala dva paznika. Vsak s samokresom ob pasu. Iz odprte celice je lil širok pramen svetlobe preko hodnika.

In potem je zaslišala njegov glas. Govoril je z nekom.

Obstala je. Po telesu ji je polzel mraz in vztrepetala je pod pritiskom strahu, ki ji je oklepал vso notranjost. Nekdo ji je ponudil kozarec vode. Hotela je piti, toda krč ji je stiskal čeljusti in voda ji je počasi polzela v nedra. Njena mrzlina jo je predramila. Počasi se je zavedla in opirajoč se na stražnikovo roko stopila naprej.

Zagledala ga je.

In on njo. In še je slišala njegov krik, potem pa jo je objela tema...

Ko se je zdramila, je zagledala njen gov obraz, sklonjen nad njo. Ni se takoj zavedla, kje je. V obupu se je oklenila njegovega vratu. Iz oči so ji lile solze tiho in nevzdržno.

Počasi se je umirila.

Potem ji je pripovedoval. Počasi. V presekanih besedah. Brez olepšave. Človek, ki mora umreti, ne laže. Tudi kako ga je ujela ona druga. — V začetku se ji je upiral. Ne dolgo. Strast ga je premagala in pozabil je ženo in otroka. — Ko jo je dodobra spoznal, je bilo že prepozno. Okužila mu je dušo in telo.

Vpričo njega je vabila moške v stanovanje. Odpustil ji je. Beračil za nje, no ljubezen. Posmehovala se mu je. Še ženo naj pripelje. Sveža je še in lahko bo privabila več moških. Tudi bo v dveh zabavneje... Ni več vedel, kaj dela. Ko je zagledal nož v njenih prsih, se je zavedel. Še je živela. Prosila usmiljenja. Toda umreti je morala. Ne radi njega, temveč radi žene in otroka. Radi ljubezni, katere ga je oropala...

Gledala ga je, z očmi vnetimi od joka in zadržane bolesti, a vendar je čutila, kako ji vsa žal in bol, ki se je v

času, odkar jo je zapustil nabrala v njenem srcu, zgineva ob njegovem pripovedovanju. Spoznala je, da ji niti ona druga, niti čas nista mogla ukrasti njegovega srca, in to jo je trenutno pomirilo. Toda samo trenutno, kajti že v naslednjem hipu je uvidela, da je vse to prepozno. Prepozno za njo in njega. Samo še nekaj kratkih ur in konec bo vsega. — Kaj ji pomaga vedeti, da je njegovo srce še zmiraj njeno, ko bo pa to srce že v najkrajšem času prenehalo biti.

In čeprav ji je bilo to popolnoma jasno, doumeti vsega tega vendarle ni mogla. Če je on grešil, naj ga kaznujejo. Toda zakaj mora potem trpeti tudi ona? In njun otrok, njuna Majda? Kaj je zagrešila ona? S kakšno pravico ubijajo otroku očeta? Ali ne razumejo, da se bo očetova sramotna smrt vlekla kot prokletstvo skozi vse njeno življenje?..

Duhovnik, ki je stal do tedaj ob strani, jo je skušal tolažiti, toda ni ga poslušala. — Ne veruje. Tudi njemu ne veruje. — Če je ubijati greh, zakaj se potem postavlja ob stran onih, ki ji hočejo ubiti moža?! Kri za kri, življenje za življenje vendar ni božja beseda. In če trdi pismo kaj takšnega, potem laže ali pa je Bog samo blodna izmišljotina.

V divjem joku ji je telo popolnoma oslabelo in vsa brezmočna se je zgrudila na klop zraven moža.

Ko se je nekoliko umirila, mu je pripovedovala. O domu, o sebi in hčerki. Ni je hotela vzeti s seboj. Je pametnejše. Toda prinesla mu je njeno sliko. — Kaj ne, kako je zrasla? In kako mu je podobna.

V mislih na dom je nekaj časa pozabila moža in ni opazila, kako postaja on vedno nemirnejši. Njegove oči so

neprestano begale k uri, ki je visela na nasprotni steni.

Ob pogledu na njegove blodne oči se je takoj zavedla in tudi njene oči so se prestrašeno uprle v uro.

Kakor neizprosna roka usode sta podrsavala kazalca od minute do minute, podeča se drug za drugim z neverjetno hitrostjo.

Z obupnim krikom je planila proti uri, toda moči so ji odpovedale in nezavestna je zdrknila k nogam paznika, ki je v istem trenutku stopil v celico...

Predramili so jo. Skušala se je dvigniti, toda zmanjkalo ji je moči. In tako je zopet zdrknila na zemljo in obležala. Omamljena, s pogledom uprtim v moža je ležala na tleh.

Videla je njegove oči, ki so prestrašeno begale od nje k vratom in zopet nazaj. Mahoma se je zganil. Njegov še vedno sveži, mladostni obraz se je hipoma spačil skoraj do nespoznanja. Prsa so se mu dvigala v težkem, hropečem dihanju in vse telo se mu je sesedlo kakor starcu.

Hoteč mu pomoči, se je pognala kvišku. Z opotekajočim korakom je stopila k njemu. Njena prosojnobela, utrujena roka mu je božajoče polzela preko obraza, ko da mu hoče odgnati vso ono morečo težo, pod katero je klonila njegova duša.

Počasi mu je ginila z obraza prejšnja otrplost. Njegove motne oči so zopet oživele in se z veliko, brezkončno ljubeznijo vpile v njen obraz, ko da si ga hočejo vtisniti za večnost. In ona, vsa vesela in srečna, pozablajoča čas in vse okoli sebe, se je oklenila njegovega vratu in njene polne, napete ustne so se vsesale v njegove v vročem, vseodpuščajočem poljubu. Njeno vitko, a vseeno krepko telo je trenutno pozabi-

lo moreče skrbi in njena skozi mesece in mesece nasilno vdušena strast je iskala utehe. Kri ji je plala v senca in ji meglila oči.

Tudi njemu, a se je koj zavedel. Rahlo jo je odrinil.

»Čas je!« jo je opomnil tiho. »Oh, moja mladost, moje ubogo zgubljeno življenje!«

Hotela je kričati, a ni mogla.

Navzoči paznik ji je prigovarjal, naj se umiri, kajti čas prihaja. Tudi je pametnejše in možu bo lažje.

— Možu?!

— Kaj pa njej?! Ali nihče ne vidi njenega trpljenja, ne čuti njenega ponižanja?!

Neka čudna grenkoba ji je napolnila srce. Grenkoba in sovražstvo. Proti vsem in vsemu, tudi proti možu; toda ko je pogledala v njegov blede, upadli obraz, spačen v grozi pričakovanja nasilne smrti, je bilo takoj vse kot izbrisano.

Drgetajoča po vsem telesu se je še zadnjič vzpela k njegovemu obrazu. Še zadnjič je pogledala njegove oči, ki so ji nekdanj pomenile mladost in srečo, ljubezen in veselje, potem pa je tiho, brez besede odšla za paznikom, ki jo je vodil.

*

Tenak odsvit vzhajajočega solnca je zlatil nebo, toda dvorišče pred njo je bilo še mračno in temno.

Nekdo ji je ponudil stol. Utrujena je sedla. — V desnem kotu je zagledala kopo ljudi. Tudi žensk.

— Zakaj so tu? je pomislila. Česa čakajo? Njena uboga, razboljena glava ni mogla v prvem hipu tega doumeti. Toda ko je videla njih mrzlično bleščeče

oči, njih radovedne poglede, ki so se zadevali ob njo, se umikali in zopet prihajali, oprezno in prihuljeno, kakor pogledi zverin, čakajočih plena, ji je bilo naenkrat jasno.

Nepopisna bol ji je stisnila srce. Hotela je planiti v to drhal, ki je prišla, da se naslaja ob pogledu na muke mornjenega človeka, ob pogledu na muke njenega moža, da jim izbljuje v njih obraze svoj srd, svojo muko, svojo žalost, toda ni mogla. Brezmočna je obsedela na stolu, samo pogled ji je preplazen šinil proti železnim vratom, ki so se v tem hipu škripaje odprla...

Preko glav sodnikov, ki so počasi, z nekakšnim hlinjenim ravnodušjem stopali nizdol stopnic, je zagledala blede, izmučeni obraz svojega moža. Stopal je med dvema paznikoma s trudnimi, opotekajočimi koraki.

V ušesih ji je začelo brneti in šumeti in nekaj temnega, hladnega ji je lezlo na oči in ji zastiralo pogled. Slišala je nekoga govoriti, toda glas je bil tih in nerazločen, ko da prihaja iz daljave.

Takoj zatem rahel vzklík.

Zavedla se je.

In je še videla, kako se je siva kačavila okoli vratu njenega moža, se zažrla v njegovo meso in mu pognala kri v glavo. Dvoje rok se je sklonilo k njegovim ramam, jih potisnilo navzdol in v krčevitih tresljajih je obviselo njegovo truplo med nebom in zemljo.

Z naporom zadnjih moči se je poglala proti njemu. Nekdo ji je hotel postaviti pot, toda odpahnila ga je in hitela naprej. Med ljudmi, ki so se ji umikali, ko da se boje dotika njenega telesa, je hitela naprej. Tema se je zgrinjala okoli nje in padla je. Glava ji je uda

rila ob nekaj trdega, hladnega. Kakor podsekana se je zrušila na tla in njene mrzle, brezbarvne ustne so se zarile v umazano, mokrotno zemljo. Tanka nit

krvi ji je spolzela preko čela. In obležala je tiha in negibna, s široko razprtimi očmi, v katerih je počasi ugašalo življenje.

Čar noči

Prepreza zemljo temnomoder pajčolan,
prevezen ves je z zlatom zvezd...

Razširja grudi, sladkomehko hrepenenje,
pričara pred oči neznani svet...

Kje sem? Kdo sem?

Tam v Indiji sem knez.
Nad glavo trepetajo palme.
Več piščalke, bobni ropotajo.
Krog mene v plesu bajadere.
Roke igrajo se z dragulji...

Po morju vozim ladijo prepolno.
Hrumi vihar, — ob jamborju stojim
premočen ves, povelja dajem...
Pristanemo na kopnem, zaigra nam godba.
Zvenče kozarci, polni so šampanjca...

Sedim v Tokiju. Strežejo mi gejšo.
Jeguljasto se vijejo krog mene.
Pojo, igrajo na tambure.
Pričene ena, jo objamem...
V mračini rožni tone vse krog mene...

Hinko Smrekar, Šiška

Trčim visoko med oblaki.
Drdra motor po sredi jate tic splašenih.
Pod mano morje se viharo pèni...

Avstralec sem po rodu Noa-Noa.
Živim presrečno kakor Adam v raj.
Dehti na ražnju pujsek mali,
diše pred mano kokosi, banane.
Devojke črne strežejo mi zvesto,
dobrota iz oči jim sije...

Laboratorij, glej, tu moj!
Po cevkah kroži večna snov,
razkraja se in spaja...
Morda izpolnim alkimistov stari sen,
morda še najdem te, življenja eliksir?

Zatipljem žep, — o, k vragu prazne sanje!
In spet slikar sem, spet sem v Šiški,
in spet sem črv, ki gloje
vsakdanjosti ljubljanske trpkokislo jedro. —

Zimska pomlad

Nebroj metuljkov belih poletava.
Blešči se jablan v belem cvetju.
Na oknih rože mi cveto prelestne.
Toplo srce je, — ali v kožo zêbe.

Mesečina

Zlata luna se je ujela
med vejevje brez,
duša se je zastrmela
v mesečine jez.

Pograbiwa bela vesla,
splavaj z mano, ljubica!
Kam bleščava nas bo nesla?
daleč kje pristaneva?

Gustav Sterniša, Ljubljana

Morda se v neba jasnini
zatopiva v večni sij,
izzveniva na višini
v spev vesoljnih melodij?

Morda v mraku se zgubiva,
vabi naju črni les —
Zaveslajwa, pohitiva,
v noč kipi ognjeni jez!

Francetu Tratniku ob petdesetletnici Gustav Sterniša, Ljubljana

Ti nisi videl Abrahama,
nikoli videl ga ne boš:
v snovanju živem si — mladenič,
v ustvarjanju — zrel mož!

Sam drzno si odšel v mrakove:
iz barv si ustvaril zarje sij,
a v zarji čudežne bogove,
razkošnež v carstvu domišljij!

Ambrozijo si srečen užival,
božanski nektar pil,
si genij — na Olimpu snival,
a človek — se za kruh boril.

Ti nisi videl Abrahama,
nikoli videl ga ne boš:
v snovanju boš ostal — mladenič,
v ustvarjanju — zrel mož!

Širom Indije

Jos. Suchy, Ljubljana

I.

Stolpi molka.

Onkraj Bombaya se položno vzpenja v gorico polotok Malabar-Hill, z desne strani ga obdaja Indijski ocean, z leve pa zaliv Back.

Čaroben je odtod razgled na mesto in okoliško otočje. Ni čuda, da so Angličani v teku desetih let vso to ozemlje, ki je bilo prej radi neštetihih strupenih kač skoraj nedostopno, prekopali in preorali. Danes je tu v poznih popoldanskih urah vse živo šetalcev in elegantnih ekvipaž. Vsa pot je ena sama kinematografija slogov in arhitektur. Tik klasične angleške vile stoji orientalska palača s kupolami, last bogatega mohamedanca. In poleg bajne palače parsa, ki je zidana v običajni obliki zaroastrove piramide in obsenčena od palm vseh vrst in rasti, stoji razsežno bivališče maharadže, ki ga krasijo vsi emblemi hinduizma, brahmanstva, buddhizma: kamnitni sloni, marmornate krave, kipi bogov od Maye do Durge, od Krishne do Šiva.

Baš se je začela promenada. Gneča na pešpotih, zastoj voz sredi dvajset metrov široke vozne ceste, kjer lahko vozi vstric pet vrst ekvipaž, muzika v evrop-

skih kavarnah, ki jih senčijo palme in razkošne ponjave v obliki velikanskih dežnikov, pestrobojna publika Evropecev in domačinov vseh ras in kast.

Večeri se. Z minaretov vpijejo mujezzini ime Allaha in svečeniki Zoroastri prižigajo večni ogenj na stolpih. Indija se klanja božanstvu.

Polagoma se redčijo vrste voz, zakaj solnce je skoraj na zatonu in na mah se bo znočilo. Parsi zrô v veliko zahajajočo oblo in ji pošiljajo zadnji pozdrav. Čim je solnce zašlo, hite ekvipaže in šetalcji domov. Promenada se je izpraznila. Zadnji zvoki godbe po angleških kavarnah umirajo, le oddaleč prihajajo glasovi vojaških tromb.

Na vseh parsijskih piramidah plapolajo ognji, ki turobno razsvetljujejo konture pokopališča parsov, onih petih stolpov na griču koncem promenadne ceste.

S strani mesta se bližajo trije žalni sprevodi. Mitra pri mitri. Nosilnice, na katerih leže mrtveci, nimajo nobenih okraskov, trupla so pokrita zgolj z rjuhami. Nosijo jih vso dolgo pot, menja se se, po štirje parsi. Nosilnicam slede sorodniki in prijatelji, dolga vrsta ljudi, ki ne vzdihujejo in ne plakajo. Čim so dospeli do griča, kjer se vzdigujejo v

temnem obzorju stolpi molka, je pogrebne slavnosti konec. Pogrebci se vračajo v mesto.

S parsomdragomanom, s katerim sem se seznanil že par dni poprej, sva se domenila, da prisostvujeva pri prvi dani priliki končnim obredom. In taka prilika se nama je nudila danes. Čim so parsi odšli, sva se povzpela do prvega zidovja, ki obdaja razsežno, divjo, z grmočevjem zaraščeno planoto. Čuvaj stolpov se nama je tudi pridružil. Podnevi ne bi bilo mogoče prehoditi planoto, ker je tu vse živo — kač. Pa tudi ponoči je treba precejšnje opreznosti. No, z bakljami smo golazen oplašili. Dospeli smo tako do drugega zidovja. Trideset korakov pred prvim stolpom, ki ga je čuval velik gavran, smo se ustavili. Nosači so med tem po drugi poti prinesli sem mrtvece. Brez nadaljnjih ceremonij so poshevno držeč nosilnice, vrgli trupla v zevajoče žrelo. Slišati je bilo drsanje trupel po dolgem predoru v notranjost stolpa.

In že so se začele mrtvaške pojedine. Gavrani, ki jih je bilo čimdalje več na zidovih in na stolpih, so se hrešče vzdignili v zrak, kjer so nekaj časa krožili, na kar so se z glasnim vreščanjem vrgli v globino — k večerji.

Po parsijskih naukih je vse mrtvo nečisto in se tedaj ne sme ne z ognjem, ne z zemljo, ki oba veliata kot najčistejši, združiti, z drugimi besedami, mrtvec se ne sme ne sežgati ne pokopati. Isti je obred za bogatine, isti za reveže, enak za velikega in majhnega človeka, za dobrotnika in — morilca.

Ko smo se vračali, je indijska noč zavila Malabar Hil v skoraj neprodirno temo. Le ognji na stolpih parsov so še goreli.

II.

Otok Elephanta.

Strašno pripeka solnce nad indijsko prestolnico, nad otoki Tromba in Salsetta, nad neštetimi zalivi, pripeka in žge, da si domnevaš biti središče nate uravnanih stoterih, kaj, tisočerih reflektorjev. V tem velikem sijaju tisočerih pramenov solnca se ti zdi, kot bi bili vsi železni deli v pristanišču iz bakra in medi, vsa okna iz srebra in kristala, da celo voda se sveti v sijaju platine.

Naš mali »ferry boat« hrabro reže morje. Eno uro se že vozimo in še so vidne konture bombayskih hiš, trdnjav, mavzolejev in razvalin, ki se zrcalijo v metalnem morju. Indijske barke in kitajske džungle se ti zde kakor velikanske ptice, ki so se spustile na vodo. Polagoma se pojavi očem otok Elephanta.

Kamor zre oko, povsod štrle v zrak razvaline, porušeni stebri, podrte piramide, razpadajoča svetišča — neizbrisljiva podoba prešlih generacij. Ves ta sveti mir motijo zgolj vrani Šive, ki so edini preživeli katastrofo Elephantu.

Pot, ki vodi do gore Garapura, v čije drobovju je izdolbeno velikansko podzemeljsko svetišče, je na obeh straneh obsenčena od mangovega in figovega drevja. Svetišče so zgradili buddhisti, porušili so ga portugizi in spet posvetili brahmani. Na vsak korak vidiš kipe smehljajočega se Buddhe. Tudi tu motijo vsevir vrani in papige.

Stopimo v notranjost svetišča! Da ni v stenah izdolbenih predorov, bi vse ciklopične konstrukcije svetišča ostale brez luči. Tako pa vidiš, kamorkoli pogledaš, mistične basreliefe iz porfirja in granita, ki so v vseh malenkostih, v vsakem centimetru natančno izklesani. Tu vidiš neštete kohorte slonov, ki so si vsi enaki, cele polke identičnih štorkelj, dol-

ge vrste nosorogov, vse z rilci v istem pravcu, bežeče vrste netopirjev in vrst nov, vrsto za vrsto palm in praproti, upognjeni v isto smer.

Isto enakost vidiš v ponavljajočih se vratih in hodnikih, v kapelah in vdolbinah. Drug tik drugega stojе kipi Brahme z istimi očmi in nosovi, cele procesije povsem enakih Kali in Višnu, tisočero kamenitih slonov in mramornatih krav, krokodilov iz porfirja, orlov in bronastih tripodov z enakimi ušesi in repi.

Prehodili smo celo vrsto hodnikov ter se ustavili naposled pred durmi, ki so bile nekak zaključek gigantskega svetišča. Brahman v beli tuniki nam je odprl duri, odstranil kašmirske zagrinjale in vstopili smo — v tempelj Šive.

Šestnajst kolon in šestindvajset granitnih pilastrov deli svetišče v tri temne oddelke, ki jih razsvetljujejo svetiljke iz alabastra. Prvi trenotek ne razločim ničesar, še le ko se je oko privadilo, vidim dvojno vrsto kolosalnih kipov Šive in Parvati, ki segajo vse tja daleč do konca, kjer stoji mastodontska skupina Šive v svoji trojni lastnosti kot stvarnik, ohranitelj in rušitelj, kot Brahma, Višnu in Kali. Monstruozen idol s tremi glavami in tremi, v eno združenimi trupli, — indijski Trimurti, trojna in nerazdružljiva bitnost, najvišja inkarnacija božanstva. Množica fantastičnih, iz bazalta izklesanih živali zre v to skupino.

Kraj Trimurtija sem imel prvokrat priliko prisostvovati faličnemu kultu lingamo. Pred nespodobnim kipom razmnoževalca plemen je stala krasna brahmanska svečenica sredi po tleh natresenih svežih in že ovenelih gardenij in tuberož, ki so jih nasuli verniki. Opojni vonj rož in cedrovega lesa, iz katerega so narejeni predmeti kulta, je napolnil ves širni prostor.

Drug za drugim so prihajali čistilci božanstev, večinoma ženske, ki so hitele vsaka pred svoje božanstvo. Malo čistilcev sta imela Trimurti in Brahma, toda gneča sterilnih žena okrog falične ga kipa je bila velika. Ogabno je videti, kako ga gladijo, poljubljajo in obsipavajo z rožami.

Ko smo stopili iz svetišča, bi nas kmalu oslepilo solnce, ki je sedaj stalo v zenitu. Zunaj se je nabralo že precej ljudi, ki so čakali, da pridejo na vrsto.

III.

Goa.

Za menoj leži Bombay. — Pulmani Great Indian Peninsular Railwaya drvi jo preko mostov in skozi predore, po zelenih travnikih in skozi gozdove palm in bambusov. Lep dan se obeta. Na prvi postaji, Surat, prestopim v miniaturno železnico, ki spaja Bombay s portugiško prestolnico Goa. Pravcata vicinalna železnica. Vozovi se zibljejo in premetavajo po tirih, kot bi hoteli zdaj zdaj skočiti z njih. Neudobna vožnja. Bombay-Goa, skok za pet sto let nazaj!

Sicer sem vedel, da Goa ni bogve kako veliko mesto, vendar pa sem pričakoval, da vidim i tu palme, morda i kak krhel minaret, ali kak stolp Brahme nad ciklopskim svetiščem, morda kako pagodo ali kitajsko vilo z rumenim porcelanastim pročeljem... pa nič, nič indijskega nisem videl tukaj. Iznenaden sem zijal predse na srednjeveško špansko mesto s trdnjavo iz petnajstega stoletja, na povsem drugačne ljudi, drugačno raso, drugačne hiše — ob indijskem oceanu.

Le malokdo se zgubi sem. Hodeč po andaluzijskih cestah brez hodnikov, po še bolj temnih vijugastih prehodih in prelazih, ki jih krase mali tabernakliji s

kipom Madone oltarčki s sv. Frančiškom, sem se kmalu znašel v središču mesta, — velha citade — na trgu Albuquerque. Stare aristokratske palače in še starejši samostani, ki obdajajo trg, nudijo gledalcu čisto srednjeveško fiziognomijo mesta.

Velikanska katedrala, posvečena sv. Frančišku, tlači s svojo kupolo in z zvoniki staro prestolnico, bivališče nešteti menihov in nun. Portugizi sami so si osem kilometrov oddaljeno zgradili Nueva Goa, kjer se nahajajo trgovine in birokracija te mikroskopične portugiške kolonije. Stara Goa je povsem vstran, čemerna in tihotna. Hišne duri z zamreženim okencem in s križem ali s kipom svetnika nad oknico so zaklenjena, okna zaprta.

V majhni krčmi pred katedralo sem sedel na okorni, neotesani klopi pred kozarcem starega Oporto in motril ljudi, ki so sedeli pri drugih mizah in si pred vsakim požirkom prekrižali čelo. Gledal sem skozi okno na križ pred vhodnjakom, na križe vsepovsod, na hiteče menihe — in sem pozabil, da sem v Indiji.

Iz daljave se je oglasil zvon, ki mu je takoj odgovoril drug v bližini in spet tretji, nebroj zvonov iz vseh lin samostanov, cerkva in katedrale, vabeči vernike k večernicam. Iz andaluzijskih kostov pa so hiteli verniki k molitvi...

Zunaj na indijskem oceanu umira solnce, prožeč zadnje pozdrave kipom svetnikov in križem.

Naši domovi

Katja Špur-Muropoljska, Gornje Krapje

Naši domovi so vrsta stisnjenih barak ob cesti v nedogled.

»Sinko, ne joči, ne joči!« —

»Mati, roke so mi kakor led.«

Babica pripoveduje povest:

Solnce, kruha vse polno, pretopla peč. —

»Babica, babica, meni je mraz,

jaz grem leč.«

»Mati, kaj očeta še ni?«

»Prišel bo, sinko, le mirno spi.«

(Na koncu barak je zalajal pes).

»Gospod, če bo spet pijan prišel!

In zunaj tako gosto sneži!«

Tistikrat

Tistikrat so vzdolž naše hiše beli jasmini
cveli

vso pomlad.

Romarji oddaleč so po belih stezah mimo
hiteli —

in jasmin je dehtel ob poti.

Tistikrat je naš dom bil ves bel
in v srcih nam vsem prelepo.

Ko pa je bil zadnji pomladnji dan,
je nekdo, ves bolan in plah, mimo šel.

Mimogrede sem v njegove oči pogledala.
Kako je to čudno bilo:

kakor na smrt bolan je bil v obraz,
pa je v očeh nosil prečuden ukaz. —

Ne vem, če jasmini še vzdolž naše hiše cveto.
Jaz sem tistikrat za tujcem neznanim šla.
Včasi se kriki bolestni budijo
sredi noči na dnu mojega srca.

Za hišo belo, kjer jasmin je beli cvel?

Za romarjem bolnim, ki je neznano kam šel?

(Odlomek iz knjige »Bršljinski bršljan«.)

Že navsezgodaj je bilo pričelo snežiti in snežilo je do zgodnje noči. Le tu pa tam se je zasvetilo med oblaki, na gosto strnjenimi nad dolenjsko krajino, a solnce se ni pokazalo od nikoder, le veter je zapihal z večjo silo, da so snežinke vzplahutale kakor preplašene ptičice. Belo zagrinjalo se je pretrgalo za tri trenutke, da so se razločno videli vsi griči, oklepajoči se Trške gore. Zasnežene vase so se zasmejale za hip v najlepšem zimskem veselju in jata vran se je zapodila iznad Portovega gozda in je krakala nad bršljinskim poljem, dokler ni izginila v snežnem metežu, ki je na novo zavihral sem od Rogaških gor.

Čudno, da se more človek zaljubiti v zimo. V ono zimo, ki se razpne vprav nad bršljinskim svetom in je sama v sebi tiha, tako tiha, da sliši človek celo neko čudno žuborenje in petje, ki vstaja iz snega samega in se prši med padajočim snegom v čudni melodiji, ki je ne more razbrati niti umetnik, ki so mu rojenice položile gosli v zibel. Ta melodija je brezkončna in ne utihne tako dolgo, dokler se še ena snežinka zaletava po ozračju. Ob zaprtem oknu brni in človek jo sliši in jo razume v najtišjih mislih svojega srca in ve, da ljubi to dolenjsko zimo in jo bo ljubil še takrat, ko bo daleč od nje. Daleč in za vedno.

Somrak je šelestel v snežnem metežu. Črna senca se je sklonila k oknu in obstala tam. Glasno je potrkala na okno, da je steklo zazvenelo.

»Vstani in se napravi!« je velela z energičnim glasom. »Z mano pojdeš. Ne pomaga ti noben izgovor. Na plesno zabavo greva. Povabljen sem, a samemu bi mi bilo dolg čas. Zato pa moraš z mano!«

Glas je bil tako zapovedujoč, da ga je moral človek poslušati, pa če je hotel ali ne hotel. Senca se je odmaknila od okna, a že v naslednjem trenutku je stopil v skromno študentovsko izbico človek, zavrit v črno zimsko suknjo, ki je bila vsa posuta s snegom. Širokokrajni klobuk je vrgel na mizo in se zagledal vame s svojimi zasmejanimi očmi.

»Pustna nedelja je danes«, je govoril in je že odprl omaro in potegnil iz nje mojo nedeljsko obleko. »Le hitro jo povezni nase, ker se resnično mudi. Z očetom bova tolkla po klavirju vso noč, ti boš pa pil in jedel, kolikor te bo le volja. Veš, nocoj bo vse zastonj, ker sva midva z očetom le preimenitna godca.«

Zasmejal se je s svojim kratkim, pretrganim smehom in že je pograbil moje čevlje in mi jih nataknil na noge. Klobuk mi je potlačil globoko na čelo in že sva bila zunaj v snežnem vrvežu. Zavihala sva si ovratnike ter gazila preko železniške proge do ceste, ki se je vila okrog kapiteljskega hriba proti mestu. Noč je legala na zemljo, a z nočjo se je prebudil tudi veter, ki se je divje zaganjal med snežinkami.

Govoriti nisva mogla prav nič, ker se je nama sneg usipal naravnost v obraz. Globoko pod cesto je črnela Krka, razločno se jo je videlo, ko se je veter zagnal visoko pod hrib in so se tu spodaj snežinke razkropile za tri kratke sekunde. Z dolgimi koraki sva bredla po snegu, naprej in naprej, dokler nisva zagledala motnih, od snega skoro zastrzenih mestnih luči:

A mesto ni spalo sredi snežnega meteža. Na ulicah je bilo živahno, razigrani ljudje so brzeli po njih in prijetno je bi-

lo slišati ženski smeh, ki se je tu pa tam razlegnil v zimski večer. Iz gostiln je vrisala poskočna godba in nad vsem mestom se je kljub divjemu metežu smejal pravo predpustno veselje.

Krenila sva nedaleč od trga sv. Katarine v gostilno, ki je bila zaradi praznika prav svečano razsvetljena. Gostov ni bilo videti mnogo, nekaj deklet in mladih fantov. Pri dolgem klavirju je sedel plečat, močan mož, ki je pravkar igral razposajen valček. Njegov široki, gladko obriti obraz se je smehljajal v tistem neizraznem smehljaju, ki ga pozna samo dolenski človek iz novomeške krajine.

Sedla sva v skrit kotiček za mizo, odkoder sva lahko gledala na duri in lahko zapazila vsako nevarnost, ki bi nama kot študentoma mogla pretiti od nevšečne strani. Dobila sva vina, a nisva utegnili izpiti niti ene čaše. Zakaj hipoma je klavir utihnil, širokopleči mož se je dvignil in stopil k najini mizi.

Potrepljal me je dobrodušno po ramih in prisedel k nama. Prvi hip mi je bilo skoro neugodno, ker sem se zdel samemu sebi kot urinjen gost, neugodno že zaradi moža, ki sem ga v resnici visoko cenil in spoštoval. Saj je bil stari Pugelj v mestu oseba, ki se ji je odkrival celo najzакrnejši in najzamazanejši pas glavec in ki je slovel med študenti kot duhovit in dovtipen original, kakršnega ne najdeš dandanes v mestu nič več.

A starec je dvignil čašo, s smehom napil meni in svojemu sinu in v dušku izpraznil čašo.

»Fanta sta, fanta, da le kaj,« je dejal. »Milan mi je sin, da sem ga vesel. A vesel sem tudi tebe in skoro žal mi je, da mi nisi sin. Imel bi potem pri sebi dva fanta, dva fanta, da le kaj.«

V starčevih očeh se je zasvetilo nekaj mladeniškega, gorkega, naglo je napolnil čaše in trčil z nama, kakor znajo trkati samo razposajeni fantje, kadar se zavedo svoje mladosti. V nasprotnem kotu so zapela dekleta, pesem se je zasmejala po širni sobi in zasmeljal se je tudi staremu Puglju gladki obraz. Takrat je s prstom in ves zadovoljen brunčdal napev pesmi.

A že je utihnila pesem in starec je stopil s prožnim, čeprav nekoliko trdnim korakom h klavirju. Polka je zazvenela v vsej objestnosti in Milanu so se nenadoma zaiskrile oči. Pogledal je po dekletih, ki so žarela za mizo tam v kotu in že je bil pri njih. Brez vprašanja si je prilastil najgoršo in že se je vrtel z njo po gladkem podu. Ples je bil otvoren in par za parom se je zibal po sobi, zibal v oni objestnosti, ki je naravna last dolenskega mladega sveta.

Človeka ščeme oči, ali od praha ali od dima, vedi si ga Bog. A to ščemenje ni neprijetno, v tem dimu in prahu pleše nekaj, kar vidi človek samo v onih trenutkih, ko se zaveda, da je življenje blizu in da je tudi on sam velik kos tega veselega, mladega življenja. Ure beže neutrudno, dim se gosti, gosti se razbrzdano življenje in vino se razliva v curkih po mizah.

Staremu Puglju so pričele dreveneti roke, zato se je moral Milan vvesti na njegovo mesto. Klavir je zazvenel že bolj objestno, zvenel je v polnih akordih ven na cesto, kjer so v predpustnem veselju rajale neugnane snežinke. Mesto ni moglo zaspati, ker človek ni mogel zaspati v svojem divjem pohlepu po uživanju, po urah, ko zamre vest in je srce samo velika šala, smejoča se pustu naravnost v obraz.

Čaše so žvenketale neprestano. Stari Pugelj je med polnočnim odmorom pričel težko dremati. Med mizami se je prerinila do nas ženska maska, zavita v zimski plašč. Skozi črni domino so gledale svetle globoke oči in so se upirale naravnost na Milana. Brez besede se je vsedla na stol kraj njega in je strmela vanj.

»Kdo si, ti prelestna nočna roža, in česa želiš od nas?« jo je vprašal ves presenečen.

A maska je molčala in je samo zmišnila z glavo. Njena roka se je spustila na Milanovo roko in jo pričela nežno božati. Bila je ročica, drobna in okrogla in tako lepa, kot da je ustvarjena samo za poljubovanje. Milan se je že sklonil k nji, da bi jo poljubil. A hipoma se je zravnal in se posmejal s čudnim smehom.

»Hej, izkušnjaval!« je rekel. »Maska si, a vem, da se za to masko skriva prekrasen hudiček. Daj, razgrni se in rečem ti, da te poljubim za plačilo.«

A maska je zmajala z glavo. Še vedno ga je gledala z vročim pogledom in mu božala roko. Napol se je pritislila k njemu in odgovorila s komaj slišnim glasom:

»Ne smem. A vedi, da me vidiš jutri zvečer. Videl boš, kakšna sem, in boš moj.«

A Milan jo je skoro brutalno sunil od sebe, da je omahnila in bi bila padla s stola, da je nisem jaz objel okrog pasu in jo zadržal. Pogledala ga je s čudnim, mokrim pogledom in vzdihnila.

Toda tisti hip je pristopil krčmar, ki je bil oni večer pil čez mero. Zgrabil je masko za roke in jo potisnil od mize.

»Ven se mi poberi, baba!« je zarjul nad njo. »Sline se ti cede po fantih, a še za dedce nisi več dobra. Takoj se mi poberi!«

Preplašena se je izmuznila iz krčmarjevih trdih rok, brez besede je smuknila proti durim. Tam je postala še za hip in pogledala na nas. Potem pa je izginila.

»Mica je, saj jo poznate«, je govoril ogorčeni krčmar. »Čemu hodi ta nesnaga v mojo pošteno gostilno? Mož ji je ušel z drugo, a zdaj se ji hoče fantov, ker ji v postelji kri ne da miru. Fej, pljunil bi za nesramnico.«

Staremu Puglju je bila ta reč silno neprijetna. Otresel je s trepalnic vso dremavost. Odšel je h klavirju, pa je pričel divje razbijati po njem. A tudi Milan je bil v zadregi, naglo je pograbil deklino, ki mu je bila najbližja, in se je z njo zavrtel po sobi.

V gostilni je bil zrak neznosen. Stopil sem v vežo in še dalje na cesto. Sneg je bil skoro ponehal, samo veter je še poganjal redke snežinke nad mestom. Živega človeka ni bilo na cesti. Samo tam na vogalu je stala črna senca in se ni genila.

Približal sem se ji in ji pogledal v obraz. Bila je Marija. Masko si je bila strgala z obraza in jo vrgla v sneg. Roke je stiskala v pest, a po licih so ji tekle solze. Pogledala me je skoro s sovražnim pogledom in se odmaknila.

»Gospa, verjemite mi, da ni bilo prav, kar so storili z vami«, sem ji rekel. »Oprostite, a vi se mi v resnici smilite in me je sram zaradi drugih.«

Ničesar ni odgovorila in je samo z roko šinila po licu, da je zbrisala z njega solze. Okrenila se je in pogledala po zasneženi cesti.

»Surovež je krčmar«, sem nadaljeval. »Govedo je bilo pijano, ne zamerite mu.«

Tedaj pa se je naglo zasukala na peti in obstala tik pred mano. Gledal

sem ji naravnost v obraz in videl, da je ta obraz lep in te bleščeče se oči v resnici krasne. Bila je še mlada, trideseto leto še ni bilo šlo mimo tega lepega obraza.

»Kaj me briga krčmar!« je rekla s tihim glasom. »A za drugega mi je. Zakaj je bil ta tako surov?«

A ni čakala odgovora. Nervozno me je prišla za roko in me potegnila za sabo na cesto. Šla sva proti ulici, ki se je strmo vzpenjala na Kapitelj in je bila samotna, tako iskreno samotna, kot so samotne samo novomeške ulice. Besede ni izpregovorila, temveč je hlastno stopicala kraj mene po visokem snegu, tesno se držala moje roke in jo stisnila tu pa tam, da sem čutil njeno žametno gorakoto.

Pred malo, skromno hišico je obstala. Medla svetiljka je borno utripala nedaleč, sneg se je pričel spet utrinjati z zastrtega nočnega neba, da je pritajeno šumelo nad črnim Kapitljem. Marija se je privila k meni in se z obema rokama oklenila mojega vratu.

»To je za njega«, je dejala z vročim glasom. »Povej mu, da je vse to le za njega. Surov je bil z mano. A kaj za to. In kaj za to, če mi je mož ubežal z drugo. Jaz nisem kriva prav nič. In tudi nisem kriva, če zahteva moje telo ljubezni, samo ljubezni. Saj za ljubezen živim in umrjem zaradi ljubezni. Njega pa ljubim, povej mu, da ga ljubim in ga hočem. Še jutri zvečer mora potrkati tu na moje okno. In bo spoznal mene in mojo ljubezen. In me bo ljubil, kakor bom hotela jaz. Povej mu, da mora priti zvečer, ker zahteva to najina usoda... To pa mu izroči za sedaj.«

Tople ustnice so se dotaknile mojih ustnic in se strastno vsesale vanje. Sko-

ro za minuto. Nato pa se je obrnila sunoma in izginila v nizki hišici.

V divjem metežu sem hitel po strmini navzdol. Sam si nisem mogel pojasniti vsega tega, kar se je bilo zgodilo te trenutke. Samo tega sem se zavedal, da gori zaman vroči plamen, ki žge dušo in misli uboge Marije. Saj sem poznal Miro, ono veselo, ščebaljajoče dekletce, ki je bilo Milanu življenje in razkošna pozacija. In vedel sem, da je Milan prehladen in preidealni človek, da bi se samo zaradi Marijinega telesa vrgel v ogenj, ki ga izžarevajo njeni bohotni, po slepi strasti vpijoči udi. Ogenj bo gorel in dogorel, a zaradi tega ognja bo dogorela tudi Marija sama.

V duši mi je bilo težko. Težko zaradi Milana. V gostilniški sobi sem se stisnil v svoj kot in niti razumel nisem vseh kvant, ki jih je pravil Milan v svoji razigranosti. Klavir je pel že neubrano, pijani plesalci so hrumeli, za čelom je šumelo vino in vse se je potapljalo za neizrazno kopreno, odkoder se je smejala človeška razbrzdanost.

Marijine oči so me žgale v duši, kakor so žgale moje ustnice njene razpaljene, v siloviti strasti goreče ustnice. In sem vedel, da stopim ob prvih večernih urah na Kapitelj. Že zaradi Milana. Potrkam na okno in ji povem vse. Povem z besedami, ki jih zasluži v svojem trpljenju, zaradi svoje ženske ljubezni. In sem vedel, da se bo prijel mene tisti ogenj, ki bruha iz njenih bohotnih, kakor greh sladkih udov. In pride dan in pride noč in v tem ognju bo dogorelo vse, dogorel jaz in tudi Marija...

V poznih jutranjih urah sem bredel po visokem snegu iz mesta. Tema je zavijala bršljinsko polje, do kolen sem se udiral v sneg, a vse misli so mi postale tako jasne, kakor da ni bilo za mano

prečute noči. Veter je pel nad poljem, sneg je pel čudovito melodijo, ki se je neprestano zlivala v vriskajoč refren: Marija, Marija... Kdo bi iskal še konca? Melodija zveni in bo zvenela v večnost in refren bo vriskal v večnost — v Marijini ljubezni, v razpaljenem ognju,

ki gori sredi skrivnostne, v mlado koprnenje zavite dolenske zimske noči.

Bršljinsko polje pa je spalo v globokem snu pod belo odejo. Spalo tiho, pokojno, nedolžno kakor devica pred obhajilom. Bršljinsko polje — kdo ga naj razume?

Breze

Kot da bi moje sestre bile,
breze večno trepetajoče.
kot da rodile so jih solze,
v rosnih cvetih snivajoče.

V njih skrivnostnem nemiru bolest trepeta,
drhti v njih večno hrepenenje,
vetrič pomladni se z njimi igra,
z menoj igra se — življenje.

Ela Var, Ljubljana

Ko jih ozrem ž njimi drhtim,
prepojena bojazni neznane.
V spoznanju s solzami lica rosim,
vetrič odnaša jih v cvetne poljane.

Sovraštvo

Dr. Fr. Zbašnik, Ljubljana

Vstopila je hišna in mu naznanila:
»Gospa so umrli!«

On je nekaj časa pisal dalje, kakor bi je ne bil slišal, potem pa se je malce okrenil in raztreseno vprašal:

»Katera gospa?«

Hišna ga je začudeno pogledala. Tedaj pa se je zavedel, kako neumno je bilo njegovo vprašanje. Saj mu je bilo vedar znano, da mu žena že dolgo boleha. Dal je z roko znamenje in posel je izginil. Posedel je še nekaj časa strmeč v steno, na to se je sunkoma dvignil od pisalne mize, napravil par korakov sem in tja, ustavil se pri oknu in se zazrl v daljavo. Precej časa je tako stal, potem pa se zasukal in začel iznova korakati po sobi, govoreč sam s sabo:

»Mrtva torej! Moje prorokovanje se je potemtakem izpolnilo in sicer še prej, kot sem pričakoval! Kako dolgo je od tistih dob, ko je prišlo do prelo-

ma? Sedem ali osem let? Malo več, malo manj — vseeno! Jaz sem pošteno držal besedo! Kakor sem se zarekel, tako sem storil in ako bi bila še dvajset let živela drug poleg drugega — jaz bi se ne bil preganil! Izruval sem temeljito, s korenino, kar me je nekdanj vezalo na te, Ana! Ti si prva izrekla besede: »Sovražim te!« a dočim si ti pozneje omahovala, se jaz v svojem sovraštvu nisem premaknil!...«

Sedel je zopet in se zaglobil nazaj v preteklost. Živo mu je stopil pred oči tisti trenutek, ko se je bilo završilo... Zalotil je bil pri njej neka pisma, ki so pričala, da se nekdo trudi za njeno naklonjenost in da ona tistih prizadevanj ni takoj z ono odločnostjo zavrnila, kakor bi se bilo po njegovem mnenju spodobilo za zakonsko ženo, ki noče, da bi trpela moževa in njena lastna čast. Kako daleč je bila stvar med njo in njenim

čestilcem dospela, se iz pisem ni dalo razbrati. Imel je celo občutek, da se kaj hujšega ni zgodilo. Toda njemu je zadostovalo že dejstvo samo, da se je njegova žena spuščala v dopisovanje s tujim moškim. Zahteval je v strogem tonu od nje, da mu pove resnico. Ona je bila spočetka precej preplašena. Boječe je odgovarjala in si prizadevala, da bi zasukala vso stvar na smešno stran. Ko pa se on s tem ni zadovoljil, ampak je izkušal, da bi ji prišel s točno stavljenimi vprašanji do živega, je v njej hihoma prekipelo in začela mu je očitati razne grehe, ki naj bi bili, kakor je sodil, nekak protiutež napram temu, kar je bila sama zakrivila. On je na te očitke reagiral, beseda je dala besedo, dokler ni ona v skrajni razburjenosti izjavila:

»Ne, ne ljubim te! Nasprotno: sovražim te!«

»Sovražiš me in mi seveda smrti želiš!...«

»Da, Boga prosim, da bi že bilo vsemu konec!«

On jo je srepo pogledal, a v prsih mu je bilo menda baš zaradi teh njenih besed, ki so naravnost izzivale odločitev, nekako odleglo. S poudarkom sicer, a mirno, nekako dostojanstveno je odvrnil:

»Sovražiš me?... Lepo je, da si tako odkritosrčna! In vedi — odkritosrčnost za odkritosrčnost! — da od tega trenutka tudi jaz tebe sovražim, sovražim tako, kakor nisem sovražil še nikdar nikogar na svetu!... In smrti mi želiš? Prav! Toda ker te tako silno sovražim, ti nikakor ne mislim napraviti te usluge, da bi umrl! Zapomni si: dvajset let sem starejši od tebe, a prej ugrizneš ti v travo — da se izrazim čisto po domače — nego jaz! In zdaj še ne kaj: od tega trenutka ne eksistujeva

midva več drug za drugega! Zame ni tebe, zate ne mene! Uravnaj si, kakor hočeš: lahko greš od mene proč, lahko ostaneš z menoj pod eno streho. V enem kot v drugem slučaju bom vršil dolžnosti, kolikor jih imam po zakonih do tebe — toda govorila sva drug z drugim zdaj zadnjikrat! Ako ostaneš tukaj, boš živela ti na eni, jaz na drugi strani hiše. Ne poizkušaj nikdar priti v mojo bližino in če bi kdaj naneslo tako, da bi se morala na cesti srečati, bom gledal, da se ti izognem in ti stori isto tako! Več ti nimam povedati!« —

Kakor je bilo videti, je ona pozneje obžalovala, da je prišlo do tega nastopa. Opetovano je ob njegovem gođu in tudi ob novem letu, ko ga ni bilo doma, pustila na njegovi mizi biljet z voščili in vsakokrat je ob koncu zaprosila: »Ne bodi tak! Saj nisem tako hudo mislila!«

Ali on je bil preveč užaljen, da bi se bil kakor koli odzval tej prošnji. Vztrajal je neomajno na poti, ki si jo je bil načrtoval in dosledno je raztrgal vsak tak listič ter ga vrgel v koš, kjer ga je ona lahko našla, ako je hotela, in se prepričala, da je mož železne volje, ki se ne da premagati od slabotnega rahločutja.

V zadnjih letih takih poizkusov ni več delala. Zdelo se je, da tudi ona z nekim ponosom prenaša svojo usodo in njemu je bilo prav tako. Živela sta, kakor je bil on določil, vsak na svojem koncu hiše in ker je poznal on njene in ona njegove navade, jima ni bilo preveč težko, izogibati se drug drugemu. Tako so potekala leta, ne da bi se bila kdaj videla. Ko so mu povedali, da je obbolela, je pač ukazal, naj gredo po zdravnik in storijo vse, kar bi ta odredil, sam pa ni šel k njej. Sicer pa tega tudi ona ni zahtevala... A zdaj je bila mrtva!

»Mrtva, mrtva, a jaz živim!« je po-
navljal sam zase. »Da, Ana, tako se je
izpolnilo!«

Ali kaj naj stori zdaj? ... Da bi
tudi zdaj še, ko ni več živel, ne šel do
nje in ji tudi še po smrti kazal svoje
sovrášstvo ... da bi niti spričo smrti ne
dal plemenitejšim čuvstvom prostora v
svojih prsih — temu se je vendar le upi-
ralo njegovo lastno srce. Nekaj časa je
pač omahoval ob misli na to, kar se je
bilo zgodilo, a potem se je odločil in
šel, poklonit se manom tiste, ki je gojil
nekoč do nje resnično ljubezen in ki ni
imelo zdaj več smisla, da bi jo bil še
mrzil in sovražil ...

*

Ko je stopil k postelji, na kateri
je mirno ležala njegova mrtva žena, se
je streznil. Ni je spoznal, tako izpre-
menjena je bila!

Zdaj je lahko videl, kako strašno
je moralo biti njegovo sovrášstvo, da je
izglodalo do kosti tisto nekdanje tako
zdravo, tako krepko in življenja polno
telo! ... Zakaj o tem ni mogel dvomiti,
da jo je ugonobilo njegovo sovrášstvo!

Dolgo je strmel vanjo, kakor bi se
moral šele prepričati, če je to res ona,
ki se je tako kruto maščeval nad njo.
Tudi ona je imela svoje z vekami le na
pol zaveznene oči uprte vanj in te oči so
ga gledale tako nepremično, kakor bi
se ga ne mogle nagledati ... gledale tako
presunljivo, da se mu je videlo, kako
ga obhaja nekaj kakor groza in kako se
nemir loteva njegovega života ...

Dolgo, dolgo je strmel vanjo in
zdelo se je, da nekaj preudarja, da se
nečemu čudi ... Vse meso je bilo izgi-

nilo z njenega telesa, a preko njenega
upadlega obraza je bila razlita še vedno
ista milina, kot takrat, ko jo je bil vzlju-
bil, vzljubil morda baš zaradi te miline,
ki ni mogla biti nič drugega nego odsev
in vidni dokaz njene nedolžne in blage
duše. A če mu je bila ostalo njega duša
zvesta notri v smrt, kako je mogla po-
tem ona izustiti tiste strašne besede:
»Sovražim te! Boga prosim, da bi bilo
že vsemu konec!« Ali je človek res včas
si zgolj igrača nevidnih, neznanih moči,
ali mora res včas delati, kakor zahte-
vajo, in govoriti, kakor mu narekujejo
zlovoljni demoni? ... Pa če je tako, ali
more človek kaj za to? ... Ali ne padajo
tudi med drugimi zakonci kdaj pa kdaj
trde in sovražne besede? In če je že ta
in oni zakonski mož prizanesel ženi, ki
je zakrivila še vse kaj hujšega kot nje-
gova, ali je bilo prav, da ji je naložil on
tako strašno pokoro? ...

Take in enake misli so se mu morda
porajale v glavi. Mogoče tudi, da se je
spomnil na one prelestne dneve, ki jih
je v prvih časih zakona užival poleg nje
in mu je postalo ob tem mehko pri srcu;
mogoče da je ob spominu na vso tisto
blaženost, ki je je bil nekoč deležen ob
njeni strani, začutil, da je zagrešil grdo
nehvaležnost, ker se ni dal potolažiti,
ko ga je prosila: »Ne bodi tak! Saj ni-
sem tako hudo mislila!«

Bodi kakor koli: njegova glava se je
nagibala bolj in bolj, dokler se niso do-
taknile njegove ustnice bledega, izsuše-
nega lica one, ki se je bil zaklel, da jo
bo večno sovražil ...

Ko se je zopet spel po koncu, sta
polzeli dve debeli solzi preko njegovega
jeklenega obraza. —

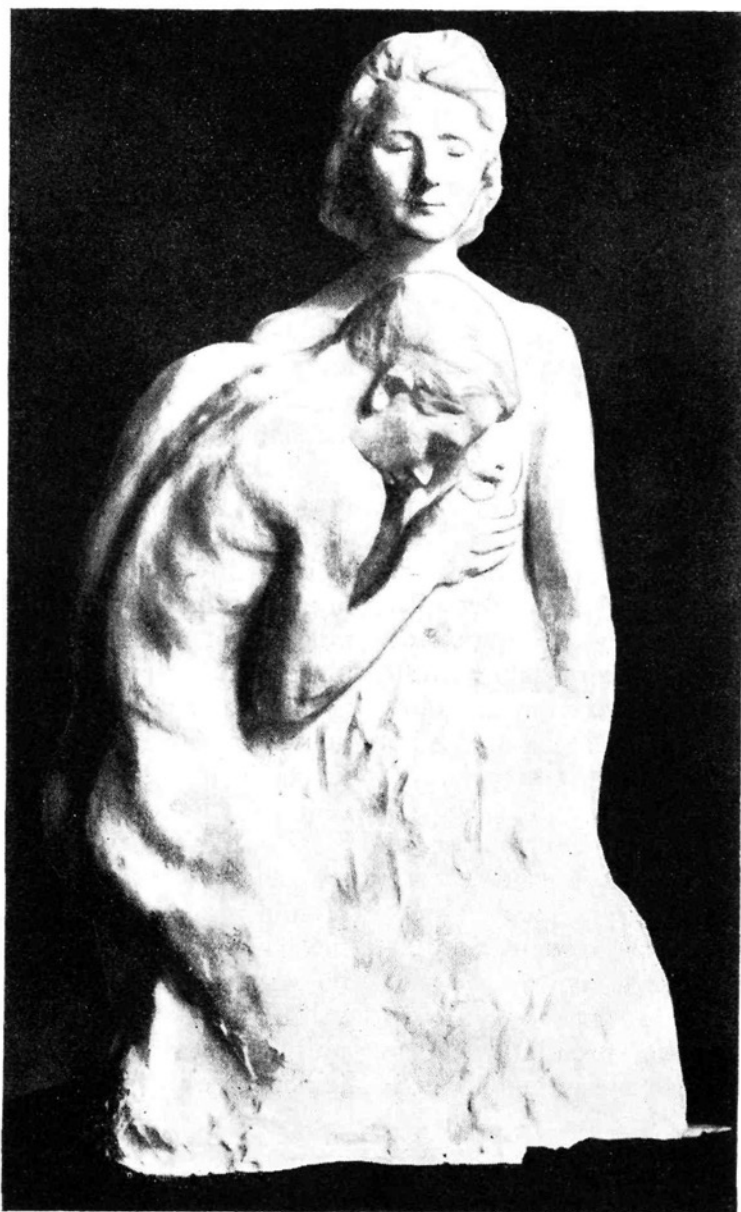
Ob Bernekerjevem grobu

Ivan Zorman, Ljubljana

Umetnik France Berneker je mrtev; skoro ga bo zasula prst in združil se bo z zemljo, iz katere je izšel.

Tu stojimo žalostni in ne moremo objeti in zapopasti skrivnosti, zakaj se

rode iz te zemlje umetniki, ki vse svoje življenje ne okusijo njenega veselja in njenih dobrot, trpe pomanjkanje, do junaštva hrabro pa prenašajo težko breme svojega poslanstva, ki jim nalaga, da

Fran Berneker:
Zdravnikin bol-
nica. (Njegov
poslednji umo-
tvor.)

oblikujejo svojemu narodu njegov nepokvarjen, resnični, lepi in večni duhovni obraz.

Tudi France Berneker je bil tvorec naše fiziognomije. Bil je slovenska sirota, pehan od kruhka do kruhka, brez doma, očka in majke; ali velika mati narava si ga je bila izbrala in ga je določila za to, da je prisluškoval njenemu snovanju in se mu je razodevala: on pa je ta razodetja mukoma trgal iz sebe in z njimi oblikoval naše lice. V njegovih likih je očitna mehkoba. Zasanjanost, zategnenost, resignacija in težko, mnogokrat prenezasluženo življenjsko trpljenje — vse stvari, ki jih vsi čutimo v sebi, ne znamo jih pa izpovedati. Bernekerjevo posvetno življenje je bilo revno, zlomljeno, ali v svojem umetniškem poslanstvu je bil cel mož: nepopustljiv, trmast,

vedno ravnega koraka na svoji tvornici poti.

Sedaj mu je dobro; nam pa se sili v misel vprašanje, ali ne storimo za žive premalo za to, da bi dosegli boljši in lepši sklad med življenjem in duhovnostjo naših umetnikov? — Berneker je dosegel svoj telesni konec, kakor nas vse čaka; zoper ta konec ni pomoči, je pa življenje duha, ki ni minljivo in ta nov, odprti grob nas prosi, da mislimo na to neminljivo življenje, ki je cilj človečanstva in trdna opora za vztrajanje na lepi slovenski zemlji.

Hrabremu vojščaku dolžnosti in velikega duhovnega poslanstva, Francetu Bernekerju, hvala za njegovo življenje, njegovemu telesu zadnji zbogom; njegovi umetnosti pa večna slava! —

Oton Gaspari: Risba

E. Justin: Fran Levstik, orig. lesorez l. 1921.
(last revije »Življenje in Svet«)

knjige in listi

Oton Župančič: Ciciban. Opremil in ilustriral Nikolaj Pirnat.

O Cicibanu samem govoriti bi bilo odveč, saj ga ni Slovenca, ki bi ne poznal te pesnitve, biser slovenskega mladinskega pesništva. Govoriti moram samo o opremi in ilustracijah nove izdaje Cicibana, ki je morda najlepša in najbolj dovršena izdaja, gotovo pa nima tekmeča med mladinskimi izdajami.

Niko Pirnat, ki je Cicibana ilustriral, je vsebino tako globoke, otroški duši odgovarjajoče pogodil, da si ne morem misliti med slovenskimi slikarji bolj primernega ilustratorja. Kdor se hoče prepričati, naj pogleda risbe Veseli koledniki, Žalostni koledniki, Postovka, Lisica, Žabe, Pismo (zamorski kralj z revolverjem), Pastrčki. Medved z medom (zame najboljša risba), Lenka, Zlato v Blatni vasi, Turek.

Otroci bodo Cicibana še bolj veseli, saj jim je Niko Pirnat odkril nova bogastva in nova polja. Risbe so tako preproste, tako ljubke, neafektirane, da bo vsakemu količkaj spretnemu učenčku mogoče prerisati sliko, ki mu bo najbolj všeč. Ciciban je tiskan na formatu $24\frac{1}{2} \times 21$, torej v povsem moderni obliki, na finem papirju in z lepimi, vsemu odgovarjajočimi črkami. Izdaja dela čast umetniku Niku Pirnatu, založbi in tudi tiskarni. Dobro vem, da je je tudi avtor Oton Župančič vesel. Naj bi ne bilo šolske knjižnice brez te izdaje Cicibana.

Jan Plestenjak.

Janko Kač: Med padarji in zdravniki. 80. 120 strani. Založba »Zemlja«. Ljubljana 1932.

Svojevrstna knjiga, teh 24 zgodeb! Človek čita in je kmalu ves oklenjen v trpki čar, s akršnim ga avtor zmami v svoj svet. Čeprav bi mi utegnil kdo očitati hvalisanje, moram le reči, da že lep čas nisem čital nobenega dela s toliko šnim zanimanjem kakor tole Kačevo knjigo.

Pred dokaj leti — dvajset jih bo kmalu — sem bil dobil v roke K. Schönherrja drobno knjižico »Das Schuldbuch«. Ob čitanju tiste knjige sem občutil nekaj sličnega kakor zdaj ob Kačevi. Krik ranjenega srca je to, ki se zave človekove reve, zagrenjen krik duše, ki občuti utesjenost in pomanjkljivost vsega našega dejanja

in nehanja, odevajočo svojo bedno nepopolnost v plašč lažnega spoznanja ali bahavega učenjaštva. No, končnega, absolutnega spoznanja ni in vsa učenost hodi po bergljah. In kjer je človek upal najti vse odrešujoče razodetje, se mu izenaada zareži v obraz krinka komedije, groteske ali farze.

To se mi zdi temelj te Kačeve knjige. Pisatelj je študiral medicino in je naravno, da je najbolj gledal v tem svetu. Vzlic temu se mi ne zdi važno, da govore vse te zgodbe vprav o »padarjih in zdravnikih«, temveč me bolj zanima okolnost, da govore o človeški nemoči. Prav tako kakor iz področja zdravilstva, bi bil lahko napisal slične zgodbe iz katerekoli panoge našega znanja, pa sem uverjen, da bi bilo povsod dovolj gradiva za tragiko in za satiro.

Čim gledamo delo s tega vidika, izgine sama po sebi tista, včasih nekoliko moteča ost, ki bi utegnila biti knjigi prej v škodo nego v korist. Pred nami se razgrinjajo senčne strani življenja, tako senčne in tako vsakdanje, da smo jih že sto tisočkrat srečali, pa se jih nismo niti zavedli. Kač se ustavlja ob njih in jih s trpkim nasmeskom razkazuje. In človek se nehote ustavi: »Kako da nisem nikoli pogledal!« In zdaj gleda in mu je trpko, da bi se razjokal in razklel.

Na tak način ustvarja Kač iz trenutnih, včasih prav neznatnih osebnih doživljajev, splošno človeški obraz. Neznatne avtobiografske zgodbe rasto v grmado silne človeške tragike, ki doseže svoj višek v črti »Pomor«. Tu ne vidimo nič več Kača in ne njegove matere, ampak gorje človekovo, kakršno ga je začelo objemati l. 1914. in ga do danes še vedno drži v svojem strupenem naročju.

Škoda, da je nekaterim drugim zgodbam preveč očitna naglica novinarske zibel. Upam, da jo bo v bodočih delih Kač sam opazil in pravočasno odstranil.

Kritike seveda ne bom pisal; za to so poklicani drugi. Hotel sem le opozoriti na to, za nas in naš knjižni trg prav izredno knjigo, ki ima mimo mnogih vrlin tudi svoje napake. Tako n. pr. je škoda, da se sočni in res bogato-sveži jezik včasih sovražno bori s slovnico. Vendar je to v primeri z bogastvom v knjigi prav malenkosten

nedostatek, ki ga je morda tu in tam zakrivila celo muhavost tiskarskega škrata.

In še nekaj se mi čudno zdi. Vsi naši uredniki in založniki tožijo o literarni suši in da so dobni pisatelji ne ustvarijo tako rekoč nič takega, kar bi bilo vredno izdati in založiti. Pri tem pa je bilo treba za Kačevno knjigo ad hoc priklicati v življenje novorojenčka, imaginarno založbo »Zemlja«, da ne nosi knjiga pripombe »Samo založba«. Ali ni to čudno? In še bolj čudno se človeku zdi, ko pomisli, da Kač sedi v uredništvu »Jutra« in je od tam do »Tiskovne zadruge« le par korakov. Ali je »Blagajna velikega voje vode« večja pridobitev za naše slovstvo nego Kačeva »Med padarji in zdravniki«? Bog ve!

Knjižna oprema je lepa in prikupna. Tudi Pirnatova naslovna risba na ovitku je izvrstna, le škoda, da povdarja bolj kuliso nego vsebinsko jedro. Kaču želim na poti, ki jo je nastopil, mnogo krepkih, uspešnih korakov, njegovi prvi knjigi pa čim hitreje in uspešneje potovanje tja, kamor spada: v vse naše knjižnice širom domovine!

J. Albreht.

Griša Koritnik: Ptič Nikdarnič in druge pravljice. Samozaložba. Tisk Jugoslovanska tiskarna.

Griša Koritnik se je v zadnjih letih izkazal kot dober prevajalec iz angleščine, zlasti v vezani besedi. A tudi njegovim prevodom v prozi ne moremo oporekati bogve kaj, ker je točen poznavalec angleškega in slovenskega jezika. Pričujoča zbirka pravljic pa je njegovo samostojno delo in povsem posvečena mladini.

Knjižica je lepo in prikupno opremljena, tekst pa je ilustriral kipar Ivan Zajec s pristržnimi, otroški duh razodevajočimi podobicami, ki bodo že same po sebi veliko pripomogle, da se knjižica prikupi mladini, ker so risbe v resnici privlačne in risane z umetniškim stremljenjem.

Vsebina knjižice pa nam kaže, da se je pisatelj resno potrudil, da nam poda košček onega pravljničnega življenja, ki ga doživlja otrok v svoji nebrzdani fantaziji; hotel se je kolikor toliko oddaljiti od romantične pravljice, ki je vsled modernih prilik postala za nekam mrtva in šablonska, in se približati pravi pravljici, odgovarjajoči modernemu življenju in modernim zahtevam. To stremljenje se jasno prikazuje v pravljicah »Ptič Nikdarnič« in v »Čarobnem vrtljaku«, dasi se mu to stremljenje končno ni moglo posrečiti v polnih potezih.

»Ptič Nikdarnič« je komplicirana pravljica, ki glede svoje vsebine zahteva širše obdelave, a jo je pisatelj zajel samo na par straneh, a nič kakor ne tako, kot bi bilo treba in kot bi bilo koristno, da se pravljica razvija v gladkem in naravnem poteku. Vsa fabula je na nekaterih mestih nenaturna in se celo otroku dozdeva ne-

verjetna. Proti koncu je zabrisana in ne poteka tako, kot je človek pričakoval in kot je sklepal pri čitanju prvih strani. Čarovnica Babuga je nedosledna in celo čmejena, kar pa čarovnice navadno niso nikdar, še manj pa da bi delale take očitne napake, kot jih dela Babuga. Mladina pojše se seveda preko teh napak, zlasti še, ker je pravljica pisana v res otroškem duhu in s pristržnostjo, ki govori otroku naravnost v srce.

Izmed vseh sedmih sestavkov je pač »Čarobni vrtljak« najbolj posrečen in dovršen. Ne radi tega, ker obdelava nekakšno zgodovinsko snov, temveč ker jo karakterizirata originalnost ideje in izpeljava ideje same. S to pravljico se je Koritnik poizkušal približati moderni pravljici, kakršna se je že davno porodila pri drugih narodih, dočim pri nas še ni pognala niti korenin. To prizadevanje se mu je tudi posrečilo in sicer idejno in v izpeljavi, kar knjižico dviga nad šablonsko vsebinsko povprečnostjo, ki smo jo navajeni pri mladinskih spisih današnjih dni.

Izmed ostalih pravljic naj navedem samo še pravljico »Na dnu jezera«, ker je globoko občutena in pesniško izživeta. Druge se mi zde nekam preveč vsakdanje, ker jim primanjkuje prave ideje in jedra, ki je pač podlaga vsake prave pravljice. Sestanek »Krtiča« bi bil lahko izostal iz zbirke, ker je brez pomena in naravnost trivialen.

Koritnikova zbirka pravljic napravlja v celoti dober vtis in mladina, ki jo bo čitala, bo gotovo zadovoljna z njo, ker bo našla v nji marsikaj, kar jo bo veselilo in zabavalo. To pa je že nekaj, s čimer mora biti vsak pisatelj zadovoljen — mladina je pač naš najhujši in najstrožji kritik.

Josip Vandot.

Fraňa Levstika Zbrano delo, uredil dr. Anton Slodnjak, izdala Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1931. III. zvezek: Pripovedni spisi. — Levstikovi zbrani spisi, ki jih je v letih 1891—1895 izdal Levec v založbi Kleinmayerja & Bambergarja so pošli, bili so pa tudi nepopolni, ker niso vsebovali značilnih variant, osnutkov Levstikovih del, ki nam v mnogočem odpirajo pogled v Levstikovo delavnico duha.

Po raznih ovinkih je končno dobil dr. Anton Slodnjak, mladi znanstvenik ljubljanskega slavištičnega seminarja založnico — Jugoslovansko knjigarno, ki je za Levstikov jubilej izdala v 453 strani obsegajočem zvezku Levstikove pripovedne spise. Dr. Slodnjak se je delu posvetil z vso dušo, prebrskal vse arhive in vire, pregledal vse Vrtce, kjer je Levstik priobčeval razne pripovedke in pravljice in kjer se navadno niti podpisal ni in ki jih Levec ni priobčil. Dr. Slodnjak je v tem zvezku priobčil iz pripovednih spisov (med njimi nekaj variant), ki doslej še

niso bili tiskani, 46 — večinoma pravljič in priš povedk — pa proglasil za Levstikovo delo. Za nimiva je zlasti varijanta Martina Krpana, ki bo utegnila točneje osvetliti problem te klasične poze. Preobširno bi bilo pa naštevati vse spise v tem zvezku, saj jih je 88.

Dr. Slodnjak je zvezku napisal obširen uvod, ki nam daje novih vpogledov v Levstika kot človeka, umetnika in ljubitelja slovenskega jezika. Značilno je, da je Levstik postal jezikoslovec zato, ker je, kot sam pravi, vedno trepetal v bojazni, da piše neslovenski. H koncu je urednik dodal tudi slovarček manj znanih besed, dragocene opombe in še posebno poročilo o svojih spremembah oblik etc. To je v resnici klasična izdaja Levstika in je uredniku dr. Slodnjaku, ki se je delu posvetil z neverjetno ljubeznijo, le častitati.

IV. zvezek: Dramatični spisi. — Četrty zvezek je urejevan kot III. Le, da nas morda še bolj preseneča. Avtor je v tem zvezku tiskal 11 doslej še netiskanih Levstikovih dramatičnih del, osnutkov in varijant in 4 dramske spise za Levstikovo delo, česar do danes deloma še nismo vedeli. To so važna odkritja, ki nam osvetljujejo tudi odnos Levstika do Jurčiča. Sedaj nam bo šele prav razumljiva izpoved prof. dr. Ivana Prijatelja: »Levstik je rodil Jurčiča.« Dr. Slodnjak je namreč v tem zvezku ponastisnil prius Jurčičevega Tugomera in dokazal Levstikov delež pri tiskani redakciji. Dr. Slodnjak pravi: »Delo (Tugomer) je skupen plod Jurčičevega in Levstikovega duha, vendar prevladuje v končni redakciji Levstikova misel, ki je prekvasila Jurčičevo, kakor je tudi oblika in jezik glede na besedni zaklad in slovniške oblike, metaforiko in arhaični duh popolnoma Levstikov. Nedvomno je, da bi bil brez njega v kakršnikoli Jurčičevi predelavi Tugomer docela drugačen, kakor ga poznamo danes.« (IV. Uvod. 33.) Izmed že priobčenih dramatičnih spisov sta bila samo dva, ki sta bila znana širši javnosti, in sicer Ježa na Parnas in Zatoženi samoglasnik. Vsi drugi, Juntez, Abimeleh, Valenštajnov ostrog, Rodoljubja zmaga, Serežan, Samo etc. pa so tiskani prvič v tej klasični izdaji. Tudi temu zvezku je napisal dr. Slodnjak izčrpen in do potankosti utemeljen uvod, dodal slovarček in opombe in svoja poročila.

Oprema te izdaje je dobra, želel bi pa trpežnejšo vezavo. V obeh zvezkih je nekaj tiskovnih napak, ki pa celote ne motijo.

Ivan Plestenjak.

Redne in izredne publikacije Mladinske Matice v letu 1931.

O slovenskih mladinskih knjigah in listih, ki so jih izdale na svetlo v zadnjem desetletju naše domače knjigarne in založbe, bi bilo vsekakor

potrebno napisati obširno kritično poročilo, da bi dobili pregledno sliko razmerja med kvantiteto in kvaliteto teh del na našem književnem trgu.

Takoj pa moramo priznati, da ima med vse mi književnimi podjetji edinole **Mladinska Matica** neki stalno določeni **mladinsko-književni program**, smer urejevanja in organizacijo naročnikov (subskripcija), dočim pa izdajajo skoro vse druge založbe posamezne mladinske knjige brez dovolj utrjenega književnega in podjetniškega načrta. To dejstvo je treba poudariti, ker mu odkriva dovolj vzrokov, da tako, močno zaostaja **kakovost** (vrednostna stran) naše mladinske knjige za številom istih. Med stoterimi knjigami, ki jih srečaš po izloženih oknih naših založništev in knjigarn, je komaj dobra četrtnina takih, po katerih je stalno povpraševanje s strani mladine in ki bodo ohranila svoj sloves v našem mladinskem slovstvu tudi v bodočnosti. Najtežja hiba naše mladinske produkcije z ozirom na njeno kvaliteto je predvsem ta, da se smatra kakršenkoli urednik, književnik ali kritik poklicanega, da tako ali drugače odloča v usodi mladinske knjige. Še tako visoki »umetnostni« vidiki in kriteriji, češ čista umetnost sama na sebi je že dovolj vzgojna itd. ... ne morejo edini odločati v kvaliteti dela, če se le ta ne ujema s **pedagoškimi in metodičnimi** zahtevami in načeli mladinske književnosti. V posebni meri velja ta pristavek pri knjigah — realistične vsebine! Z ozirom na razvoj in izsledke najnovejšega **mladinoslovja** (ki pa še žal pri nas ni obdelano!) ne zadostuje, da izda kaka založba sicer »umetniško« dovršeno mladinsko knjigo, če le te ne podpira in dopolnjuje še mladinsko **uredništvo** s svojimi zahtevami in dognanji (oprema, razvrstitev, komentarji i. dr.). Dobro uredništvo z založbo vred ima pravico in dolžnost, da po svojih najboljših močeh podpre, izpopolni pisateljev tekst tako, da bodo celotne vrednote književnega dela čimbolj **jasne, razumljive in učinkujoče** na mladega čitatelja, sicer ne moremo smatrati mladinske knjige za popolno. V kolikor so v tem oziru uspeli posamezni uredniki in sestavitelji naših šolskih čitank. V kolikor je tedaj zbirka književno in pedagoško močnejša in bogatejša. In ker se je ustanovila Mladinska Matica pred leti prvenstveno iz teh pobud in razlogov, je njena naloga, da stori v **tej smeri** vse za obogatitev slovenskega mladinskega književnega trga. Po tem stremljenju se tudi Mlad. Matica očitno razlikuje od drugih založb in tiskarn.

Stalno vez dosega Mladinska Matica z naročniki najbolj z mesečnikom »**Našim Rodom**«, ki izhaja v redni nakladi preko 20.000 izvodov pod uredništvom **J. Ribičiča**. List prinaša v svojih rubrikah pisano gradivo leposlovnega in realističnega značaja. Stalna zastopnika mladinske

proze sta med drugimi J. Ribičič s svojimi »Žabami« in Milčinski s svojimi humoreskami. Dajati pa moramo, da presega mnogo gradiva »Naš. roda« duševnost osnovnošolske mladine in da se približuje vsebinsko bolj srednješolskemu mladinskemu listu. Kotičku »Cicibanovega rodu« je odmerjen zelo skromen prostorček, če pomislimo, da so tudi učenci nižje in srednje stopnje stalni naročniki lista. Pri izboru sestavkov bi bilo potrebno ozirati se ravno tako tudi na aktualnost in domordnost snovi. V primeri s prejšnjimi letniki »Našega roda« je pa v ilustrativnem pogledu priznati letniku 1931./32. lep in razveseljiv napredek.

Poleg svojega lista izdaja Mladinska Matica letno še po štiri knjige v obliki male osmerke V »Kresnicah« za leto 1931. sta, najmočnejša prispevka M. Klopčiča »Moj oče« in Vl. Klemenčičeva črtica »Mrákovi«. Pretežni del ostalega gradiva pa slika življenje družine, domačije in prirode ter tehnične iznajdbe in napredke za kmetstvo vas in najširše ljudske plasti. Vsa ta snov je podana v zaokroženih življenjskih slikah in skupinah, da je tudi po zunanji obliki bližja otroku.

V drugi knjižici je zajeta Bevkova mladinska povest »Lukec in njegov škorec«, ki je po svoji notranji fabuli delno sorodna Seliškarjeve mu »Rudiju«. Zgodba obeh povesti se namreč prenaša iz domačije v Ameriko! Vendar je Bevkovo pripovedovanje in slikanje bolj plastično ter prožeto z miselnostjo in čuvstvenostjo naših ljudi in sorojakov. Nenadna smrt matere pa se dozdeva, da je malo nasilna v opisanih okoliščinah te povesti. Končno sodbo o Bevkovem »Luku« bo mogoče izreči šele po izidu drugega dela, ki je napovedan za letos.

Našim skromnim razmeram je podal književno novost J. Ribičič s knjižico »Miškolin«, ki slika v preprostem slogu življenjsko zgodbo o mišji družini. Pol uspeha te knjige, ki jo mladina težko odloži, pa je pripisati posebno spretnemu ilustratorju E. Justinu, ki je položil v ilustracije vso svojo fantazijo in moč.

Po vzoru svojih »Sadjarčkov« je A. Skulj napisal še poučno knjižico »Vrtnaričice«. Čutiti pa je, da pisatelj ni najbolj uspel v tem strokovnem spisu. Pripovedovanje v obliki povesti na tesno odmerjenem prostoru zamegljuje pravi namen te knjižice in ne daje dovolj preglednosti strokovne vsebine. Vrednost svojega spisa bi pisatelj na vsak način dvignil s tem, da bi se omejil v knjižici samo na eno panogo vrtnarstva; na primer: da bi strokovno obdelal samo vrtno cvetlice ali vrtno zelenjad... in ne, da je zajel vrtnarstvo v celoti v prepovrni obliki.

V letu 1931. sta izšla pri Mlad. Matici poleg rednih knjižic še dve izredni mladinski knjigi pred božičem, kar je vsekakor pozdraviti.

Dober poskus nove oblike mladinske proze je podal J. Ribičič s knjigo »Mihec in Jakec«, ki odgovarja zahtevam novodobnega čitalnega publika. Polovica teksta je v tisku, ostala pa v drobnih ilustracijah. Taka oblika pripovedovanja navaja učence k logičnemu čitanju, ker mora čitatelj sam pogoditi ilustrirano besedo, misel v stavku. V tej zanimivi slikanici se ponavljajo po največ slike ozir. sličice oseb ter bolj znani predmeti in stvari. Manj pa sodijo v take zbirke sličice abstraktnih pojmov in misli!

Drugo knjigo izredne izdaje je pa oskrbel J. Lovrenčič s »Tihim življenjem«. V njej je zbranih šest različnih legend (narodno blago), ki jih odlikuje bolj in manj globoka religioznost in po kateri so zadobile naslov »Tiho življenje«. Vsi deti pa je, da jih je pisatelj močno literarno preoblikoval in prekrasil! Toda umevanje »legendarnosti« otežkoča mladini na mnogih mestih pretežak Lovrenčičev pripovedni stil, ki se kar kosa s Pregljevimi v njegovih povestih: dolgi in razvlečeni stavki (perijode), številni besedni kalizmi, tujke itd. Sicer je ilustrator s svojimi slikami (E. Justin) marsikje povzdignil legendarni tekst, vendar bo ostala knjiga po svoji literarni teži mladini manj prikupna! Izdajo te knjige pri Mladinski Matici bi moralo uredništvo na vsak način podpreti z dobrim uvodom in s komentarji pod črtami skoro na vsaki drugi strani.

V splošnem predstavlja torej šestero knjižic Mladinske Matice dobro voljo založbe! V božiču pa bo treba posvetiti skrb tudi dobrim prevodom iz tujih mladinskih literatur. Letno po en prevod nikakor ne bo v škodo slovenski književni izvirnosti in produkciji! Razen tega pa bi še bila dolžnost Mladinske Matice, da bi čimprej oskrbela še tudi izbor Cankarjeve mladinske proze iz bogate zakladnice njegovega genija!

Albert Žerjav.

Poljska lirika.

Nekje na veliki ravnici med Varšavo in Čenstohovo, prvomajniškega dne, ko so nad rahlo ozelenelo planjo viseli cumjati oblaki z modrikastimi otočki, sem se spomnil, kako je Merežkovskij v svoji knjigi o Napoleonu opisal velikega cesarja, ki promatra rusko pokrajino: »Tišina — vsenaokrog je neskončno prazno«. Neskončna skrivnost: Rusija.« Težko je, da se ne bi na poljski ravnici zavedel, kje si: na robu velike Evrazije. Vse predstave o ruski pokrajini, ki so nam z njimi napolnili glavo Gogolj, Turgenev, ali Tolstoj, dobijo v poljski pokrajini ogledalo, v katerem se spoznavajo in naslajajo. Zdi se mi, da sem v takem slabotnem trenutku, ko se je motno doživljanje neke lepote borilo z nervoznim vznemirjenjem, odprl okno železniškega kupeja in skušal vsrkati vase vonj tega sveta, ki

me je tako živo spomnil stepe. Ne vem, ali je dišalo kaj drugega kot dim iz lokomotive. Tako se v nekih srečanjih sprošča v nas to, kar smo dobili iz literature. Potujoč po poljski ravnici, sem mislil na Rusijo. Zakaj Rusija — to je ravan, stepa in obzorje z daljnimi oblaki. Dih z vzhoda in otožna vedrina severa.

Na tej ravnici, ki ti vzbuja tolik okus po ruski pokrajini, biva narod, ki se hrabro bori baš zoper vzhodni dih in otožno vedrino severa. Poljska kultura je izrazito zapadnjaška: ona hoče biti taka. Usmerjena je od ruske brezbriznosti k strogi dovršenosti in umstveni lepoti latinskega zapada. Ne dosega je, toda vekove se nagiblje k nji. Podnebje in zemlja narekujeta Poljakom podoben življenjski stil in ritem kot Nemcem; v krvi imajo vzhodne elemente. Vzlic temu se vprav trdovratno trudijo, da bi bili zapadnjaki. Vzhod je ruski, sever germanski in njihova kultura strema po tem, da bi bila neoklonljiva antiteza ruskemu in nemškemu duhu. Večne periferijske borbe z obema narodoma, čijih dolgi ognjeni jeziki so včasih dosegli osrčje Poljske, so naredile iz Poljakov narod, ki je tako občutljiv za svoje lastno bistvo, kakor je dojemljiv za tuje vplive. Narod ki nenehoma in naporno izravnavo protislovja v sebi.

•

Poljska pokrajina in poljska duša se bistro zrealita v liriki, ki je ena najsubtilnejših tvorb, kar jih premore kak narod. Danes, ko so daleč od mene poljske ravni, rad listam po nedavno izišlem cvetoberu poljske lirike: »Od Kochanowskiego do Staffa.* Poljska lirična umetnost je namreč zelo razvita; v marsičem se utegne približevati francoski.

Zbirka Borowega je zasnovana z estetskih vidikov in urejena kronološko. Primerjal sem jo s podobno antologijo francoske lirike. Presenetljivost in hkrati značilna za izrazito zapadnjaško kulturetveno voljo poljskega naroda je motivna sorodnost prvih poljskih pesnikov s francoskimi in italijanskimi in vzorna zvestoba lepoti antičnega verza. Njihov Kochanowski je tipičen pesnik 16. stoletja. Opeva isto, kar so v tem času opevali pesniki evropskega zapada: Boga, ljubezen, mirno življenje na kmetih, smrt. Tudi pri njem čutiš, da je vsa takratna kultura, naj se je oblikovala v tišini poljske ravni ali v oljčnih gajih Provence, izhajala iz bleščeče izbrušenosti latinske poetike in antične kulturne tradicije, ki se je baš v renesanci ubrano uravnovesila s krščanstvom. Pesem Jana Kochanowskega »Wsi spokojna, wsi wesola« je topla poljska variacija na

* Antologja liryki polskiej. Ułożył Wacław Borowy. Lwow. Wydawnictwo zakładu narodowego im. Ossolińskich. 376 str.

Horacijevu in Vergilovo idilično poezijo; je izraz istega duha, ki z malimi izjemami (tak je bil genijalni razbojnik François Villon) dobiva tudi v Franciji iste inspiracije. Vsa nadaljnja poljska lirika, kolikor jo kaže cvetober Borowega je do Mickiewicza pod vplivom antične poetike, nekoliko zbegane od psalmov in od otožnih koralov katolike cerkve. Z Mickiewiczem se je pojavil najgenialnejši stvaritelj v dotedanji poljski poeziji: pesnik ki je umel ostro razločevati lirični in epični življenjski in ki ni v »Panu Tadeuszu« nič manjši epik kot je dovršen lirik v drobnih pesmih, kjer opeva vode Niemna ali ruske stepe. Mickiewicz je kakor pri Rusih Puškin — obenem z enako genijalnim vidcem Juluszem Słowackim oplodil poljsko poezijo za celo stoletje — vse do Staffa, ki je po letih in duhu soroden našemu O. Župančiču. Motivno in oblikovno razširjena, od vrelcev domače pesmi, od ljudske pravljice in kmečke govorice, od Mickiewiczewe in Słowackega pesniške inspiracije izpolnjena nova poljska poezija, očituje izrazito demokratično in zato tudi poljsko-narodno obeležje. Kakor je prej posredno in neposredno zajemala iz kosmopolitske zakladnice na antični osnovi, črpa sedaj iz poljske zakladnice in se v vodilnih duhovih izenačuje s sodobno evropsko poezijo.

Redko katera antologija lirike nam kaže tako izrazito kot poljska valovanje evropskega duha na prelomu med antično-krščansko dovršenostjo in nacionalno nedovršenostjo. Moč lirične inspiracije, motivno bogastvo, značaj metrike, značilnosti metafor, odnos nasproti jeziku, vse to se tomi na tem prelomu dveh epoh. Kakor je s Krasickim (1755.—1801.) ali Szymanowskim (1748 do 1801.) izzvenela doba epigonov Kochanowskega in skozi njega antične poezije, tako morda s Staffom izzveneva doba epigonov Mickiewicza — Słowackega in nacionalne poezije. Kaj prihaja sedaj? Danes samo še ugaša večerna zarja; kje so nova jutra?

B. Borko.

Oskar Hudaes: Gmajna. Natisnila Brata Rodé & Martinčič v Celju. — Drobnja knjižica obsega pet črtic, namenjenih mladini. Vseh pet je vzetih iz otroškega življenja in vse, razen prve, opisujejo vojne grozote in sicer z besedami, ki so resnične in gredo do srca, a so krute, zlasti še za otroška srca, ki niso navajena grozovitih prizorov, ki jih je uprizarjala svetovna vojna. Otroci bodo čitali te strašne, iz resničnega življenja vzete zgodbe in se jim bodo pri čitanju ježili lasje in sami bodo premišljali, ali je mogoče, da je vojna tako kruta in je tako neumisljeno kruto postopala z otroki, ki so bili povsem nedolžni? Odgovora pač ne bodo našli pravega, samo strah jim bo ostal v srcu in nezavedno jih

bo strah knjižice, ki jim je povzročila s svojimi prizori ta strah.

Po svoji temi in tendenci so nekatere črtice pač pretežke za mladino, a prelahke za odrasle. Prevladuje povsod revščina in še bolj nesreča, da mora otrok pri čitanju nehoti postati žalosten in se zamisliti v ono, kar je tako daleč od njegove miselnosti, a še daleč od njegovega zasanjanega sveta. Vojna leta so že daleč od današnjega otroka, zato pa bi jih bilo treba malo bolj idealizirati, ker strah in groza pač nista otrokom do brodošla gosta. Krvavi prizori, pa če so še tako realistično opisani, ne vplivajo na otroka vzgojno, še manj pa so dobri v moralnem oziru, ker surovost vzbuja samo surovost, zlasti še v tako dovzetnih dušah, s kakršnimi se ponašajo naši otroci.

Svetla točka v zbirki je niz pisateljevih spominov iz otroških let, ki nosi naslov »Gmajna«. To je res življenje, ki ga žive in presanjajo otroci zunaj v naravi, to življenje pa je pisatelj opisal res v pristnem otroškem tonu, v otroških besedah in živahnih prizorih. Beseda pa mu teče gladko, da je celo odrasel človek vesel, ko čita te prizore, in nič manj ne otrok. Le škoda, da slede tem solnčnim, otroško razgibanim strazem tako grozne slike iz vojnih dni.

Hudales je že znan mladinski pisatelj, ki piše po večini o modernih prilikah in sicer z velikim uspehom, katerega bo deležna v polni meri tudi njegova »Gmajna«.

Josip Vandot.

Anton Kosi: Otroška modrost. Smešno-modre dogodbe iz življenja naših malih. Središče. Samozaložba. II. zvezek.

Otrok ljubi humor, ljubi ga prav tako, kot ljubi sončne žarke in radost, razlivajočo se v sončnih dneh. Brez humorja ni morda niti enega otroka, ker je humor naravna potreba otrokova in važen faktor v oblikovanju otrokovega značaja. Humor govori iz otroka, dasi se ga otrok včasih niti ne zaveda. Že otrokova naivnost je humor in njegovo pojmovanje nekaterih, izven njegovega obzorja nahajajočih se stvari, je humor, tako pristen humor, da ga ne more posnemati noben odrasli humorist.

Anton Kosi je dober opazovalec otroškega življenja in njegovega humorističnega razpoloženja. V svoji dolgoletni praksi je slišal marsikatero modro in smešno iz otroških ust ter jo verno zabeležil. Rezultat tega njegovega prisluškovanja je zbirka smešnic, katerih je izdal zdaj že drugi zvezek. Prvi zvezek je izšel pred dvema letoma in je zbudil povsod zanimanje in zasmejal veselje pri naših otrokih.

Drugi zvezek se znatno odlikuje od prvega, ki so ga motile tu pa tam tiskovne napake. Je

zik je čist in jedrnat, kakršnega zahteva vsaka smešnica. Človek bere in se mora nehoti čuditi neizčrpljivosti otroške naivne modrosti in humorja, utrinjajočega se iz mlade duše kakor topli sončni žarki, ki ne poznajo nobene sence, temveč le toploto in smeh, sončni smeh. Humoriistična literatura je pri nas skrajno borna, zato pa nas mora razveseliti vsaka zbirka, ki nam kaže naš humor, posebno pa zbirka, ki nam neprisiljeno in v resnični luči slika prevejanost in naravni humor naše mladine. Ob takem humorju pa se ne ogreje samo mladina, temveč tudi odrasli človek, pa če je še tako zagrenjen.

Antonu Kosiju moramo biti samo hvaležni, da je zbral v svojih dveh knjižicah toliko zdravega in res pristnega otroškega veselja. Ker je otroški humor neizčrpljiv in pisatelj neutrudljiv pri opazovanju otroških veselih misli in domislev, upamo, da izda še nadaljno gradivo, ki ga je nabral v sončnem raju otroške modrosti.

Josip Vandot.

Mirko Kunčič: Ptiček z dvema kljunčkoma. Povestice in pesmi. Izvirne ilustracije J. Pukla. Izdala Jugoslovanska knjigarna v zbirki mladinskih spisov.

Mirko Kunčič, urednik Slovenčeve nedeljske mladinske priloge, nam je že znan mladinski pisatelj in ne morem reči, da njegovi mladinski spisi niso tu in tam močni in da ne bi zamamili otrok. Opažam pa, da Kunčič čezdalje hitreje dela in da le prerad prehaja v artizem, ki ga mladinska literatura absolutno ne prenese. Mnenja sem, da je že čas, da mladini damo čistega zlata, zdravega in tečnega kruha, ne pa raznih domislev, ki naj iz tehniških ozirov napolnijo toliko in toliko vrst. Nič več in nič manj! Trdim, da Kunčičevi verzi gladko, silno gosposko teko, opažam pa, da skozi vsi v enakem metru. Opažam tudi, da se Kunčič rad ponavlja i v verzih i v prozi, čemur se pa ni čuditi, če pomislimo, da Kunčič napolni skoro sam vso tedensko mladinsko prilogo v Slovencu, zato priloga tudi ni več tako privlačna, ker je preenolična. Saj imamo še nekaj mladinskih pisateljev, ki bi se ne obotavljali pisati za prilogo.

Te misli sem imel, ko sem brat Ptička z dvema kljunčkoma. Vse pravljice in pesmi so deloma že znane iz Slovenčevih prilog, le tu in tam sem opazil nekaj sprememb, ki pa sodbe ne morejo spremeniti.

Je v zbirki nekaj stvari, ki jih bo mladina rada prebirala, glavno privlačnost za otroke bodo pa slike Pukla in pa lepa izdaja, čeprav ima na notranji naslovni strani neodpušljivo tiskovno napako: stati bi moralo: Povestice in pesmi, stoji pa: Pesmi in humoreske. Vendar pa moram reči, da bo Kunčičeva knjiga v tej suši

mladinskega leposlovja dobrodošla. Želel bi le, da se posveti intenzivnejši opazovanju otroške duše. Kajti z njo se ne smemo samo igrati.

Jan Plestenjak.

A. Kuprin: Sulamit. Prevel Branislav Kozinc. Založba Pan v Ljubljani. — Čudokrasno bitje, ki ga opeva Salomon z najizbranejšimi besedami in figurami v svoji Visoki pesmi, je bilo pač trd creh tisočerim pesnikom in učenjakom, duhovnikom in laikom. Kakor jutranja zarja se smehlja Sulamit preko mračnih, asketskih in spokornih prizorov svetega pisma; v nji gori ljubezen, prava, naravna ljubezen, ki ne pozna drugega nego svojega ljubeča in ji je uživanje ljubezni v njegovem naročju edina uteha v njenem hrepenenju. Sredi noči ga išče po mestu, ker ga je v kopnenju zaman iskala na svojem ležišču. In ko ga najde, ga vodi v matere svoje hišo in edina njena želja je izražena v besedah: »Rotim vas, hčere jeruzalemske, pri gazelah in košutah poljskih, da ne prebudite in ne predramite ljubezni, dokler ji je drago!«

Sulamit ni nikakšno abstraktno bitje, kakor razlagajo nekateri verski učenjaki, ki v svojem mrzlem razumu ne morejo nikoli spoznati, kaj je naravna ljubezen in česa je zmožna, kadar izbruhne z elementarno silo. Salomon je bil praktičen filozof, a tudi velik pesnik. V vsem njegovem bistvu je prevladovala erotika, kar ni prav nič čudno, saj je bil orientalec in po vrhu poetat. Kljub svoji modrosti nikakor ni zametaval užitkov, ki mu jih je življenje pnujalo v zvrhani meri.

Močna je morala biti njegova ljubezen do prelepe Sulamit, kateri se je klanjalo šestdeset Salomonovih žen in osemdeset priležnic njegovih poleg brezštevilnih mladenk. Sulamit je bila strastno zaljubljena vanj, a pri vsem tem je bila naravna ženska, ki ji je ljubezen vse, ki živi in umira zaradi te ljubezni. Salomonova Visoka pesem je pesem njene ljubezni, njenega hrepenenja in naravnega srca. Salomon je za brenkal na prave strune, njegova pesem je postala živ, večni izraz naravne ljubezni in take pesmi ne bo mogel zapeti nihče več, ker nobena ženska ne bo znala tako ljubiti, kot je ljubila Sulamit Salomona, kralja modrosti in zaljubljene pesmi.

Marsikateri izmed tisočerih pesnikov je po Salomonu poizkušal, da bi ustvaril Sulamitin lik še naravneje, nego ga je naslikal sam Salomon. A ti poizkusi so bili samo drobci, ki nikakor niso zdržali paralele s čudovito pesniškimi prizmerami, ki jih srečamo skoro v vsakem verzus Visoke pesmi. Poizkus je šepal in je moral še pati, ker Sulamit ne more nihče bolj karakteri-

zirati nego Salomon, saj jo je poznal v največjem bistvu njenega vročekrvnega značaja.

Kuprinova Sulamit je Sulamit iz Visoke pesmi in nič drugega. Njena osebnost ni pridobila nič novega in njena slika se ni izpremenila niti za najmanjšo potezo. In morda Kuprin ni niti nameraval, da nam poda Sulamit v oni obliki, kakršno je gledal v svojih pesniških sanjah. Kajti Salomonova Sulamit se mu je zdela preveč nazorno izklesana, da bi mogel le količkaj popravljati na njenem liku. Mogoče jo je nam hotel prikazati v moderni obliki tako, da bi ne prešel niti najmanj mimo Salomona. A moderniziranje klasičnih likov naravno ne more uspeti nikdar, a kje šele moderniziranje likov, ki nam jih prikazuje biblija.

Kuprin nam je napisal pesem v modernih besedah in s čutom moderno razpoloženega človeka. Napisal nam jo je v zanosu, ki prevzame pesnika, razmišljajočega krasno Sulamitino figuro in zataplajočega se v ono ljubezen, ki je bogohotno cvetela pred dva tisoč leti in ki brsti še danes v isti meri, samo da ne najdemo zanjo onih izrazov in forme, ki jih je našel Salomon v urah svoje najlepše ljubezni. Sulamit pa ostane kljub vsem poizkusom, da bi prenavljali njen lik, ona Sulamit, ki nas gleda iz svetega pisma, iz izvora našega življenja in naše ljubezni.

Prevajalec Branislav Kozinc je skrbno gledal, da se tesno drži izvirnika in ga nam poda v kolikor dobri slovenščini. Prevod se mu je v celoti posrečil, oporekati mu ne moremo skoro ničesar, mogoče samo to, da se ni bolj globoko zatopil v Salomonovo Visoko pesem, kar bi mu bilo pri prevajanju koristilo v veliki meri. Kljub temu je prevod gladek in knjiga prav prikupna, ker je tudi njena zunanja oblika primerna njeni vsebini.

Josip Vandot.

Naši prevodi.

V zadnjih letih opažamo, da domača književnost ni prinesla kakih posebnih razodetij, prezreti pa ne moremo, da nam razna založništva v strašni naglici kopičijo prevode iz raznih literatur. V kolikor so ti prevodi potrebni bi se dalo posebej pribiti, na tem mestu moram le reči, da se prevaja brez sistema, to se pravi, da je prevajanje in izdajanje prevodov literarnega značaja. Zgodilo se je, da smo dobili od enega avtorja kar dva dela (vsaka založba svoje!) in zgodilo se je, da smo dobili prevode, ki bi jih lahko in brez škode pogrešili in nadomestili z drugimi.

Zdi se mi, da je prevajanje danes že bolezen in da je hlastanje po prevodih tudi že bolezen. Domača literatura se je zanemarjala in se še zanemarija, čeprav se v zadnjem času trudita dve založbi, da tiskata tudi domača dela in dela

najmlajših pisateljev. Poleg tega se pa da opozrekati raznim prevodom tudi glede prevoda kot takega. Prevajajo včasih ljudje, ki nimajo umetniškega čuta, ki gledajo knjigo samo kot zbirko besed, ki naj razodevajo tako ali tako vsebino. Nimajo ušes in nimajo srca, da bi prisluhnili tajni muziki vsakega stavka in da bi v naš jezik prenešenemu stavku znali vdahniti vsaj drobec tiste muzike. In tako se zgodi, da tak prevajavec da slovnično brezhiben prevod, je pa brez duše in barvitosti. Največkrat se pa zgodi, da so taki prevodi tudi jezikovno zelo dvomljive vrednosti. Eno stoji: prevajanje je umetnost in prevajati bi smel samo umetnik, jezikoslovec mu bodi pa svetovalec.

Ne smem in ne morem tajiti, da se je naša prevodna literatura porodila iz nujne potrebe: kajti razrvanost duha in naše dobe, ki je vsaj do zadnjega časa bila bolj izraz entuziazma kot pa umetniškega ustvarjanja, nam drugega dati ni mogla. In v tej tesnosti, v tem iskanju, ko nam je bil Pregelj premalo, Finžgar že predaleč. Podbevšek, Vodnik in sorodni iskalci pretuji, nič naši, je postala naša edina duševna hrana prevod. In še na nekaj ne smem pozabiti: do bili smo univerzo, slovenska znanost se je v tej dobi razmaknila do neverjetne višine in narod je zastrmel vanjo in se je oklenil — mislim tu na narod, ki je ustvarjal in užival umetnine. — Sicer je pa bila enaka usoda tudi drugih narodov: kadar je cvetela znanost, je počivala umetnost.

Prvo podjetje, ki je začutilo potrebo po prevodih v večjem obsegu in iz vseh različnih literatur, je bila Modra ptica. Dala je Slovencem celo vrsto boljših in slabših del iz svetovne književnosti. Izmed najboljših del, ki jih smatram, da so nam bila v resnici potrebna omenjam:

Knut Hamsun: Pan. Blagoslov zemlje.

Anton Čehov: Anjuta.

John Galsworthy: Temni cvet.

Baring Maurice: Daphne Deane.

Emil Ludwig: Napoleon.

Pogrešili bi pa zlahka Jak Londona. (imamo že nekaj prevodov kot: Železna peta, Kralj Alkohola etc. in ti nam pač zadoščajo za oznako dosti čitanega, pa umetniško le srednjeverstnega angl. pisatelja), Mériméeja Sentjernejsko noč in še nekaj drugih.

Izmed prevajalcev, ki jih ima Modra ptica (Oton Župančič, J. Vidmar, Franc Albrecht, Vladimir Levstik, R. Kresal, Stanko Leben etc.) je najdovršenejši pač Oton Župančič, dočim Levstikov prevod včasih nekoliko ubija, ker ima preveč iskanih besednih tvorb. O ostalih prevajalcih je pa kritika iznesla dokaj obširne pomanjkljivosti,

vendar je treba reči, da ima založba pri izbiri prevajalcev dokaj srečno roko. Odločno premalo se pa založba ozira na slovanske literature. Treba nam je mlade poljske, ruske, češke literature, treba nam je španske. Zdi se mi, da smo s premočno roko posegli v francosko literaturo.

Druga založnica, ki nam je odprla vpogled v svetovno literaturo katoliško usmerjenih umetnikov, je pa Jugoslovanska knjigarna.

Med najboljše štejem:

T. Timmermans: Župnik iz cvetočega vinograda.

Bojer: Izseljenci.

Werfel: Mladostna krivda (prevod je pa eden najslabših, kar jih je v zadnjem času izšlo).

Durych: Marjetica.

Gide: Ozka vrata.

Omenil sem, da so to večinoma katoliški pisatelji. Ne smemo se pa ustrašiti oznake »katoliški«, ker so to v resnici umetniki, ki jih je priznala svetovna literatura; zato nas ne motijo ne kateri izbruhi kritičarke Borštnikove, ki se je raztogotila ob Timmermansu. Pa to le mimo grede.

V ostalem pa prispevajo k prevodni literaturi še Krekova knjižnica, Hram, Cankarjeva družba, in nekateri posamezni prevajalci — samozložniki: Dr. Tavzes: Notredamska cerkev v Parizu, (Victor Hüge), Kozinc: Sulamit (Kuprin), in Tiskovna zadruga, čije izdaj pa ne bom našteval, ker nam svojih prevodov ne pošilja v oceno.

S tem sestavkom sem hotel samo v bežnih črtah omeniti našo prevodno literaturo, nje dobre in slabe strani ter izraziti samo nekaj misli, ki imajo namen, pospešiti razglabljanje o naših prevodih z resnično kritičnega stališča in ne morda s stališča trgovske konkurence.

Jan Plestenjak.

Iz mladinske prevodne literature.

Ni čudno, da je poplava prevodov, ki jo vidimo danes na našem književnem trgu, zajela tudi našo mladinsko literaturo. Ali je ta poplava v splošnem dobra in koristna z ozirom na našo izborni književnost, o tem se nočem prerekati z nikomur, ker je to stvar čitajočega občinstva in književnikov samih. Toda kar zadeva prevode mladinskega slovstva, moram reči, da je prevajanje iz tujih jezikov prav tako škodljivo kot koristno. Škodljivo, ker se vsled prevodov zatirajo domača dela, koristno, ker prevodi odpirajo mladini nov in nepoznan svet, ki je tako daleč od domačega in ki ima v sebi vse polno mikavnosti in zanimivosti. Seveda, ozirati se moramo pri tem samo na dobra dela, ki so v resnici prvo vrstna in imajo v sebi samo vrline in pravi otroški duh in jih ne kazi nobena hiba ter so brez najmanjše spotike.

Jugoslovanska knjigarna je ustanovila stalno zbirko mladinskih spisov, ki jih izdaja v jako lični in posrečeni opremi. Seveda, pri tem se ozira v prvi vrsti samo na prevode, ker ji menda primanjkuje dobrih domačih del, ali pa se ji zdi izdajanje izvirnih mladinskih spisov preveč riskantno. Pri izbiri prevodov pa je precej previdna, saj tako mora človek soditi, če pregleduje knjige, ki jih je do sedaj izdala.

V zadnjem času so izšle v njeni založbi tri mladinske knjige, ki v resnici zaslužijo, da se razširijo med mladino. V prvi vrsti moram omeniti zbirko pripovedk Rudyarda Kiplinga »Zakaj — zato?«, ki jo je prevedel znani prevajalec iz angleščine, Griša Koritnik, in jo opremil z ilustracijami Milko Bambič. Te pripovedke so same na sebi nekaj čudovitega, ne samo radi tega, ker govorijo o nekem daljnem svetu in življenju, temveč tudi radi načina, kako obravnavajo ta svet in to življenje. V teh pripovedkah nastopajo poleg predzgodovinskega pračloveka same eksotične živali, ki pa so vendar naši mladini popolnoma znane. Kipling pripoveduje vse te zgodbe z naravnimi, priprostimi besedami in stavki, v katerih je polno pristnega otroškega humorja, pa najsi že govori o slonu, nosorogu, mački ali pa o premeteni mali hčerki našega pračloveka.

Koritnikov prevod je dober in čist. Naši otroci bodo imeli težavo samo pri tujih imenih, katerih se bodo pa končno vendarle privadili, ker zvane skoro devetodeželsko. Bambič je okrasil vso knjigo s priprostimi, a vendar lepimi slikami, ki so naslikane v onem duhu, ki ga mladina najbolj razume.

Druga knjiga je prevod znanega norveškega pisatelja Gabriela Scotta »Mala trojka«. Knjiga pripoveduje narodne in vesele prigode treh fantičev, ki jim fantazija in nemirna kri ne dasta nikoli miru. Te prigode so tako originalne in zanimive, da niti odrasli človek ne da knjige prej iz rok, dokler je ni prečital do konca. A kaj šele otrok, za katerega so napisane. Vse otroško življenje je opisano do drobne potankosti, realistično in brez vsakega olepševanja. Otrok živi v tej knjigi prav tako, kot živi v resnici — razposajeno, s prevratnimi nagoni, a z ono dobrosrčnostjo, ki je karakteristični znak vsakega pravega otroka. Da pri takih okoliščinah ne more biti brez humorja, je naravno. Otroškega humorja pa je v knjigi zvrhana mera, zanj skrbi že glavni junak, pravi tip modernega otroka, ki je kljub vsem današnjim prilikam vendarle še nagnjen k romantiki. V »Mali trojki« je Scott pač rešil težavni problem, kako naj pišemo o modernem otroku in da modernega otroka.

Prevod je oskrbel Ivan Vuk. Reči se mora, da je prevod gladek in se je prevajalcu posrečilo,

da je popolnoma zadel šegavost in otroške izraze originala. Samo na nekaterih mestih ne bo breznik z njim zadovoljen. Otroku bo šlo pač navzkriž z nepoznanimi nordijskimi imeni, katerih ni navajen, a teh imen se prevajalec pač ni mogel izogniti.

Bambičeve ilustracije so izvršene popolnoma v njegovem stilu. O njegovi umetnosti govoriti na tem mestu, je pač odveč, saj je Bambič pri nas zadosti poznan kot izvrsten ilustrator.

Tretja knjiga zbirke mladinskih spisov so Grimmov »Pravljice« v prevodu Alojzija Bolharja. Grimmov pravljice so že stokrat prehodile ves civilizirani svet in so še danes prava duševna paša naših najmlajših. V njih živi vsa pravljčna nemška duša, nagnjena k melanholiji, ki pa je koncem konca samo izraz neke neizražene naivnosti, ki se kljub melanholičnemu razpoloženju nagiba k naravnemu veselju, tipičnemu znaku priproste otroške duše. Vse te pravljice so postale tekom časa last skoro vseh narodov in tudi mimo našega naroda niso šle brez silnih, mogočnih utisov, ki so zapustili globoke sledove v naši mladinski literaturi. Naroda brez Grimmovih pravljic si niti misliti ne moremo, in zato je prav, da jih je Jugoslovanska knjigarna izdala v taki opremi in obliki, kakor jo zaslužijo.

Bolhar se je tesno držal originala in je poizkušal da s pravimi izrazi pove ono, kar misli izvirnik, in se kolikor mogoče približa nemškemu mišljenju, a da pri tem prav nič ne moti slovenskega sklada. Njegovo prizadevanje je bilo uspešno — prevod sam na sebi je domač, izbran, a vendar priprost, da se vse te pravljice glase prav tako, kakor da so nabrane med našim ljudstvom.

Mnogobrojne Bambičeve slike poživljajo pravljice, ker zadenejo povsod pravi ton in razpoloženje vsake posamezne pravljice. Biti moramo le veseli, da smo dobili Grimmov pravljice prav v oni obliki, kakor smo si jih želeli.

Josip Vandot.

Jiři Wolker: Pravljice. Prevedla Silva Trdina.

Založba Modra Ptica v Ljubljani.

Slikanja kapitalizma v najgorostasnejših barvah in položajih je že od nekdaj pisateljem vseh narodov prav tako privlačno in običajno kakor slikanje kontrasta tega socialnega, človeštva skoro nevrednega zla — slikanje bede in trpljenja onih ljudi, ki jih vprav kapitalizem težko pritiska k tlom. Socialna beda je najbližja snov, ki jo moreta umetnik in pisatelj zgrabiti v vsi njeni strašni istinitosti in jo oblikovati v vsi njeni nagoti. Dokler jo slikata verno po njenih pravih potezah, jo človek še kolikor toliko prenaša z že priučeno flegmo, ker ji gleda pri vsakem koraku naravnost v obraz in mu je radi tega postala že

vsakdanja in skoro že potrebno zlo. Toda če jo zavijeta v bleščeči okvir nedolžne pravljice, je naravnost nekaj groznega, pred čemur mora človek zapirati oči in se mu srce krči od strahu in nemega protesta. Pošast, ki jo slikajo nedolžne, pravljicne otroške besede, grozi in strmi in je v svoji ogromnosti in strahoti še stokrat večja in nazornejša, kakor jo vidimo in presojava v vsakdanjem življenju.

Jiři Wolker je hotel v svojih pravljicah naslikati tako pošast. Toda ne za otroke, ker bi bilo to kruto in nečloveško. Zato jo je naslikal za odrasle, naslikal z vsemi mogočimi barvami, ki pa so resnične, dasi se skrivajo za pravljicnim pajčolanom. Simbol kapitalizma mu je milijonar, ki je v svoji prešerni nadutosti in v svojem skrajnem egoizmu ukradel sonce z neba. Po svetu je vladala tema, le bogatašu je svetilo sonce, premalo mu je sonce, še zvezde hoče, da bodo vse njegove, kakor so njegovi vsi vrednostni papirji v banki »Ego«. Ker ima sonce, je tudi Bog njegov hlapec, kakor mu je hlapec ves svet. Da sije sonce le njemu, lahko pogine ves svet, saj je zdravniško izpričano in s statistiko dokazano, da je celih 100% ljudi, ki so se pod solncem rodili, pod solncem tudi umrlo.

Jedka je satira, ki se reži iz Wolkerjeve prve pravljice. Pohlep mamonizma in z njim združena egoizma je v nji viden v vsaki besedi in njegovo okrutno trinoštvo je na lastni koži najbolj občutil najrevnejši izmed vseh slojev — delavski stan. Toda sonce je pravično — zažgalo ga bo z vsemi njegovimi ogabnimi izpuščaji. Kapitalizem bo zrušen in za njim ne bo jokala nihče, toda to je le pravljica, a pravljica ne more nikoli postati živo meso.

So na svetu ljudje, ki samo zaradi neznatne malenkosti ne morejo doseči tega, da se jim izpolni najskromnejša želja. Živi nekje v mestu siromašen deček, ki je prepričan, da bi lahko našel srečo, samo če bi imel na svojem raztrganem suknjiču gumb, za katerega bi potegnil, če sreča dimnikarja. A v mestu živi tudi vesel pesnik, ki piše najveselejše knjige, da se grohoče ves svet, a ne ve, da živi nedaleč od njega siromašen knjigovez, v čigar roki se zaradi njegove nesreče izpremenijo najveselejše verzi v najžalostnejšo pesem. Živi pa tudi pismonoša, ki iz človekoljubja zataji nesrečnemu očetu pismo, ker misli, da je v njem sporočilo o smrti starčkovega sina. Ta sin ga radi tega delikata sam izroči rablju in ves svet se zgraža nad človekoljubnim pismonošo, razen deklice — sirotice, o kateri so nekateri rekli, da je bila vrag, drugi, da angel. Poleg vseh teh pa živi mladi klovn iz cirkusa, grbasti Jony, ki prenaša stoično vse krivice in vso socialno bedo, a ne prenese tega, da ljubi za denar njegova izvoljenka bogatega grbavca, pa se rajši ubije.

To so motivi Wolkerjevih pravljic — pravljice, ki so navidez zajete iz abstraktnega življenja, a vendar niso pravljice, temveč slike, ki z žgočimi besedami razgaljajo krivice in trpljenje zatrtih in zatiranih ljudi; to je življenje, istinito življenje in ker ga pripovedujejo pravljice, nam je še bolj očitno in razumljivo, kakor pa da bi ga gledali v okviru pravega romana.

Prevajateljica; Silva Trdinova, se je na vso moč potrudila, da nam poda pravljice v lepi slovenščini, kar se ji je tudi prav dobro posrečilo. V vsaj knjigi so morebiti samo trije stavki, ki so nekam ohlapni in neokretni. Drugače pa moramo priznati, da je jezik čist in povsem izbran. Tudi Goršetovim ilustracijam se ne more oporekati ničesar. Zunanja oprema je sijajna, tako sijajna, kakor jo zna prirediti svojim publikacijam samo založba Modra Ptica.

Josip Vandot.

Uredništvo »Odmevov« je prejelo sledeče knjige:

Ivan Pregelj: *Izbrani spisi VI. Idile in groteske*. Založila Jugoslovanska knjigarna. Ljubljana 1931.

France Vodnik: *Borivec z Bogom*. Pesmi. 1932. Samozaložba.

Narte Velikonja: *Otroci*. Novele. 1931. Izdala Jugoslov. knjigarna v Ljubljani.

Janko Kač: *Med padarji in zdravniki*. Črtice. Lj. 1932. Založba »Zemlja«.

Vladimir Perhavec: *Pesmi*. Lj. 1932. Samozaložba.

Griša Koritnik: *Ptič Nikdarnič*. Pravljice. Ilustriral kipar Ivan Zajec. Lj. Samozaložba.

Oton Župančič: *Ciciban*. Ilustriral Niko Pirnat. Lj. 1932.

Anton Kosi: *Otroška modrost II*. Središče ob Dravi 1931. Samozaložba.

Frana Levstika *zbrano delo III. in IV*. Uredil dr. Ant. Slodnjak. Lj. 1931./32. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani.

Levstikova pisma. Uredil Avg. Pirjevec. Izdala in založila Slovenska Matica. Lj. 1931.

Izidor Cankar: *Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi*. I. in II. del. Izdala Slovenska Matica. Lj. 1930./31.

France Kidrič: *Zgodovina slovenskega slovstva od začetka do marčne revolucije*. 2. snod. pič. Izdala Slovenska Matica v Ljubljani. 1931.

Prevodi iz svetovne književnosti:

Wl. St. Reymont: *Kmetje*. I.—IV. Roman. Poslovenil Joža Glonar. Izdala Slovenska Matica v Ljubljani 1929./31.

Stare angleške pesmi. Prevel Griša Koritnik. 1931. Samozaložba.

Selma Lagerlöf: *Zgodba o blaznem Gunnarju*. Prevedel in uvod napisal Franjo

Tominec. Lesorezi M. Malešša. Izdala in založila Delavska založba. Ljubljana. 1931. (Kreskova knjižnica 6.)

A. Kuprin: **Sulamit**. Prevel B. Kozinc. Založba »Pan« Ljubljana 1932.

IZDANJA »MODRE PTICE«:

Prosper Mérimée: **Šentjernejska noč**. Roman. Poslovenil O. Župančič. Lj. 1930.

Emil Ludvig: **Napoleon**. Prevedel Josip Vidmar. Lj. 1931.

Sigrid Undset: **Jenny**. Roman. Poslovenil F. Albrecht. Lj. 1932.

Jack London: **Dolina meseca**. Roman. Poslovenil V. Levstik. Lj. 1931.

Jiři Wolker: **Pravljice**. Prevedla Silva Trdina. Lj. 1931.

IZDANJA JUGOSLOVANSKE KNJIGARNE:

Lewis Wallace: **Ben Hur I. in II.** Povest. Prevel G. Koritnik. Lj. 1931.

Johan Bojer: **Izseljenci**. Roman. Prevel Bežo Vodušek. Lj. 1931.

Gabriel Scott: **Mala trojka**. Prevel Ivan Vovk. Lj. 1931.

Rudyard Kipling: **Zakaj — zato**. Prevel G. Koritnik, ilustriral M. Bambič. Lj. 1931.

Brata Grimm: **Pravljice**. Prevel Alojz Bolhar, ilustriral Milko Bambič. Lj. 1932.

Earl Derr Biggers: **Kitajčeva papiga**. Prevel Franc Kremžar. Lj. 1932.

Pierre L'ermite: **Kako sem ubila svojega otroka**. Prevedel Joža Gregorič. Lj. 1932.

Jaroslav Durych: **Marjetica**. Roman. Prevedel dr. F. Kozak. Lj. 1932.

Franz Werfel: **Mladostna krivda**. Roman. Lj. 1932.

Aleksej Remizov: **Na sinjem polju**. Prevel Miran Jarc. Lj. 1931.

Henrik Sienkiewicz: **Skozi pustinje in puščavo**. Roman. Prevedla dr. L. Lenard in Ivan Vovk. Lj. 1931.

Oskar Hudač: **Gmajna**. Natisnila Braza Rode & Martinčič v Celju.

IZDANJA MLADINSKE MATICE 1931.:

Alb. Žerjav: **Kresnice**. IV.

Josip Ribičič: **Miškolin**. Povest za mlade. Ilustriral E. Justin.

France Bevk: **Lukec in njegov škorec**. Povest za mladino. Naslovno risbo narisal M. Gaspari.

Andrej Skulj: **Vrtnaričice**.

Fran Tratnikove karikature.

Osem Tratnikovih karikatur, ki jih prinašamo, so v pomanjšani obliki ponatisnjene iz češkega satiričnega lista »Kopřivy«, ki je izhajal v Pragi in ga je urejal Josef Stivin, sedanji senator in vodja socialnih demokratov. Prvi dve risbi se nanašata na velik političen proces v Zagrebu l. 1909., tako zvan Friedjungov proces, ko so gotovi madžarski politiki z izmišljenimi in ponarejenimi listinami hoteli provocirati oborožen konflikt s takratno Srbijo.

V onih letih so mnogo prinašali Tratnikove satirične risbe tudi drugi praški listi, kot na rodnosocialistične »Karikatury« in Ign. Hermannov »Švanda dudak«. Na Dunaju so bile takrat objavljene Tratnikove risbe v »Die Musikette«, ter v Gustav Mayrinkovem »Der liebe Augustin«, ki je reproduciral »Ob jami« in »Zgubljeni čas«. K tem risbam je znani francoski pesnik Prevost spisal dve krasni pesmi. Tratnik je takrat sodeloval tudi pri svetovnoznanim satiričnem listu »Simplicissimus« v Münchnu. Večina njegovih satiričnih motivov je povzetih globoko iz socialnega življenja. Večjo zbirko tovrstnih risb prikaže njegov »Zbornik«, ki v kratkem izide.

R. P. = P-ka.

In memoriam Viktor Dyk.

Nisva utegnila, da bi se поблиže seznanila. Ako je tako seznanjanje potrebno pri ljudeh, ki žive tako rekoč eno življenje. Saj sem ga poznal preje, preden sem ga videl. L. 1918. sva se nenadoma srečala v tramvaju. Seveda je bil tramvaj nabito poln. Drdrali smo z Vinogradov proti Pragi. Gneča je bila tolikšna, da sva bolj mislila na to, kako bi se iz nje osvobodila, kakor na to, kaj bi govorila. Tudi on me je poznal samo po imenu. In o čem naj bi govorila sredi tiste brezizrazne množice, ki se gnete po tramvaju! Bil je tak, kot sem si ga predstavljal po prvi sliki, ki sem jo videl. In vsi tisti verzi in pesmi, ki so doneli iz njegovih zbirk l. 1917.—18. kakor da še done okrog njegove glave. To je bilo l. 1918., ko smo najbolj tenko poslušali vsako njegovo besedo. Potem sem odšel domov in zasledoval njegov boj. Celo desetletje je stal sredi kričavih politikov in razburjenih množic, ki so v svoji zbežanosti iskali vseh mogočih poti, kjer bi za-

dostili svoji pohlepnosti po slavi in denarju. Ob desetletnici češkoslovaške državne svobode je slavil svojo petdesetletnico. To je, drugi so jo slavili. Bil je zanimiv pregled dela pesnika-bojevnika, ki je vzrastel iz revolucionarnega kipenja na koncu preteklega stoletja, ko je bilo geslo mladine prevrednotenje vseh vrednot. To je bilo po nastopu tiste nove mladine, ki so jo l. 1893. sodili v Pragi pod imenom »Omladina« in je imela odločilen vpliv na vso generacijo, ki je šla za njo. Med njo so bili tudi prvi glasniki jugoslovanskega revolucionarnega nacionalizma. Na najlepšem nabrežju ob Vltavi v Pragi so takrat obesili skupulka na vrat spomeniku Francu I. — Iz te omladine je rasel Viktor Dyk kot ponosen pesnik dvomov in zanikanja. Pesnik svoje dobe, vedno v borbi proti vsem, ki so verjeli v rešitev in svobodo po naravni poti. V množici čeških modernih pesnikov, katerih skrajni smeri sta predstavljal J. S. Machar in Otokar Brežina, prvi s svojim racionalističnim kriticismom, drugi s svojo mistično vernostjo, je zavzemal Viktor Dyk posebno mesto, ki se posebno jasno kaže sedaj, ko leži njegova pot dokončana pred nami. Kajti lansko leto 13. maja je prišel Viktor Dyk na naš prelepi Lopud pri Dubrovniku. Šel se je kopat v mali zaliv Sunj, od koder je najlepši razgled onemu božanskemu kosu naše zemlje, ki je bil nekdanj last dubrovniške republike. In pesnik je tam utonil. Njegovo truplo so prepeljali v Prago in te dni so obhajali v Pragi in drugod prvo obletnico pesnikove smrti. Na Češkem je namreč v tem oziru nekoliko drugače nego pri nas in spomin duševnih voditeljev odmeva globoko v javnosti. Tako je posvetila pesnikovemu spomenu poseben večer »Umelečka beseda«, prijetelji so se poklonili njegovemu grobu, na hiši, kjer je Dyk zadnja leta živel in delal, so vzdali spominsko ploščo, istotako je bila spominska plošča vzdana v Hlinskem, na Lopudu je ta mošnji župnik Lisičar opravil žalni spomin v cerkvi, kjer so se zbrali skoraj vsi prebivalci Lopuda, skoraj 300 ljudi, in še letos nameravajo Čehi postaviti na Lopudu spomenik, ki bo pričal potomcem, da je tu v bratski zemlji odšel v večni mir veliki borec za češko svobodo. Prireditve v Pragi je pozdravilo tudi vodstvo slov. gledališča, ki pripravlja baje za prihodnjo sezono Dykovo: »Spametovanje dona Kišota«.

»Lumir«, katerega urednik je bil Dyk zadnje desetletje, mu je posvetil 7. številko z zanimivimi prispevki iz Dykovih rokopisov in njegovih prijateljev. V založbi A. Neuberta pa je izšla knjiga »O národní stát«, (»za narodno državo«), ki na 338. straneh obsega najboljevidnejše Dykove članke iz l. 1917.—19. V našem slovstvu in v politiki nismo imeli nobenega pesnika Dykovega kova. Boste rekli: v slovstvu in v politiki! Kako gre to vkup. Politik in pesnik — kakšno nasprotje! Da in vendar je pel že Vodnik svojo »Ilirijo oživljeno«, Prešeren svojo »Zdravljico«, Levstik je bil pesnik politik, Stritar je pel dunajske sonete in elegije, Gregorčič je politiziral v »Soči« in drugod, Aškerc še bolj, Cankar je rastel v borbi s politiko — politika in pesništvo si torej nista tako tuja kakor se zdi po znanem Goethejevem izreku, da je politična pesem grda. Odmevi naše politične borbe odmevajo tudi v Župančičevih v »Zarjah Vidovih«. Našo povojno boleščino čutimo iz Gradnikovih in Grudnovih pesmi.

Po svojem optimizmu in izrazitosti bi bil Gradnik še najbližji Dyku. Toda Dyk je bil s svojo pesmijo bolj sredi politične javnosti nego naši pesniki. Saj je bil celo senator. In to senator, ki nastopa javno. Tako sta se v Dyku združila pesnik in bojevnik. Takoj v začetku je postal Dyk glasnik nove politične orientacije. Rastel je iz političnega boja. Sredi dnevnih gesel in zmot je iskal bistvo češkega osvobodjenja. Zato se je pridružil skupini, ki je pred vojno izdajala dnevnik »Samostalnost«. To je bilo glasilo verujočih v zmago češke zgodovinske pravice. Ves boj te politične skupine je bil obrnjen proti uradni politiki — proti Avstriji. Revolucija duš — je bila njeno geslo. Naravno, da je ravno te vrste mladina pozdravila svetovno vojno kot edino pot v odrešenje. Avstrija je napolnila ječe s temi revolucionarji. Tudi Dyk je prišel v dunajske zapore. Tam je še bolj jasno videl pot do svobode. Njegove pesmi te dobe so višek vere, poleta in globokih misli. L. 1917. so ga izpustili. Dasi je vojna še trajala, je Dyk govoril jasno o veliki svobodi, ki se je bližala. Po vseh listih se je oglašal. Te članke obsega knjiga »O národní stát«, a ne le s članki, še bolj je s pesmi ta narodni pesnik dvigal češko dušo...

Njegove besede so rezale v živo in udarjale v obraz vsem sovražnikom resnice in pravice. Bil je seveda tudi naš prijatelj in zaveznik, kakor čutimo iz te knjige. Zato je prav, da mu tudi mi ohranimo spomin, da ne bo spomenik na Lopudu samo spomenik smrti ampak tudi spomenik življenja. Kajti Viktor Dyk je še vedno živ pesnik. Pred nami leži nekaj njegovih knjig, pesmi in proza. Koliko smeha je v teh duhovitih

satirah, napisanih na zmede časa, koliko žgočih misli in pekočih resnic je v teh pesmih, tako narodnih, da se skoraj prevajati ne dajo. To so vzklili velikega borca sredi šumne množice. »Boj nam teprv nastavlja«, je klical pesnik ob trenutku splošne opojnosti, ko je vse slavilo prihod svobode. In v tem boju je stal Viktor Dyk kot vitez s častnim čutom in svetlim mečem v ospredju do konca. Dal je zgled, kako se bori pesnik v politiki, ne da bi ga politika omadeževala. Nemo goče — porečete — politika uniči pesnika. Morja. A pravega ne. Kajti pesnik mora govoriti o tem, kar pretresa ozračje dneva. Vprašanje je samo, kako. V. Dyk je bil pesnik vere in dvoma, ki išče med bijočimi se valovi časa pot do cilja, kjer narodi ne umirajo. Pesnik svoje dobe. Pesnik, ki je rekel pravo besedo ob pravem času. Še sedanjost ponavlja za njim besede preteklosti. To je znak, da je v njih sila bodočnosti.

Dr. I. Lah.

Dvajsetletnica Aškercove smrti je pred nami.

Povsod drugod bi spomin takega pesnika ob taki priliki proslavili na primeren način. Namesto slovenske literaturne javnosti se je oglasil v časopisih prof. Oven iz Maribora s primernim nasvetom. Kakor vse kaže, bo Mariborsko zgodovinsko društvo vzdalo ploščo, kar je v redu. Vse drugo bo opravilo dnevno časopisje. Aškerc med Slovenci ni imel sreče; bil je zanje prevelik. Že pri zadnjih njegovih delih so se začeli vanj zaganjati ljudje, ki sicer v slovstvu niso imeli besede. Res ni bilo vse zlato, kar je napisal zadnja leta, a take tragične konce so doživljali tudi drugi poeti brez surovih napadov nepoklicanih. Ko je Aškerc umrl — saj vemo, kako je bilo takrat — bi ga bili skoraj pokopali iz bolnice! Komaj je nekaj mlajših ljudi rešilo Ljubljano te sramote. Njegovo poznavanje in knjižnico so razprodali na dražbi, drugod se take stvari ohranijo kot svet spomin na pesnika. Po vojni se je začela akcija za njegovo rojstno hišo, ki je razpadala. Preden se je denar nabral, je menda kočja razpadla. Začelo se je zbirati za spomenik. Bilo je vkup že 20.000 Din. Propadla je ta svota s Slavensko banko (a po našem mnenju bi moralo biti vsaj onih 5000 Din, t. j. 20%, ki jih je banka izplačala vlagateljem. Kaj pravi odbor? Naj se zglašijo v javnosti!) Vprašanje Aškercovega in Gregorčičevega spomenika bi se dalo najlažje rešiti tako, kot smo rešili vprašanje spomenikov našim glasbenikom. Gotovo je, da je Aškerc po krivici med pozabljenimi slovenskimi borci. Bil je eden največjih in lahko bi rekli, da je v borbi za slovensko svobodo izkrjavel kot pesnik. Prav bi bilo, da bi mladini ob 20 letnici smrti poklicali v spomin njegovo veliko borbo za svobodo naroda. Aškerc je eden naših največjih borcev za ju-

goslovenstvo. On je podiral pregraje in zidove med duševnimi svetovi, ki so si bili prej tako tuji. Ravno zato bi moral biti bolj znan tu in onstran.

Dr. I. Lah.

Grob za grobom. Drug za drugim nas zapuščajo naši najdražji, naši najboljši.

Na Veliko sredo 23. marca t. l. je umrl v bolnici sv. Jožefa v Ljubljani star komaj dobrih trideset let priznani umetnostni zgodovinar, etnolog in muzikolog **Stanko Vurnik**. Zavrtna bolezen — sušica ga je umorila v dobi njegovega najintenzivnejšega dela. Veliko stvari je napisal, ki so trajne vrednosti. V »Dom in svet« je priobčeval »Uvod v glasbo«, čigar prvi del je izšel tudi v posebni knjigi. »Etnolog«, ki ga izdaja tukajšnji etnografski muzej, je prinesel njegovo temeljito razpravo o **slovenski hiši**, njegove višje eseje in kritik je pa razstresenih po različnih revijah in listih nebroj.

30. aprila je umrl v tukajšnji banovinski bolnici mladi petindvajsetletni, akademski slikar in kipar **Joža Gorjup**. Kiparstva se je učil na zagrebški umetnostni akademiji, potem se je pa podal v Firence, kjer se je lotil tudi slikarstva. Poleg drugih kiparskih in slikarskih del, ki učinkujejo po svoji monumentalnosti, je lani poletni krasno poslikal cerkvico svetega Miklavža v Kostanjevici na Dolenjskem.

Takoj drugi dan, 1. majnika je nenadoma umrla ena najboljših slovenskih pesnic: **Vida Jerajeva**. S svojo nežno toplo občuteno liriko se je na mah prikupila čitatelju, ko je začela priobčevati svoje prve v tržaški »Slovenki« in v »Ljubljanskem Zvonu«.

Rojena 31. marca 1875. na Bledu je bila vrstnica naših umrlih pesnikov Dragotina Ketteja in Josipa Murna-Aleksandrova. Nekaj let je učiteljela v Ljubnem in v Zasipu pri Bledu, potem je šla na Dunaj, kjer se je poročila s tedanjim prvim violinistom dvorne opere profesorjem Karlom Jerajem. Po prevratu se je stalno naselila v Ljubljani.

Kakor Murn je tudi ona nad vse ljubila lepo poto gorenjskih polj, vasic, škrjančkov in dekle, ki jih je znala opevati kakor malokdo. Leta 1908. je izdala knjigo svojih ljubkih pristrčnih »Pesmi«, »Slovenska Matica« pa leta 1921. zbirko njenih otroških pesmic pod naslovom »Iz Ljubljane čez poljane«. Sodelovala je tudi pri »Odmevih«.

Najgloblje je pa posegla smrt v vrsto naših umetnikov dne 16. majnika t. l., ko nam je ugrabila **Frana Bernekerja**. Kdo ne pozna njegovega Primoža Trubarja, ki razlaga pri vhodu v Tivolski park Kristusov evangelij vsem mimo hodečim s tako monumentalno prepričanostjo, da vam ostane v spominu do konca dni?!

Fran Berneker je bil rojen 4. oktobra leta 1874. v Leheni pri Slovenjgradcu. Po ljudski šoli je odšel v Celje učiti se podobarstva. Kot pomočnik je nato leto dni pridno delal po tirolskih cerkvah; l. 1896. pa mu je nekaj dobrih ljudi pomagalo, da je šel v Gradec na obrtno šolo, od tam pa čez eno leto na dunajsko umetnostno akademijo, kjer je pri profesorju Hellmerju študiral kiparstvo. Na Dunaju je živel do leta 1915., ko je moral k vojakom.

Po prevratu ga je notranja sila prignala v svobodno domovino, ki ga pa ni sprejela, kakor je zaslužil. Nekaj časa se je mučil kot navaden kamnosek v Celju in na Pohorju, potem se je preselil v Ljubljano in stanoval, kakor je pač mogel, nekaj časa celo na nekem vrtu v polji podrti drvarnici, kjer si je tudi kuhal sam. Pozneje se je preselil v klet Narodnega doma, kjer so mu pozneje tudi dali lepo prostorno sobo.

Res da je bil zelo nepraktičen v življenju, vendar je imel na Dunaju svoj atelje, ki so mu ga med vojno odvzeli menda zato, ker je prostor rabila železnica. Hodil je potem v Ljubljani od Poncija do Pilata, naj bi mu pomagali, da mu da južna železnica namestu dunajskega mal prostora tu v Ljubljani, kjer bi si lahko postavil atelje, toda vse je bilo zaman. Zaprt sam vase je taval nato po mestu in izpovedal se je le redkemu.

Pozneje mu je bila usoda milejša. Napravil je več kipov, seveda za malo plačo, in dobil je službo pogodbenega profesorja na Srednji tehnični šoli. Vsega tega je bilo ravno dovolj, da ni umrl lakote.

Razen že omenjenega Trubarja je Berneker napravil veliko drugih umotvorov, na primer **Vodnjak sv. Janeza Nepomuka** v Kranju, Atlante na palači Ljubljanske kreditne banke, nagrobni spomenik dr. Pavlu Turnerju v Mariboru, »Žrtve« v Narodni galeriji, »Štiri letne čase« (na Dunaju), poprse kralja Aleksandra in dr. Otona Zupančiča.

Zadnje njegovo delo, ki ga žal ni dokončal, pa je »Zdravnik in bolnica«, ki ga je delal za dr. Šporna in čigar reprodukcijo prinašajo »Odmevi«.

France Berneker je dotrpel. Naj ponovim tu besede tajnika Narodne galerije Ivana Zormanca ob njegovem grobu:

»Hrabremu vojščaku dolžnosti in velikega poslanstva, Francetu Bernekerju, hvala za njegovo življenje, njegovemu telesu zadnji zbogom, njegovi umetnosti pa večna slava!«

R. Peterlin-Petruška.

Vprašanje našega književnega trga.

V beograjskem dnevniku »Vreme« je g. Miloš Crnjanski priobčil dvojce člankov, s katerima se je dotaknil vprašanja, kako poplavlja tuja

literatura naš književni trg. V nadaljnji debati je prišlo do osebnega spora med g. Crnjanskim in prof. Bogdanovićem, urednikom »Srb. knjiž. glasnika«, s čimer je dobila vsa zadeva političen značaj. H koncu so se oglasili tudi slovenski kulturni delavci, ki so se principiarno izjavili proti Crnjanskemu. Ker je znano, da mnogi kulturni delavci sploh niso vedeli, kaj so podpisali — (med njimi smo opazili poleg starih znanih imen tudi mnogo popolnoma novih, doslej še neznanih, a gotovo nadepolnih in uvaževanja vrednih književnikov) — in da izve naša javnost, za kaj gre, prinašamo prva dva članka, ki sta povzročila debato. Ker pa je vprašanje načelne važnosti za naše sedanje razmere, bomo prihodnjič prinesli še nekaj odmevov iz raznih listov.

Mi postajemo kolonija strane knjige.

Relativno, pre rata, naša knjiga imala je veliko prođu, a još veći ugled. Sad se, uglavnom, po svim našim knjižarama, vidi tudinska knjiga i prodaju prevodi iz stranih književnosti. O našoj knjizi, to se može reći i posle svečane proslave stogodišnjice prve štampane knjige u Beogradu, i posle izložbe knjiga u paviljonu Cvijete Zuzorić, malo ko vodi brigu.

Uzrok je svemu tome, pre svega, u jednoj dubokoj apatiji, za naše, i ogroman porast stranaca, stranaca bar po duši, u našoj sredini, željnih ne samo francuskih žurnala, nego i nemačkih knjiga, indiferentnih prema našem jeziku, našoj književnosti, našem kulturnom razvitku uopšte. Zatim jedan naročiti talas spekulacije stranog kapitala za izdavanje žurnala i knjiga, koji je obuhvatio svu našu zemlju.

Pošto smo se, pre rata, šovinistički borili protiv bečke operete, sad smo otišli u drugu krajnost, tako da nam se sva zemlja ori od nemačkih varijetskih pesama bljutavih filmova, što postaju glavni znak »kulture«, po svim našim varošima.

Zakon je morao, najposle, da nas spasava, od šege koju su stranci deset godina, po bioskopima, uz masnu zaradu, sa našim jezikom terali.

Prodaja i organizovano naturanje strane knjige i prevoda, međutim, i kad ostavimo po strani one politički defetističke, postaje sve više rak rana naših književnih i prosvetnih prilika i glavna opasnost za svaki razvitak naše naučne, popularne, ili t. zv. lepe književnosti. Mentalitet idućeg pokolenja, da ne govorimo o sadašnjem, stvara se, na osnovu tudinske knjige, u tudinskoj atmosferi. Posledice toga ne treba valjda naročito tumačiti.

Postajemo polako kolonija za prođu strane knjige, da i ne spominjemo njine prevode; strani kapital, uz pripomoć naših knjižara, iskorišćuje

naše izdavačke prilike i radi punom parom, većinom sa lažnom reklamom, sistematski organizovanim nametanjem strane knjige i njenih prevoda po zemlji bez ikakve kontrole od strane naše štampe, i baš najmanje književnih časopisa i književnih krugova.

A ta i takva prodaja i reklama tudinske knjige vrši se često čak i pod maskom »jugoslovenskih« zavoda, pa uz pripomoć i nekih naših, za to angažovanih, književnika.

U svojim člancima, nedavno, dr. I. Novistić, zagrebački kritičar, izneo je stanje u kom se naša knjiga, preplavljena i pridavljena tudinskom, u Zagrebu, nalazi. Dokazao je da tamo i najbolje naše knjige izgledaju pravi prosjaci već i pred bogatim katalogom maskiranih, stranih izdavača, koji n. pr. nemačku knjigu uvoze u našu zemlju i prodaju na hiljade.

Da neki ilustrovani, madžarski i nemački listovi, imaju aktivan bilanc, samo pomoću prodaje za dinare, u nekim našim krajevima i to je poznato, ali se ne zna, ili neće da zna da kriza knjige postoji i kod nas, u Beogradu, samo za našu knjigu, dok za prodaju strane knjige i prevoda, o krizi ne može biti ni govora. Naprotiv strana knjiga i prevodi stranih knjiga, i kod nas, kao u celoj Jugoslaviji, postali su roba na kojoj se lako zaraduje, pa nije ni čudo što i naši izdavači i knjižari, pre svega trgovci, misle samo na tu robu.

Postoje u Beogradu knjižare, isključivo, ili skoro isključivo, za prodaju strane knjige. One su bogate, luksuzne, pune robe i nemaju što da se potuže.

Međutim, ako se pregleda rad i naših izdavača, vidi se, da i oni rade, uglavnom, za stranu knjigu i strane prevode i da samo njih većinom izdaju, rasturaju, pa i nameću. U našim knjižarama najveći deo poreklom je strana roba. Posledica njene prodaje nije razvitak naše književnosti, pa ni dizanje nivoa naše sredine. Posledica toga je samo da se naša knjiga povlači, pred stranom, u one jadne antikvarnice u kojima, po periferiji, kisnu, jedno kraj drugoga. Vuk, Miličević, Genoveva i Marko Kraljević.

U tom grdnom zastoju naše savesti za našu književnost, odgovornost snose, u prvom redu, naši književni krugovi, naši književni časopisi koji i sami stoje u vezi sa reklamom strane knjige, naše književne ustanove koje su zastarele, pa i naša štampa koja za tude nema strogosti dok za našu knjigu nema mesta.

Svakako protiv posleratnog našeg snobizma ništa se ne može. Većina naše buržoazije, uopšte, čita samo stranu knjigu i prevod, koji joj se ustalom samo i nameće. A poznato je da je kod nas Sterija našao, lako, svoju »Pokondirenu tikvu«.

Dobar deo uspeha, međutim, strane knjige i stranih prevoda leži u cinizmu naših izdavača i u korumpiranosti samih »ljudi od pera«, u službi tih poslodavaca. A protiv toga ima leka, bar u kontroli naše kritike i javnosti.

Nema sumnje da će, radi velike zarade, svi oni koji se boje kontrole štampe, kritike i naših književnih krugova uopšte, činiti sve da bi naš svet obmanuli kao da je poplava strane knjige i prevoda u nas prava Božja blagodet.

Kao da su najveći duhovi čovečanstva, cvet kulture ljudske u tim knjigama i prevodima, koji se u nas tako dobro prodaju. Sa pljačkom zaradom.

Sve to, međutim, biće u zalud, ako naša javnost najposle progleda i uvidi ono što se po našim izdavačkim i knjižarskim krugovima većinom radi. Ako i pozvana državna nadležnost, i naše književne ustanove, i naši književnici sami, i naša publika, budu, najposle, zahtevali mesta, pre svega, za našu knjigu, ma koje vrste bila, za naš rad, za našu prosvetu.

Knjige na stranom jeziku, kao i žurnali, prevodi stranih dela, internacionalna reč velikih kultura prplazi, i treba da pređe, svaku granicu.

Ali prljava konjunktura za svaku tuđinsku knjigu, udešena reklama za svaku stranu knjigu, agenture stranog kapitala, čitava jedna trgovačka zavera protiv našeg sveta koji o svojoj književnosti sve manje čuje dok mu strane knjige i svakojače prevode i milom i silom nameću, ne može i ne sme biti, glavna oznaka stogodišnjice doba Vozarovića.

M. Crnjanski.

II.

Naša književnost, to je poznato, oduvek je pokorno primala talase stranih književnosti. Nemačka, ruska i pred rat francuska književnost, razume se uvek površno, ali uz himne horova svojih vernih koji su domaće pisce dočekivali, iz budžaka, budakom, vršile su u nas svoje zbrkanje, za kojim je našoj književnosti ostajao samo niz tuđinskih, demoliranih modela.

Uz tu okupaciju na književnom polju, išla je najčešće paralelno i prodaja nemačkih, ruskih i francuskih knjiga, i dobrih i ološa, razume se bez ovolike spekulacije, i udušene konjunktura, za prodaju strane knjige i prevoda, kao danas.

Kad najposle i mi, prvi put posle rata, dižemo glas protiv te izdavačke i knjižarske pljačke na račun naše književnosti i naše publike, mi, razume se, ne mislimo ni da se ogradimo kineskim zidom od stranih književnosti, niti da tražimo favoriziranje svake banalnosti, samo ako je naša, nego hoćemo samo da ukažemo prstom na jednu spekulaciju na račun naših pisaca i razvitka naše književnosti.

I mi smatramo da je prirodno što sad u stoluću internacionalnog saobraćaja, P. e. n. klubova, konferencije stranih književnika, proslava Geteovih i. t. d. i kod nas knjiga, list, književno ime, prevod iz američanske, engleske, francuske, sovjetske, ili nemačke književnosti brže dopire do nas.

Samo to ne smatramo kao nešto novo, nego nam se to čini opet samo talas tuđinstine, bez dubljih razloga, nego što su u prošlosti bili uticaji nemački, proslave Šekspira, ili pred rat imitacija francuskih književnika.

Pozdravili smo i mi, posle rata, tolike strane književne događaje, kao n. pr. Cojsovog romana Ulisa itd. i radovali bi se i najnovijem talasu iz američanske i nemačke književnosti, kao što smo se nekad radovali Židu, Barbisu i dr. da iza toga ne vidimo, vrlo vidljivo, jednu široku spekulaciju sa prodajom strane knjige i prevodne literature.

Dovoljno je spomenuti da u Zagrebu za našu knjigu nema mesta, ni onda, kada i Biblioteka novinarskog zavoda reklamira i izdaje samo stranu knjigu, kada i najpoznatija hrvatska Zabayna biblioteka, između dosada izdatih svojih 500 knjiga ima svega, kako sama kaže, **desetak domaćih** da svakome bude jasno o čemu je reč.

Dovoljno je uzeti u ruke ogromni i bogati katalog Nakladne knjižare Minerva u Zagrebu, u kom se reklamira uz 197 engleskih, 90 francuskih i 693 naših autora, u kojima su obuhvaćeni i školski pisci.

3359 nemačkih autora

pa da se uvidi da je u pitanju i te kako opravdani revolt za našu književnost i teška odgovornost za one koji su danas plaćeni reklamiranjem, ili prikriveni izdavači, i kod nas, strane knjige.

U poslednje vreme naša književnost zapuštena je i od onih koji bi po logici i dužnosti bar trebali da je brane. Kod nas u Beogradu imamo paradoks i skandal da se i naša štampa angažuje za svaku stranu knjigu, pa da n. pr. Srpski književni glasnik koji godinama već zaostaje za stranom literaturom, da i ne spominjemo našu, iznenada služi za reklamu jednom izdavačkom preduzeću strane knjige.

Nema sumnje da će takvo stanje stvari, oni kojima je to u interesu, predstavljati u ružičastoj boji kao da je reč o nekom velikom interesu naše zaostale sredine, za stranu literaturu, naročito on socijalnih tendencija. Da će osim toga svaki otpor prema tom kolonijalnom načinu iskorišćavanja naše publike i naših književnih prilika obeležiti kao intelektualnu zaostalost, šovinizam i. t. d.

Istina je, međutim, da bez velike domaće književnosti, ni o kakvom napretku ne može biti ni reči.

Istina je, medutim, da je n. pr. slovenačka književnost prodrila do seljaških hiša, samo originalnim, domačim piscima, a da je pre njih Slovenačka plivala zapuštena i zaostala u nemačkom »kulturnom« moru.

Kao što je zbog tudinske kulture, tudinske knjige, govora, pozorišta, sva Hrvatska do nedavna bila u književnom pačeništvu. Kao što je od visoke tudinske kulture u Primorju, našem narodu, ostala samo prazna pena.

M. Crnjanski.

AVGUST ŠENOA REDIVIVUS.

Petdesetletnica smrti prvega hrvaškoga romanopisca Avgusta Šenoe je presenetljivo poživela zanimanje za njegovo književno delo. Ni ga kmalu primera, da bi tečaj starejšega pisatelja na borzi književnih vrednot poskočil tako naglo in visoko, kakor je pri Avgustu Šenoi. Res je: pri tem moramo vpoštovati marsikak razlog, ki ga na prvi pogled ne opazimo. Šenoa je vseh teh 50 let po smrti imel zvesto čitateljsko občino, ki je zajemala čedalje širše kroge. V teku desetletij, ko je nova književnost vihtela kadilnico največ pred tujimi literarnimi veličinami, se je Šenoa iz pisatelja hrvaških salonov pretvoril v pisatelja hrvaškega ljudstva; prodiranje pismenosti in knjige v širše, zlasti kmečke sloje, je povečavalo število njegovih častilcev. Njegovo »Zlatarevo zlato«, »Seljačko buno« in druge romane so čitali prvenstveno preprosti ljudje: prav za prav najhvaležnejši čitatelji, ker niso ne razvajeni niti kritični. Petdesetletnica Šenoeve smrti, ki jo je Zagreb obhajal zelo slavnostno, skoraj z nekim poudarkom, ki ni čisto literarnega in kulturnega značaja, je imela to praktično posledico, da je za Šenoeve spise ugasnila avtorska zaščita. To prišlo je brž izkoristilo več založnikov, ki so povzročili pravo inflacijo Šenoe na knjižnem trgu. Njegov stari založnik Kugli je izdal ponatis vseh Šenoevih spisov. Nadaljnje izdanje Zbranih spisov je otvorila mlada in zelo delavna založba, ki je znana po okrajšanem imenu »Binoza« (recte: Biblioteka Novinarske zadruge). Skoraj ob istem času se je oglasila s svojo izdajo Zbranih spisov A. Šenoe založba »Minerva«. To pomeni: samo v Zagrebu tri različne izdaje Zbranih spisov klasika, ki so ga nekateri že uvrstili med mrtvi književno-zgodovinski inventar. Mimo tega so izšle nekatere posamezne izdaje, n. pr. pri »Matici Hrvatski« razkošno opremljen roman »Seljačka buna« z ilustracijami Vl. Kirina, pri »Narodnem delu« v Beogradu (v cirilici) »Seljačka buna« in »Zlatarevo zlato«, pri »Srpski književni zadruzi« roman »Čuvaj se senjske ruke«.

Brez dvoma je ta presenetljiva obnovitev zanimanja za Šenoevo delo značilen pojav. Z ene strani pomeni, da je današnji svet pričel zopet

ceniti tradicijo in se vračati v zakladnico zdravega domačega duha. Dekadentne, simbolistične, impresionistične in celo ekspresionistične struje, ki so jim odpirali vrata na stežaj, so brez dvoma dvignile višino nove književnosti in povečale zahteve umetnostnega in idejnega značaja, ki jih ima današnji človek do leposlovja, v katerem ne vidi več sredstva za trenutno zabavo in razvedrilo. Vse te importirane struje pa niso mogle trajno oslabiti narodnega duha v književnosti. Ta duh si po zakonih, ki so imanentni njemu in narodnemu jeziku, ustvarja književnost s čisto svojskimi odlikami in značilnostmi in šele ž njo obogačuje svetovno literaturo. Sedaj, ko je nekako že mrknila sila, s katero so taki in podobni tuji pojavi preslepljali domače stvarjalne duhove, in ko je zapadna književnost zašla v čitno krizo, prav sedaj čutimo na vsem slovanskem jugu počasen povratek k domači tradiciji. Ne samo pri pisatelju, tudi pri čitatelju raste zanimanje za klasike domače besede, ki še vedno lahko nudijo veliko vzpodbudnega, kakor n. pr. Slovenci to nazorno opazamo pri Prešernu in Franu Levstiku. Kajpak, ta izpremembra, ki mora nastopa kot reakcija zoper izvestne poizkuse kulturnega izenačevanja in ki je vsaj časovno v zvezi z vidnim nazadovanjem mednarodnega duha v Evropi, ne pomeni, da bi n. pr. klasiki, kakor Šenoa, mogli sodobnemu čitatelju nadomestiti njemu, odnosno dobi, ki jo preživlja, ustrezajočo literaturo. Viden uspeh najjačega in obnem najbolj sodobnega prozaista Jugoslavije M. Krleže govori odločno za sodobnost v književnosti. Z druge strani pa ni mogoče prezreti pojava, kakor ga odkriva baš slučaj Šenoe. Sodobna književnost mora zrasti iz domačih tal, prepojenih z vsem kar je doslej ustvarila domača književnost. Narodnost in tradicija imata danes v literaturi odločno večji pomen, kakor sta ga imela v prvem povojnem desetletju. Pokazalo se je, da mora tudi internacionalna, ali če hočete, panevropska zavest zrasti organično iz narodne zavesti in da ena zavest ni negacija, marveč samo izpopolnitev druge. Tudi Lunačarski je zapisal ob nedavni Goethejevi proslavi v Moskvi, da proletarska kultura sprejemaj vase vse, kar najboljšega so ustvarile prejšnje kulture. Ali ni to v nekem smislu priznanje kulturne tradicije?

Ko je nedavno v beograjskih listih izbruhnila znana polemika Miloš Crnjanski—Milan Bogdanović, so osebna nasprotja žal skalila prvotni smisel akcije g. Crnjanskega, ki je šla za smotrom, o katerem bi lahko mirno diskutirali: Šlo je namreč za to, kako naj se domača književnost zavaruje pred invazijo prevodov. Napačno pa bi bilo misliti, da sme današnji književnik pisati tako nedolžne idile kot jih je pisal baš Šenoa

(n. pr. »Prijan Lovro«, »Lijepa Anka«). Šenoeva književnost je plod drugačne, znatno mirnejše dobe in socialno manj diferencirane sredine z docela drugimi konflikti in drugačnim okusom nego je današnji. Toda ta književnost novega človeka in novega časa bodi zraščena z narodom in z zemljo, kjer nastaja, kakor je zraščena najboljša sovjetsko-ruska proza, ki ne more zatajiti ne obeležja svojega naroda niti duha literature, ki je dala Puškina, Gogolja, Tolstega in Dostojevskega. Zaradi tega je, menim, zahteva po književnosti našega človeka enako pravična kot zahteva po književnosti našega časa. Vse kaže, da bo v današnjem političnem preusmerjanju borba med tradicionalno in nenarodno, nezakoreninjeno književnostjo zavzela še določnejše oblike in da bo razgibala tudi književno življenje v Jugoslaviji.

V tem času je torej oživel pesnik, novelist, romanopisec in feljtonist Avgust Šenoa. Pred menoj so prvi trije zvezki »Sabranih djela Augusta Šenoe«, ki jih v redakciji drja. Antuna Barca izdaja že omenjena »Binoza«. Dr. Barac je eden najboljših poznavalcev Šenoe; že pred leti je izdal o njem studijo, ki je prav za prav edina daljša monografija o tem pisatelju. Njegova redakcija Šenoevih spisov je potemtakem vredna pozornosti. Obžalovati moramo samo to, da si ni vzel za vzgled n. pr. Prijateljeve redakcije Jurčiča ali Tavčarja in opremil vsakega zvezka z uvodom. Beleške, ki jih ima na koncu knjige, dobro rabijo, vendar bi bilo samo v korist Šenoi in posebej še književni vzgoji občinstva, če bi bile podrobnejše in zato obilnejše.

V prvi knjigi so objavljeni Šenoevi praški feljtoni, daljši satirični feljton »Vječni Žid u Zagrebu« in prvi del feljtonov »Zagrebulje«. V drugi knjigi je nadaljevanje »Zagrebulj« poleg feljtona »Glas od Gradne«, dalje članek »Naša književnost« in obsežno premostrivanje z naslovom »O hrvatskom kazalištu«. Tretji obseg dramo »Ljubica« in novele »Turopoljski top«, »Blíjedi mjesec«, »Do tri puta Bog pomaže«, »Dusi Narodne straže«, »Prijan Lovro« in »Lijepa Anka«.

Če abstrahiram od Šenoevih spisov docela oseben odnos — vonj mladosti, ko smo po zagorskih poljih in gozdovih ganjeni doživljali vse te junake in junakinje Šenoevih novel in romanov — moram priznati, da stik s tem pisateljem tudi danes ne more biti docela jalov. Njegovi feljtoni imajo svojski čar kakor staro pohištvo; njegove polemike z danes že zdavnaj mrtvimi ljudmi in za vprašanja, ki so že dolgo pozabljene, čitaš zaradi tega z zanimanjem, ker je v njih vendarle ostalo mnogo piščevega duha in tankih obrisov dobe, v kateri je Šenoa živel. Šenoa kot feljtonist je sploh majhno odkritje, zakaj samó

specijalisti so doslej rili po skladovnicah starih revij in listov in se srečavali s temi plodovi Šenoe. Zdaj so zbrani vsi važnejši feljtoni v knjige, in vidimo, da je prav tako. (Kdaj dobimo Slovenci Kersnikove podlistke in izbor Tavčarjevih političnih člankov?) Vse Šenoevo delo preveva neko posebno vzdušje: to je svet, v katerem se srečujeta večer zahajajoče fevdalne dobe in jutro vzhajajočega meščanskega sveta, ki je dobil v Šenoi vidnega literarnega glasnika. Slovenški čitatelj bo našel pri Šenoi mnogo sledov, ki kažejo bratske stike med Slovenci in Hrvati: »Prijan Lovro« je Slovenec, »Seljačka buna« sega tudi v našo povestnico, a »Karanfil s pesnikova groba« je inspiriral Prešernov grob v Kranju. Lehak jezik, ki — kakor prej pri Vrazu in pozneje pri Gjalskem — kaže, da se rojen kajkavec mora šele učiti štokavščine in da v nji kaj redko doseže mojstrsko dovršenost, bo Slovincem olajšal neposredno uživanje Šenoe. »Binoza« lepa, okusna izdaja bo tudi po vnanjosti vabila knjigoljubovo oko.

B. Borko.

RIMANA PROZA

(Zložil Sava Radič-Mirt.)

Konec.

20. Vestalka Slavije

Slovenija, ti zemlja naša sveta,
z lepoto kakor božji vrt odeta,
Slovenija, Vestalka ti v gorah,
čuvajka naša večnega plamena!
V ravnino je prihrul sovrag in strah,
razdel kot zver cvetoča polja njena
in v domu ni ostal na kamnu kamen.
Zbežala ti si v sklon gora,
zdaj skalna čuva te trdnjava;
zvesto gori, Vestalka, večni plamen
s toplino bratskega srca,
z jasnino solnčnega Triglava.

21. Avenija svobode.

Zahvalo sprejmi pisanih gredic,
zahvalo zelenečih ruš,
umetnik tihi, ljubljeneč modric,
osvoboditelj mračnih duš!

Le ven, le venkaj, duše, iz temnic!

Svoboda solnčna na stežaj
odpira tu se vam sedaj,
sedaj moči ustvarjajoče
široko reka je razlita:
z nebeškim ognjem solnce vroče
vam neti čuvstva plemenita,
in misli vro po cesti beli,
kot solnčni žarki bi hoteli.

Stoji v ozadju gozd visok,
orjaško zeleneči grad:
stebri stoletni, vej obok,
hodnikov tajnih vabi hlad.
Svoj dom cvetoči in bogati
odklepa nam priroda-mati.

22. Grajska in kmečka svoboda.

Denarja škric si naslepari,
pa brž tlačan mu v kri udari:
nekje od zadnjega grajščaka
si kupi staro podrtijo,
propalo grajsko baharijo.
Povsod je robska kri enaka:
samo svobodo pujsku daj,
tako j zbeži v svinjak nazaj.
Kdor rojen je pod kmečko zvezdo,
spoštuje, ljubi rojstno gnezdo.

23. Kardinalova morala.

Jusqu' au dernier jour, Richelieu sut cacher sa
veritable force. Comme Sixe-Quint, il ne jeta les
béquilles que quand il tint la première place.
Hanotaux.

Po bergli hodi, dokler si šibak,
v golobji glavi nosi kačo!
Ko moč ti zrasede, skoči kot junak,
obrne berglo kot gorjačo!

24. Pegaz na tlaki.

Na tlaki Pegasus ujet se trapi
in škodoželjno se mu roga svet.
»O bratci, čakajte, da pridem k sapi,
vsi zabuče registri orgel spet!«

25. Strupena slava.

Poglejte, star je že, pa še prepeva,
pa še kako močno, mladostno čilo!
Prijateljji, preprosta je zadeva,
saj ni še zadušilo me kadilo.

26. Slep strel.

Kot strel naj epigram zasika,
njegovo ostro zrno
zadeni vedno v črno!
Pri tebi praznega smodnika
le votlo pokanje se sliši,
le dim in smoja gre po hiši.

27. 1:1.000.000.

Statistiko je Pesnik bral francosko
in čelo mu zgubančila je ozko:
»Če vse preštel v šentflorjanski je dolini,
kdo bo v domačem milijonu ta edini?«

28. Zgodba o zvončarju in zvončeli.

Družica huda, ovca tolstorepa,
ozmerja ovna, starega zvončarja:
»Ti tepec tolčeni, ker nisem lepa,
da zvon zato kot počen ti udarja?«
Vsa čreda zdaj trpi, ker zvon prevzela
srdita, tolstorepa je zvončela.

29. Pojemovne bergle.

Hm, pojmi? Bergle za vsakdanjo pot,
bedak do smrti nanje se opira.
Svobodni duh vso šaro zmeče v kot,
s korakom lastnim lastno pot utira.

30. Aleksandrinski kotel.

Aleksandrija, srce morja,
kotel bila vsega je sveta:
vseh rodov so karavane, ladje
nanosile vanj kipeče sadje.
Kak se ogenj je pod kotlom bliskal,
kak iz sadja sok duhov iztiskal!
Kdo je vendar stregel destilat,
kdo nam toči zdaj prežgani sad?

31. Relativnostna teorija.

»Vse je relativno in minljivo!«
vikne Einstein s Samsonovo grivo,
bitnost zgrabi nihilist po duši,
da steber in temelj svetu zruši.

»Vse je relativno in minljivo,«
jekne iz vseмирja porogljivo,
»Einstein, tudi tvoja teorija!«
Bitnost absolutno se razvija.

32. Krivi prostor.

Einstein, rase krivoverne sin,
ki stvari le krive so ji v čisli,
krivi nos in las in krive misli,
je prekosil mojstre vseh krivin:
prostor je skrivil do skrajnih mej,
raven prej, ostane kriv poslej.
Po krivuljah krivega prostora
stvar in pamet zvijati se mora.
Krivi prostor in krivulje:
zlata doba za jegulje!

33. Budovo prebujenje.

Pod senčno vejo Buda se zbudi,
predrami iz globokega se spanja.
Ozro v drevo se nad seboj oči:
»O figovo drevo — drevo spoznanja!
Vir zla le rojstvo zmerom je bilo
in strast odprla ga je tudi meni.
O rasti, rasti, figovo drevo,
še listja več, še mnogo več poženi!

Zakrije, skrije vsak naj figov list
človeku motni vir slasti strupene,
za vek zapre studenec naj nečist,
za vek studenec rojstev naj zaklene!«

34. Atonalna muzika.

Oprosti, Bog, da vštulilo v orkester
i moje se nevredno je godalo;
oprosti, ker akord vesoljno pester
le z disonanco ti je spakedralo!
Oprosti, Bog, in milostno mi sodi:
zdaj muzika je atonalna v modi.

35. Ljubljanske rože.

Rožam Vodmata in Viča
po vrtovih dolg je čas:
»Tu sfojimo, tu dišimo,
pa nikdo ne ve za nas!«

Tam v ljubljanskem drevoredu
godba žalostno igra,
ker ljubljanske gospodične
same venejo doma.

Tam v ljubljanskem drevoredu
godčki ne odnehajo,
pa čeprav gospodje mladi
dolgočasno zehajo.

Tam v ljubljanskem drevoredu
godčki pihajo na ples:
»Rože Vodmata in Viča,
ve najlepše ste zares!

Rože Vodmata in Viča,
rajat pridite vsaj ve!
Ogenj vaš, o rože žive,
neti sra in pete.«

36. Tehtanje duš.

Čudno se mi sanjalo je davi,
da je duše tehtal sveti Miha.
Tebe v prvo skledico postavi,
ti pridene pesmi vse do stiha,
za priklado da tovarišijo,
vse, ki ti kadilnice vihtijo.
Zdaj nadangel se okrog nasmeje
in ostalo množico prešteje.
Strogo vame vpre oči,
mene v skledo drugo posadi.
Skleda tvoja kot pero
lahka dvigne se v nebo,
moja težko nagne se v nižavo.
Jaz v sodnika ostrmim zvedavo,
da-li s tehtnico je tehtal pravo?
Potolaži me nadangel moj:
»Voljo samo tehtal sem nocoj.«

37. Božji odmevi.

Po tratah, skozi solnčne gaje
hitim ukaje, prepevaje.
Z menoj prepeva travnik, breg in log,
v odmevih vriska in odzdravlja Bog.

38. X.

Blodi v temini deca noči,
išče svetlobe, rešilne poti.
V dalji se svita resnica-neznanka,
veliki x je življenja uganka.
Skozi ljubezen, trpljenje,
skozi znamenje križa
blodno človeško življenje
k luči Iksa se bliža.

39. Večerna zarja.

Saj nisem vsega še povedal,
pa že se večeri, temni;
sveta se nisem še nagledal,
saj komaj sem odprl oči.
Res sonce že zahaja z neba,
res pada že v neznano stran?
Že res zatisniti bo treba
oči v molčeči, večni san?

40. Breznov cvet.

Kot breznov cvet priklil v preranem
sem mladoletju tudi jaz.
Naj vzame spet me breznov mraz!
V spominu vašem vsaj ostanem
kot žarek solnčnih nad,
da blizu je pomlad.

MALO HUMORJA.

(Zložil Pavel Golia.)

Pri nas.

Češčeni kot preroki in glasniki
so zdaj pri nas — gospodje uredniki.
Kdor v kritikah tovariše mikasti
je tudi še priznan in splošno v časti.
Za njim le malo zaostaja
kder prepisuje in prevaja.
Samo nesrečnež, ki ustvarja,
se z neprijaznim delom ukvarja.

Morilec, zbogom.

Enak pelikanu v puščavi,
enak cvetu in vonju in vetru in zvonjenju tihemu
si presunljivo tožil s srcem, podobnim
osuti roži, da te ne razumejo otroci sveta
(a skozi svetla okenca božja te je pozdravljalo
belo
onostranstvo, ki rjavi čas srebri).

Kdečega valovja nevidna reka je hitela
 mimo tujcev in zopernikov, ti pa si
 gnan od viharja muk, razdvojenosti
 oznanjal preplašenim Slovincem
 borbo med nebom in zemljo,
 ki bo končana v noči strašnih poročnih skrivnosti.
 Tvoj glas, ki bi rad priklical rod vesoljni
 k sreči tvojemu, k studentem luči,
 (res čudno dober si nam ubogim ljudem)
 je priklical le povodnega moža iz sosednje reke
 (ki pa ni bila rdečega valovja nevidna reka,
 temveč vidna reka znanja, izvirajoča
 in tekoča za sedaj še daleč od tvojih poljan).
 Kdo si, je vprašal povodni,
 ter te prebodel z zelenimi bodali svojih
 pametnih oči.

Zadrhtel si vsled klica kakor srna, ki si jo
 v svojem belem gozdu pobarval sinje
 (da so jo lahko dchitele tvoje pesniške stopinje)
 in odgovoril med prikazovanjem mnogih
 drugih znamenj svojega talenta: Borivec z
 Bogom!

Tedaj je zašumela vidna reka

in povodni, ki je poslušal tvoj odgovor in vse
 drugo, je spregovoril:
 »Le farbaj sam in v družbi svojih sinjih tovarišev
 naš rjavi čas! Ljubite se, geniji, in hvalite se
 med sabo!
 Jaz pa grem, zakaj sit sem vas. Morivec,
 z bogom.«
 Nato se je vrnil k studentu pameti in dobrega
 okusa.

Ti pa si obstal s svojim velikim samomnenjem
 ob bregu
 rdečega valovja nevidne reke —
 rdeč, neviden in neslišen.

(Kaj hočeš, potrpi, otrokec moj).

NAŠI NAJVEČJI

Največji arhitekt naš — drevje seka,
 največji naš slikar — pero vihti,
 največji muzik — z jusom se prereka,
 največji pesnik pa lepo — molči.

Milko Bambič: Karikatura

Vseбина:

Ivan Albrecht: Iz »Vagabundove pratike«. 1. — Jan Baukart: Tantal. 1. — Večer. 4. — Dr. Aleksander Bilimović: Vpliv svetovne krize na narodno-gospodarski in finančni položaj Jugoslavije. 4. — Dr. Fran Derganc: Spomini na Kreka. 11. — Dragutin M. Domjanič: Mesečina. 21. — Gizela Franzl: Tudi. 22. — I. Gaberski: Memento. 22. — E. Gangl: Tyrševi Sokoli. 23. — M. Gaspari: Pesem. 26. — Cvetko Golar: Žito klije... 27. — Pavel Golia: Enajst. 27. — Igo Gruden: V pričakovanju. 27. — Ivan Hribar: Moja politična izpoved. 28. — Mirko Javornik: Florentinski akvareli. 32. — Marij Kogoj: Koncertni pregled. 38. — Dr. V. Korun: Med zakonci. 41. — Dr. Ivan Lah: Dve spovedi. 43. — Ivo Lah: Matematično-statistične osnove zavarovanja. 47. — Lela Ljubič: Učiteljica. 53. — Fr. Milčinski: Vatroslava Pibra nasl. 55. — Julij Nardin: Narodna pesem. 57. — Zdravko Ocvirk: Molče gorijo nade. — V sebi nosim. — Naša usoda. 59. — Alojz Pikel: Prve češnje. 60. — Makso Pirnat: Pri Tavčarju na Visokem. 66. — Jan Plestenjak: Fran Levstik. 69. — Aškerc kot urednik »Ljubljanskega Zvona«. 72. — Janko Polak: Soneta. — Sam. 79. — Radivoj Rehar: Pesmi pozabljenih. 80. — Janko Samec: Cavalieria rusticana. — V Sremu. 81. — Maksa Samsa: Seneni voz v mestu. — Spominjaš se... — Polodan v Gorici. 82. — Maks Simončič: Krivda. 83. — Hinko Smrekar: Čar noči. — Zimska pomlad. 86. — Gustav Sterniša: Mesečina. 86. — Francetu Tratniku ob 50-letnici. 87. — Josip Suchy: Širom Indije. 87. — Katja Špur-Muropoljska: Naši domovi. — Tistikrat. 90. — Josip Vandot: Marijin ogenj. 91. — Ela Var: Breze. 95. — Dr. Fran Zbašnik: Sovraštvo. 95. — Ivan Zorman: Ob Bernekerjevem grobu. 98. — Knjige in listi: Oton Župančič: Ciciban (J. Plestenjak). 101. — Janko Kač: Med padarji in zdravniki (I. Albreht). 101. — G. Koritnik: Ptičnikdarnič (J. Vandot). 102. — Fr. Levstika Zbrano delo (J. Plestenjak). 102. — Mladinska Matica (A. Žerjav). 103. — Poljska lirika (B. Borko). 104. — O. Hudaes: Gmajna (J. Vandot). 105. — A. Kosi: Otroška modrost (Jos. Vandot). 106. — M. Kunčič: Ptček z dvema kljunčkoma (J. Plestenjak). 106. — A. Kuprin: Sulamit (J. Vandot). 107. — Naši prevodi (J. Plestenjak). 107. — Iz mladinske prevodne literature (J. Vandot). 108. — Jiři Wolker: Pravljice (J. Vandot). 109. — Zapiski: Fran Tratnik:

kov karikature (Petruška). 112. — In memoriam Viktor Dyk (Dr. I. Lah). 112. — Dvajsetletnica Aškerčeve smrti (Dr. I. Lah). 113. — Grob za grobom... (R. Peterlin-Petruška). 114. — Vprašanje našega književnega trga (Dr. I. Lah). 114. — A. Šenoa redivivus B. Borko). 117. — Rimana proza (Dr. Fran Derganc). 118. — Malo humorja (Pavel Golia). 120.

Slike in vinjete: Ivan Vavpotič: Naslovna stran. — Fran Tratnik: Poprsje, olje (priloga). — Fran Tratnik: Karikature. 2. — E. Justin: Vejica, orig. lesorez. 21. — E. Justin: Studija, orig. lesorez. 22. — M. Šubic: Dr. Miroslav Tyrš. 25. — M. Gaspari: Pesem, risba. 26. — Josip Tavčar: Tihožitje, olje. 31. — M. Maleš: Stenska slika v Cirkveni. 38. — Oton Gaspari: Vinjeta. 40. — E. Justin: Studija, orig. lesorez. 43. — Niko Pirnat: Kip sv. Janeza Krstnika. 46. — Oton Gaspari: Vinjeti, risbi. 54. in 59. — Rojstna hiša Franje Koširjeve v Tacnu pod Šmarno goro. 68. — Svitoslav Peruzzi: Fran Levstik, plaketa. 69. — Franja Koširjeva (16-letna). 70. — I. Tomec: Oltarna slika v Sežani. 71. — Fr. Benkovič: Avtoportret. 82. — Fran Berneker: Zdravnik in bolnica. 98. — O. Gaspari: Risba. 99. — E. Justin: Fran Levstik, orig. lesorez. 100. — Milko Bambič: Karikatura. (Mladi »pen«i na spomeniku v Zvezdi). 121.

»Odmevi« izhajajo četrtletno v knjigah. — Vsaka knjiga je enotna in stane naročena pri upravi Din 30.—, v knjigarni in kioskih Din 40.—. — Uredništvo: Ljubljana, poštni predal št. 263. — Rokopisov uredništvo ne vrača. — Vpslane knjige in revije bodo ocenjene ali vsaj omenjene v reviji.

Najlepši okras vsake sobe so originalne
SLIKE NAŠIH UMETNIKOV,
ki Vam jih lepo okvirjene v veliki
izbiri in po nizkih cenah nudi dobro
znana tvrdka

A. KOS, LJUBLJANA

Mestni trg 25. --- Nasprofi magistrata.

ENGELBERT FRANCHETTI

LJUBLJANA, Dunajska cesta šte. 20

Nasproti kavarne „Evrope“

priporoča svoj

brivski in damsko-frizerski salon

Točna in dobra postrežba

Pristno domačo slivovko

v steklenicah po pošti in povzetju
à 1, 2, 3 l in domače **ljutomersko**
vino v sodčkih od 10 l naprej
nudi dokler zaloga traja

ROBERT KOŠAR

SV. BOLFENK PRI SREDIŠČU

Najbolj solidna knjigoveznica je

I. MOLK PREJ JAKOPIČ
V LJUBLJANI

CANKARJEVO NABREŽJE 13

Izvršuje vsa dela elegantno, ceno in trpežno.

TVORNICA ZAKLOPNIH MAP

Oferte se na željo pošiljajo po vposlanem formatu.

Izvirne platnice za „Odmeve“ po
načrtu akad. slikarja H. Smrekarja

Jermena — žage in razni tehnični
materiali stalno v zalogi

RUDOLF DERŽAJ

AGENTURA IN KOMISIJA

LJUBLJANA, Kolodvorska ulica 28

KLIŠEJE

vseh vrst po
fotografijah
ali risbah

izvršuje
najsolidnejše
klišarna

ST. DEU

LJUBLJANA

DALMATINOVA 13

ANTON LEGAT

Ljubljana, Miklošičeva 28
poleg Delavske zbornice

Specerija - Delikatese
Zajutrkovalnica

Lastna moderna
pražarna za kavo

A. GOREC

DRUŽBA Z OMEJENO ZAVEZO
*v palači Ljubljanske kreditne banke
in na Gosposvetski cesti šte. 14*

LJUBLJANA

NAJBOLJŠA KOLES A

v vsakovrstnih izpeljavah. Izvrstni

ŠIVALNI STROJI

najboljšega izdelka. Vse potrebščine.

AVTOMOBILNO BLAGO

AVTOPNEVMATIKA

ZIMSKO-SPORTNO BLAGO

NAJCENEJE!

Hotel Miklič

Ljubljana

nasproti glavnega kolodvora

72 sob v novi zgradbi, v vsaki sobi tekoča voda, centralna kurjava, kopalnice, lift. V podpritičju sta dve dvorani za seje, sestanke in prireditve brezplačno na razpolago. V hiši menjalnica, Putnik (Tourist-Office), prodaja vozniških kart za vse železniške proge. Pijače, jedila kakor tudi tujske sobe so po priznanih nizkih cenah in prvovrstne.

Firneži

Laneno olje

Ricinovo olje

Turško rdeče olje

Tropine 37/38%

Pločevinasti sodi

lastnega izdelka po najnižjih cenah.

Domači proizvodi znamke
„HROVAT“

Po strokovnjakih priznana
najboljša kakovost
Za trgovce najboljši uspeh
in primeren zaslužek

TOVARNA KRANJSKEGA LANENEGA OLJA IN FIRNEŽA

HROVAT & KOMP. * LJUBLJANA

DUNAJSKA CESTA ŠT. 1a/III. - TELEFON ŠT. 29-01, 23-03
EKSPEDITURA: BEOGRAD, TRAVNIČKA 1, TELEFON 28-0-11

UČITELJSKA TISKARNA

V LJUBLJANI
FRANČIŠKANSKA ULICA 6

TELEFON TISKARNE ŠTEV. 2312
KNJIGARNE 3397

LITOGRAFIJA
STEREOTIPIJA

je najmoderneje urejena in izvršuje vsa tiskarska dela od najpreprostejših do najmodernejših. Tiska šolske, mladinske, leposlovne in znanstvene knjige; ilustrirane knjige v enobarvnem ali večbarvnem tisku; brošure in knjige v vseh nakladah, časopise, revije in mladinske liste. Okusna oprema ilustriranih katalogov, cenikov in reklamnih listov. Lastna tvornica šolskih zvezkov. Zvezki za osnovne, mešč. in srednje šole. Risanke, dnevniki in beležnice. Vse tiskovine za društva in šole (lepake, letake, izpričevala i. t. d.) dajte v tisk »Učiteljski tiskarni«!

Učiteljska knjigarna

ima v zalogi »Galerijo naših mož«:
1. Trubar, 2. Vodnik, 3. Slomšek,
4. Prešeren, 5. Levstik, 6. Stritar,
7. Jurčič, 8. Gregorčič, 9. Aškerc,
10. Tavčar, 11. Levec, 12. Erjavec,
13. Jenko, 14. Cankar, 15. Gangl,
16. Parma, 17. Kersnik, 18. Maister,
19. Župančič, 20. Strossmayer. Cena
sliki Din 10.—. /// Najnižje cene!

PREDEN POTUJETE,

se obrnite na

Oficijelno potovalno pisarno

**Zveza za tujski
promet v Sloveniji**

»PUTNIK«

TOURIST-OFFICE v LJUBLJANI

DUNAJSKA CESTA ŠT. 1

(Palača Ljubljanske kreditne banke)

za potne proračune in načrte,
vozovnice za vsa prometna sred-
stva, rezerviranje sob v hotelih,
rezerviranje mest v spalnih vo-
zovih, zavarovanje prtljage, zava-
rovanje proti nezgodam itd. itd.

»PUTNIK«

opravlja najhitreje in najkulant-
neje vse posle tujskega prometa
in **organizira potovanja po
suhem, morju in po zraku.**
Brezplačne informacije za jugo-
slovanska kopališča in letovišča.
Prospekti in potniška literatura!

Telefon int. 2472 Brzojavke: PUTNIK — Ljubljana

DESA DRUŽBA
Z O. Z.

**ZASTOPSTVO
GENERAL MOTORS
AVTOMOBILOV**

**CHEVROLET
G. M. C. TRUCK
PONTIAC
OAKLAND**

CENTRALA: LJUBLJANA
DUNAJSKA C. 24 — TELEFON: 22-92

PODRUŽNICA: MARIBOR
TRG SVOBODE 6 — TELEFON: 28-50

===== **DELAVNICE:** =====

CELJE
CELJSKA AVTO- IN
STROJNA DELAVNICA
LJUBLJANSKA CESTA 11
TELEFON: 1-63

LJUBLJANA
DUNAJSKA CESTA ŠL. 24
TELEFON: 22-92

MARIBOR
ALFRED MARINI
TRŽAŠKA CESTA ŠL. 16
TELEFON: 24-07

**Vedno
na višku!**

Najnovejša
moda

Elegantni
vzorci

Bogata
izbira

A. & E. SKABERNÈ - LJUBLJANA